CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

facla

КАП. ал III-лѣ.

Де ѫтребꙋинцарѣ Семнелѡр.

Семнеле се ѫтребꙋинцѣꙁѫ.

1. Ла кꙋвинте.

а. Ѡѯіа (´) се пꙋне ла ачѣа сілабѫ оунде каде пꙋтѣрѣ кꙋвѫнтꙋлꙋй. П: е: Бѫнатꙋл, пѫртиниторїꙋ.

Варіа (`) стѫ ла сфѫршітꙋл кꙋвѫнтꙋлꙋй дѫнд респꙋндере грѣ. П: е: Симцѣ,

...сїа (˜) сай микшꙋрѫторѣ се пꙋне ѫ... сꙋнѫторей кꙋ карѣ се ѫчепе кꙋвѫнтꙋл... адꙋнаре, ѡстѫшїе, оурмаре.

...) ѫшижерѣ ла ѫчепꙋтꙋл кꙋвѫн... ...ꙋрѣ стѫ. п: е: ѫнꙋл, оумѫрꙋл,

Апостроф (") ѫдꙋчетон ка Варіа грѣꙋ,

...шй се пꙋне:

а. Дѣсꙋпра літерей сꙋнѫторе ла ѫчепꙋтꙋл ...кієтꙋрїй, оунде ші минꙋнѫторѣ се ... трѣбꙋинцѣꙁѫ. П: е: Ѡ пѫрінцилѡр! ... кѫтрѡ аци ѫпꙋкат, де нꙋ кѫꙋтаци ... кріцирѣ фіилѡр востріи! Ѧх, ...

25

ПАРТЕ ѪТ...

Ѡрфоепіа сай Грѫирѣ...

Тимпꙋл віиторїꙋ,

Сингꙋратек.

3. Ла ѫчепꙋтꙋл нꙋмелѡр пропій ...четѫцилѡр, Сателѡр, ѫ мꙋнцилѡр, ...рѫꙋрилѡр, а локꙋрилѡр, ші а персоанелѡр, ...е. Оунгаріа, Банатꙋл Тимишора, Мꙋрѫшꙋл, Дꙋнѫрѣ, ...шꙋл, Валишора; Ѡтна, Ѡлена, Ракошꙋ; Мартїн, ...

4. Ла ѫчепꙋтꙋл нꙋмелѡр де дрегѫторіе сай де ...треш старе, се скріе літерѫ маре, прекꙋм: Ѫ...пѫрат, Ѡпіскоп, Капітан.

5. Ла ѫчепꙋтꙋл нꙋмелѡр, каре ѫсемнѣꙁѫ треш... ...ѫвѫцѫтꙋрѫ, шрі стіинцѫ, шрі карте, п. е. Ѳео...логіа, Філософіа, Ѱалтирѣ.

6. Ѫнꙋмеле тітлелѡр, прекꙋм: ла Ѫпѫратꙋл ...лѣм тітлꙋл. Ѧ. Та Ѫпѫрѫтѣскѫ Маїестате. Ла оуи Сфѣтник де кꙋрте ꙁичем: Ѡꙁеленціа Та, Домнꙋле Сфѣтник де кꙋрте, сай Домнꙋ... ле Консіліер.

CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

Scanned with OKEN Scanner

Граматіка
Ромѫнѣскъ

пентрꙋ

Ꙟдрептарѣ Тінеримеи,

де Ꙟтѫю

алкътꙋітъ

прін

Константін Діаконовіч Лога,

ал Шкоалелѡр Препарандіале Ромѫнещі дін Арад Професор.

Ла Бꙋда.

Ꙟ Крѫеаска Тѵпографіе а Ꙋніверсітъцїи Ꙋнгаріеи

1822.

811.135.1'36 Limba română -- Gramatică

CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

Text stabilit, prefață, note și glosar
de
OLIMPIA ȘERBAN și EUGEN DORCESCU

Scanned with OKEN Scanner

EDITURA FACLA
Timişoara, 1973

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT INTRODUCTIV

În anul 1822, cînd apărea în tipografia Universităţii din Buda *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* a lui Constantin Diaconovici Loga, cultura noastră înregistrase deja cîteva lucrări similare.[1] Numărul relativ mare al gramaticilor scrise pînă la acea dată se datora, pe de o parte, dezvoltării pe care disciplinele limbii o căpătaseră în epoca modernă, pe de altă parte, extinderii învăţămîntului în limba română. Exista, deci, oarecare tradiţie în acest domeniu, deşi modelele oferite prin gramatici tipărite nu erau prea numeroase. Dintre acestea, Constantin Diaconovici Loga a folosit, probabil[2], gramatica lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viena, 1780) dar, mai ales, lucrările lui Radu Tempea (*Gramatica românească*, Sibiu, 1797) şi Paul Iorgovici (*Observaţii de limba rumănească*, Buda, 1799)[3].

Viaţa şi activitatea lui Constantin Diaconovici Loga n-au constituit pînă acum obiectul unor studii mai amănunţite.[4] Cu rare excepţii, refe-

[1] Pentru istoricul gramaticilor româneşti, vezi Romulus Ionaşcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluţiunea limbii române de la 1757 pînă astăzi*, Iaşi, 1941 ; Iorgu Iordan, *Scurt istoric al principlelor lucrări de gramatică românească*, Limbă şi literatură, II (1956), p. 169—196.

[2] Nu există nici o mărturie a autorului în acest sens, aşa încît influenţele pot fi deduse doar din textul gramaticii.

[3] *Primii gramatici români bănăţeni. Gramatica lui Constantin Diaconovici Loga, Buda, 1822* ; şi *Fragmente din viaţa şi faptele lui*, Reproducere din *Foaia diecezană*, Caransebeş, 1923, p. 4—5 ; I. B. Mureşianu, *Un mare dascăl bănăţean: Constantin Diaconovici Loga*, Scrisul bănăţean, X (1958), nr. 5, p. 70—71.

[4] O cercetare atentă au făcut totuşi : Onisifor Ghibu, *Un dascăl bănăţean de acuma 100 de ani: C. Diaconovici Loga*, Bn., 2 (1927) : 4. 29—34, 5. 36—38, 9. 6—9 ; Topliceanu Traian, *Constantin Diaconovici Loga*, Lugoj, 1929 ; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii româ-*

ririle la învățatul bănățean sînt sporadice, iar *Gramatica românească* a fost, de cele mai multe ori, doar menționată printre gramaticile vremii[5].

Originar din părțile Tismanei, Vasile Diaconul, bunicul lui Constantin Diaconovici Loga, zugrav de biserici, se stabilește în 1726, împreună cu vreo 50 de familii, lîngă Vârșeț, întemeind satul Srediștea Mare. Aici, el înființează prima școală românească comunală din Banat, unde, cu timpul, se creează o serioasă tradiție a meșteșugului picturii bisericești.[6] Unul dintre fii săi, Gheorghe Diaconul, devine, după absolvirea școlii și a atelierului din Srediștea, pictor de biserici și își modifică numele, prin atașarea sufixului *-ici* (Diaconovici). Datorită unor greutăți financiare, Gheorghe Diaconovici Loga este obligat să se mute la Caransebeș, unde la 1 noiembrie 1770 (dată, de altfel, controversată, vezi *Primii gramatici români bănățeni...*, p. 28) se naște primul său fiu, Constantin.

Constantin Diaconovici Loga crește într-o familie numeroasă și împovărată de griji materiale, dar cu o mare dragoste de învățătură. Școala primară o face la Caransebeș, iar studiile secundare la gimnaziul din Lugoj, unde, ca în cele mai multe orașe din Banat, luase naștere o însemnată mișcare progresistă printre intelectualii români. Urmează apoi dreptul la Pesta[7], iar, după absolvire, pleacă în Banat; în scurtă vreme, însă, se reîntoarce la Pesta, în funcția de revizor și corector al cărților românești. În 1808, ia parte la organizarea școlii coloniei românești din Pesta, înființată prin contribuția macedoromânilor, stabiliți în mare număr aici în timpul dominației turcești. Constantin Diaconovici Loga începe astfel o lungă și meritorie activitate de dascăl. Preda „din învățătura limbii românești, din limba nemțească și ungurească, din Cartea de mînă către cinste: socoata, scrierea românească și a altor limbi"[8]. În 1812 îl suplinește pe Petru Maior, în calitate de cenzor, ajutîndu-l apoi la elaborarea *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia.*

În toamna anului 1812, se înființează la Arad „Preparandia" (școala pedagogică), unde Constantin Diaconovici Loga va preda, timp de 18 ani, gramatica română, stilistica, tipicul, cîntarea bisericească și limba sîrbă.

---

neşti în veacul al XIX, II, București, 1907, p. 230—237; idem, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821), I, Epoca lui Dimitrie Cantemir, Epoca lui Chesarie de Rîmnic,* București, 1901, p. 518; mai recent: *Istoria literaturii române, II, De la Școala ardeleană la Junimea,* București, 1968, p. 106—109; I. B. Mureșianu, *art. cit.* în Scrisul bănățean, X(1958), nr. 3, 4, 5; Aurel Nicolescu, *Școala ardeleană și limba română,* București, 1971, p. 158—160. Pentru o bibliografie mai cuprinzătoare, vezi Ion Dimitrie Suciu *Literatura bănățeană de la început pînă la unire (1582—1918),* Timișoara, 1940, p. 74—75.

[5] Cîteva observații pertinente se găsesc în articolul lui Vasile Țâra, *C. Diaconovici Loga și problemele limbii române literare,* Orizont, XXI (1971), nr. 8, p. 84—87.

[6] Tincu Velia, *Istorioara bisericească politico-națională,* Sibiu, 1865, p. 202—204.

[7] După relatările lui Petru Maior, ar fi studiat și filozofia (cf. *Primii gramatici români bănățeni ...*, p. 28);

[8] Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară,* II, București, 1931, p. 173—177.

Scanned with OKEN Scanner

Împreună cu Dimitrie Ţichindeal, se preocupă de organizarea unui internat, obţinerea unui local potrivit şi adunarea fondurilor pentru întreţinerea elevilor. Activitatea sa instructivă e completată printr-una general culturală. Alături de alţi reprezentanţi ai intelectualităţii bănăţene – Paul Iorgovici, Naum Petrovici, Damaschin T. Bojîncă – Constantin Diaconovici Loga pledează pentru răspîndirea culturii, pentru organizarea învăţămîntului în limba română, pentru tipărirea cărţilor româneşti, fiind unul dintre cei mai activi „luminişti" din Banat, în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Practica învăţămîntului îi impune redactarea unui manual normativ pentru predarea limbii române, cu atît mai mult cu cît procesul modernizării limbii noastre prin apropierea ei de limbile romanice occidentale, precum şi trecerea de la scrierea chirilică la cea cu caractere latineşti ridicau numeroase probleme în domeniul foneticii şi al vocabularului. În acest context, el alcătuieşte o gramatică românească, din care predă tipografiei din Buda capitolul *Orthografia sau dreapta scrisóre pentru îndreptarea scriitorilor limbii romaneşti,* apărută în 1818, cu un adaos: *Învăţeturi despre creştere, despre darurile naturii şi despre îndreptarea tînărului.* În prefaţa *Orthografiei,* autorul precizează: „Pentru unele împedecări neputînd tipări *Grammatica romanească* ce dusesem cu mine la Buda, de a o da la lumină, ca să nu mă întorc acasă deşert, am tras dintr-însa numai *Orthografia* şi o pusei sub tipar".

Orthografia lui Constantin Diaconovici Loga este o lucrare cu caracter normativ, cuprinzînd reguli ortografice şi ortoepice prin care profesorul bănăţean încerca să ordoneze un domeniu plin de inconsecvenţe. În prefaţă afirmă că „s-a îndemnat" la tipărirea lucrării „văzînd cum că pentru lipsa Orthografiei, cîţi scriitori pînă acum au tipărit vreo carte romanească, întru atîtea feliuri după care cum s-au priceput au luat a scrie, mulţi cu destule sminte."

În spiritul concepţiilor iluministe, Constantin Diaconovici Loga este adeptul metodei raţionale în însuşirea regulilor: "...dreapta scrisóre a tuturor părţilor grăirii, de la întreaga cunoştinţă a tótă gramatica atîrnă". Totodată, credincios retoricilor clasice, include în lucrarea sa şi „Theoria periodurilor", care să constituie „îndreptare cătră întocmirea stilului în tot feliul de scrisori" *(Prefaţa)*

În 1821, dascălul bănăţean publica, la Buda, *Chiemare la tipărirea cărţilor romaneşti,* cuprinzînd, alături de un cald îndemn la susţinerea acţiunii de tipărire a cărţilor româneşti, versuri „pentru îndreptarea tinerilor"; lucrarea trebuie reţinută pentru felul exemplar în care reflectă spiritul veacului luminist: „Bărbaţi învăţaţi trebuie să aibă neamul

Scanned with OKEN Scanner

cel ce poftește să se cunoască că este om ; după aceasta Școli, apoi cărți : că numai aceste trei sînt tot capul lucrului, de a se putea lumina neamul"[9]

Activitatea lui Constantin Diaconovici Loga este în consonanță cu acest deziderat ; dascălul bănățean a fost unul dintre cei mai activi autori de abecedare și manuale prin care urmărea să umple golul existent în învățămîntul românesc, aflat în plină epocă de constituire și totodată luminarea neamului, emanciparea lui, prin cultură, alături de celelalte popoare civilizate : „ci ne mai trebuiesc Școli și prin sate înzăstrite cu tóte cele de lipsă spre ținerea Învățetoriului. Ne trebuiesc mai departe cărți, din care să pótă ceti și învăța pruncii, ca și cei ce sînt îndepărtați de Școlă".[10] Ca urmare, Constantin Diaconovici Loga publică, pentru uzul elevilor, *Caractere caligrafice pentru școlele poporale,* Buda, 1813 ; *Instrucție pentru școlele românești în Banat,* Buda, 1815 și *Abecedare,* pentru școlile sătești și orășenești și, mai tîrziu, *Epistolariul romanesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sînt în viața soțietății omenești de lipsă,* Buda, 1841, care cuprinde *Despre organizația școlelor preparande din Districtul milităresc* și *Începutul organizației școlelor preparande din Arad pentru Romani.*

Încununarea muncii sale didactice se realizează, însă, prin *Grammatica romanească,* lucrare care-l face cunoscut atît în școlile din Banat, cît și în cele din Ardeal și Bucovina.

În 1826, tot la Buda, vede lumina tiparului un *Octoih cu Catavasieriu,* scriere reeditată în 1829 și 1846. Numit în 1830 director al școlilor românești și sîrbești de pe teritoriul regimentelor bănățene de graniță, Constantin Diaconovici Loga continuă activitatea didactică și pe cea de editor, tipărind la Buda în 1831 *Viața domnului nostru Isus Hristos mîntuitorul lumii pentru îndreptarea creșterii tinerilor către faptele cele bune și ale creștinătății* iar în 1835, la aceeași tipografie, *Tîlcuiala Evangheliilor din dumineci și sărbători.*

Pînă la 12 noiembrie 1850, cînd moare în vîrstă de 80 de ani, Constantin Diaconovici Loga continuă, cu o neobosită putere de muncă, preocupările sale : publică *Epistolariul* (vezi supra), reeditează lucrări anterioare și colaborează la *Foaie pentru minte, inimă și literatură* ; aici[11] publică *Însemnare despre cărțile care se află la cel din jos iscălit tipărite și iarăși care se află în manuscript netipărite și așteaptă ajutoriul de la măriții patrioți.*

Chemare națională de a ajuta tipărirea Cărții Istoria Românilor, Buda, 1842, reflectă același efort și ne relevă totodată încă un domeniu cercetat de neobositul dascăl bănățean : istoria poporului român. Din păcate, *Istoria Romanilor de la Zidirea Romei sau de la anul 763 nainte de Cristos pînă la înjugarea Țărigradului de turci sau pînă la 1453,* precum și alte

---

[9], [10] *op. cit.* p. 8.

[11] *Rev. cit.* 5 (1842), 45.

Scanned with OKEN Scanner

lucrări, rămase în manuscris (*Istoria Bibliei,* traducerile: *Pentru creşterea pruncilor* — din Plutarh — şi *Viaţa lui Belizar Duca* — după Marmontell,) s-au pierdut.

Opera sa, întinsă pe durata cîtorva decenii, este oglinda unei pasionate activităţi de propăşire culturală a poporului român ; ea însumează lucrări din domenii diferite, orientate însă cu precădere spre filologie şi istorie, potrivit preocupărilor specifice reprezentanţilor Şcolii ardelene.

Cea mai importantă scriere a lui Constantin Diaconovici Loga rămîne *Grammatica romanească.* La data cînd se tipărea, autorul ei era, cum aflăm din prefaţă, în al zecilea an, „la catedra gramaticii, stilului, şi a cîntării bisericeşti în Şcolile preparande" din Arad. Elaborarea unei asemenea lucrări i se impunea, deci, din necesităţi didactice. Aşa se explică răspîndirea de care *Grammatica* s-a bucurat nu numai în şcolile din Banat, ci şi dincolo de Carpaţi, pînă în Bucovina : „Lucrarea lui Loga s-a răspîndit iute şi de grabă între români, chiar şi dincolo de Carpaţi ; se folosea de particulari, ca şi de institutele de învăţămînt, pînă mult aproape de zilele noastre. Iar în Arad a servit ca manual incontinuu şi statornic chiar trei decenii consecutive, pînă la anul 1850, anul decesului autorului"[12].

Menţinerea *Grammaticii* multă vreme printre manualele uzuale în şcolile româneşti se datorează, fără îndoială, nu numai faptului că, în acel timp, scrierile de acest fel erau puţine şi greu accesibile, ci şi importanţei în sine a lucrării. Expunerea, în mare parte, clară, cu o grijă deosebită pentru prezentarea sistematică a materialului, folosirea limbii vorbite dar şi respectarea normelor literare, precum şi evitarea exagerărilor latiniste au contribuit la rolul formativ şi instructiv pe care l-a avut *Grammatica* lui Constantin Diaconovici Loga. Prestigiul ei s-a impus ulterior unor autori ca Ioan Alexi *(Grammatica Daco-Romana sive valachica,* Viena, 1826) şi Andrei Şaguna *(Grammatica valachica,* rămasă în manuscris)[13].

Grammatica romanească a lui Constantin Diaconovici Loga se publica sub patronajul lui Urozie Nestorovici, consilier şi inspector al „Şcólelor Naţii romaneşti şi sîrbeşti", director al „Şcólelor preparande a celor romaneşti din Arad şi a celor sîrbeşti din Sombor", care, în toamna anului 1821 anunţa „consensul literalicesc" din Arad că Loga a redactat gramatica limbii române, care, „e pusă deja sub presă şi în curînd va fi isprăvită"[14].

Grammatica... s-a tipărit cu caractere chirilice, are 206 pagini şi un cuvînt dedicat lui Urozie Nestorovici. Tonul apologetic al introducerii era în uzul cărţilor care se tipăreau pe cheltuiala vreunei persoane parti-

---

[12] *Primii gramatici ...*, p. 4 ; I. B. Mureşianu, *art. cit.*, „Scrisul bănăţean", nr. 5, 1958, p. 71.

[13] Cf. D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumiéres,* Sibiu, 1945, p. 273, şi Iacob Mîrza, *Gramatica lui Andrei Şaguna,* L. R., XX (1971), nr. 1, p. 21—32.

[14] Teoder Botiş, *Istoria Şcoalei normale (Preparandiei) şi a institutului teologic ortodox-român din Arad,* Arad, 1922, p. 158.

Scanned with OKEN Scanner

culare sau a unor oficialităţi. Remarcabilă este intenţia autorului de a evidenţia activitatea culturală luministă a celui care în „primăvara luminării neamurilor" a sprijinit progresul şcolii româneşti şi acţiunea de tipărire a cărţilor în limba română. Titlul, precum şi prefaţa lucrării ni-l arată pe Constantin Diaconovici Loga un iubitor de cultură, reprezentant al concepţiei eticiste despre limbă, proprie Şcolii ardelene. În spiritul acestor idei, gramatica este cartea care prilejuieşte „învăţetura limbei şi cheia altor învăţeturi", iar educarea tinerilor prin intermediul ei, o acţiune patriotică: „Ce slujbă mai mare şi mai bună putem aduce Ţerii nóstre, decît aceia cînd învăţem şi îndreptăm tinerimea" căci „nu numai cu armele, ci şi cu sfatul se apără Patria", susţine autorul, invocînd o frază din Cicero.

În cei 150 de ani care s-au scurs de la prima ei apariţie, *Grammatica* lui Constantin Diaconovici Loga n-a cunoscut o reeditare integrală. Unele relatări[15] ne informează asupra încercării autorului de a o reedita în anul 1838, iar Timotei Cipariu publică în 1867 în „Archivu pentru filologia şi istoria" cîteva fragmente[16]. O atenţie deosebită merită prefaţa care urma să însoţească proiectata ediţie din 1838, deoarece ea exprimă sintetic şi clar concepţiile filologice ale învăţatului bănăţean. Ele depăşesc stricta finalitate didactică şi îl circumscriu pe Loga în sfera preocupărilor lingvistice ale vremii. Fiind „cheia tuturor învăţeturilor", gramatica trebuie să stea la baza dezvoltării şi însuşirii limbii literare şi să constituie totodată mijlocul cel mai logic de învăţare a limbilor străine. Autorul insistă asupra unor metode raţionale în predarea gramaticii: paralelisme între morfologie şi sintaxă, sistematizarea materialului în clase, utilizarea tabelelor etc. De mare însemnătate ni se pare remarca privitoare la caracterul elaborat al limbii literare, „limba acea grammaticească sau învăţată". Crezînd în puterea educativă a gramaticii, Constantin Diaconovici Loga intenţiona să scrie atît un manual de educare morală a tineretului, cît şi unul de normare şi sistematizare a limbii în scopul însuşirii ei într-o formă literară.

Finalitatea instructiv educativă a lucrării se vădeşte în structura gramaticii, în organizarea materialului şi în natura exemplelor, de cele mai multe ori moralizatoare sau invocînd prestigiul unor personalităţi din cultura clasică (Cicero, Licurg, Solon etc.). O mare atenţie se acordă metodei de expunere, fixării regulilor, concluziilor sau excepţiilor, subliniate cu grijă la fiecare paragraf prin formule ca „luare de seamă", „ia aminte", „însamnă".

Grammatica are cinci părţi, anunţate în *Cuprinderea celor ce se află în Grammatica Romanească*: *Ortoépia sau Grăirea dreaptă*; *Ortografia sau Scrisórea dreaptă*; *Etimologia sau deducerea cuvintelor* (*morfologia, n.n.*);

[15] *Istoria literaturii române*, II, p. 109; Aurel Nicolescu, *op. cit.*, p. 158.

[16] Blaj, 1867, p. 27, 297, 338, 355, 380; cf. Romulus Ionaşcu, *op. cit.*, p. 68—76.

Scanned with OKEN Scanner

Sintaxa (Alcătuirea cuvintelor) și *Prosodia sau măsura tonului.* După o definiție cuprinzătoare a gramaticii, în care se subliniază rolul ei de a stabili norme ce exprimă „firea limbei" „gramatica este aceaia învățetură care ne învață bine a ceti, drept a scriia și a vorbi după firea limbei" (p. 1), în partea întîi, Loga se ocupă de alfabetul chirilic pentru scrierea românească, de unele norme ale pronunțării și de reguli privitoare la citire. Constantin Diaconovici Loga încearcă să-și demonstreze principiile latiniste chiar în condițiile întrebuințării slovelor chirilice pentru sunetele românești. Simplificările propuse de el alfabetului chirilic constituie un moment însemnat în procesul de trecere spre alfabetul latin. Din numărul de 43 de semne chirilice, Loga reține 39, fiind, în această privință, mai conservator decît Ienăchiță Văcărescu[17]. În comparație cu I. Heliade Rădulescu, care elimină semnele necorespondente ale unor sunete, dascălul bănățean menține în alfabet pentru sunetul *i* slovele *u* și *i*, pentru *o*, *o* și ω etc. Această situație s-ar putea explica, însă, și prin valorile poziționale diferite ale sunetelor respective. Astfel, în timp ce prin *ó* Loga marchează existența diftongului în interiorul cuvintelor (*nepótelor*), prin ω se notează vocala inițială. „Literile"[18] se împart în *sunătóre* „vocale" și *nesunătóre* „consoane" (p. 4, 5). Sistemul de clasificare se complică în subclase: *sunătóre simple* și *alcătuite*; cele simple sînt: *limpede* (*a, e, i, o, u*) și *năsóse* „nazale", iar cele *alcătuite*: *arătate* (diftongii): *ai, ei, ii* etc., *îndoite sunătóre îmbinate* (*ii, oo*), *îndoite sunătóre desbinate* (*aa, ee*) etc.

La fel de complicată este clasificarea consoanelor: *buzóse* „labiale", *dințóse* „dentale", *gîtóse*" guturale, *limbóse* „linguale": *simple* sau *alcătuite-despărțite* și *nedespărțite.*

În descrierea sistemului fonetic, Loga face unele greșeli, inerente stadiului de atunci al cercetărilor de fonetică românească. Astfel el așază într-o aceeași categorie dentalele *d*, *t* și sonantele *l*, *n*, *r*.

Ortoepia cuprinde un capitol privitor la *respunderea literilor,* adică pronunțarea, unde autorul discută „reguli despre literile care la respundere nu se schimbă" și „reguli despre literile care se schimbă la respundere". Într-un capitol aparte, se ocupă de regulile despărțirii cuvintelor în silabe: *silavirea sau slovnirea.*

În paragraful privitor la *Cetire*, autorul definește *închietura* „propoziția", „carea are înțelesul său deplin" (p. 10) și *periodul* „fraza", „zicerea, în carea mai multe închieturi cu părticeale așa legate sînt, cît una fară de alta nu se pot înțeleage" (p. 10). Constantin Diaconovici Loga acordă o mare însemnătate regulilor de citire, lectura fiind pentru el, ca și pentru ceilalți reprezentanți ai Școlii ardelene nu numai un mijloc de instruire

[17] Acesta admite 33 de litere, cf. P. V. Haneș, *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, „Limbă și literatură", IV (1960), p. 76.

[18] Prin *literă*, Loga înțelege *sunet.*

Scanned with OKEN Scanner

și educare morală, ci și unul de delectare. Ca urmare, cititorul trebuie să facă efortul de a pătrunde și a interpreta textul: „la cugetul scriitoriului să luom seama“ (p. 11).

Important pentru cunoașterea normelor scrierii din acea vreme este pasajul privitor la *cunóșterea semnelor*. O parte din ele aparține vechilor texte bisericești și au în vedere normele citirii specifice: *oxia* (ˊ), *varia* (ˋ), *dasia* (ʽ) etc., altele sînt semnele curente de punctuație: *împreunătórea* (–), *semnul linserii* (’), *opritórea sau coma* „virgula“ etc.

În partea a doua, *Ortografia*, Loga se ocupă, pe larg, de regulile ortografice: scrierea cu literă mare, întrebuințarea semnelor diacritice, și expune totodată normele curente de folosire a literelor, potrivit poziției lor în cuvînt și corespondenței cu sunetele simple sau cu diftongii. Din observațiile sale extragem informații pline de interes cu privire la limba scrisă a epocii și la acele fapte care o diferențiau (datorită tradiției grafice) de pronunțare. Autorul afirmă că, la data scrierii cărții, diftongul *ea* (<*é*+...*e*) fusese redus la *e* (în cuvinte ca *lege*), deși continuă să fie ortografiat cu ѣ, ca o particularitate a grafiei tradiționale (*leage, ceale*). De altfel, sporadic, grafia ѣ alternează cu E, transcriind un *e*<*ea*.

În ce privește diftongarea lui *ó* în poziția metafoniei (*școală*), notarea *ó* a diftongului se explică prin tendințele etimologizante ale ortografiei propuse de Loga. Aceleiași intenții i s-ar putea datora și grafii de tipul *învățetoriu, scriitoriu* etc. Loga afirmă, de pe poziții latiniste, că vocalele *ă* și *î* au „ton tîmp și nefiresc“ (p. 6), notează pentru *â* din cuvîntul *român*, *a* (*roman*) și menține, în unele cazuri, *-u* etimologic: *acestu* (p. 178), *tăiatu* (p. 130) etc.

Partea a treia, *Etimologhia sau Deducerea cuvintelor,* se ocupă de felul „cum se deduc cuvintele de la rădecina sa, adecă: cum se schimbă, de cîte plase sînt și ce însușiri au cuvintele“ (p. 33). Prin *Etimologhie*, Loga înțelege morfologia, ca în toate gramaticile vremii.

Cuvintele sînt grupate în nouă părți ale „grăirii“: *articul, numele, pronumele, verbul, participiul* („declinătóre sau care se apleacă“), *adverbul, prepositța, conjunța, interjeța* („nedeclinătóre sau care nu se apleacă“). Ca și Dimitrie Eustatievici, dar, spre deosebire de I. Heliade Rădulescu, Constantin Diaconovici Loga include în clasa numelui atît substantivele cît și adjectivele și delimitează, aparte de verb, participiul; în opoziție, însă, cu Dimitrie Eustatievici, care nu socotea articolul o parte de vorbire distinctă înglobîndu-l la pronume, Loga acordă articolului importanța și autonomia pe care le are în limba română.

La declinare, după modelul latin (eventual italian), Loga distinge cazul ablativ, construit cu prepoziția *de la.*

Substantivele, numite nume *înființetóre (sustantive)* sînt tratate și din punctul de vedere al formării lor: *simple sau próste, deduse-alcătuite* „derivate“ și *compuse-alcătuite.*

Scanned with OKEN Scanner

În privința îmbogățirii lexicului prin derivare și compunere, Constantin Diaconovici Loga urmează îndeaproape principiile Școlii ardelene. Conștient de necesitatea ridicării limbii noastre la nivelul celorlalte limbi de cultură prin extinderea și activarea vocabularului („apoi zic, tocmai în limba maicii, să ne luminăm, că putem, cum au putut și alte Neamuri, care pînă n-au început așa, era și ele întunecate" – *Chiemare la tipărirea cărților romanești...*, p. 8) autorul acordă o atenție deosebită sensului pe care sufixele îl conferă cuvîntului nou format. O atitudine similară a avut Paul Iorgovici, pe care Loga îl urmează în multe dintre ideile privitoare la îmbogățirea lexicului, numai că acesta din urmă, referindu-se la nume, nu ține seama decît de limba vorbită ; nu amintește unele derivate neologice care, încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea se impuseseră prin traduceri, mai ales în lucrările științifice.

Constantin Diaconovici Loga nu recunoaște în limba română existența neutrului ; amintește, însă, de „un gen de mijloc", plasînd, destul de echivoc, de altfel, în această categorie substantivele românești care au la singular formă de masculin și la plural de feminin.

Declinările sau *aplecările* sînt două : una a numelor bărbătești, alta a numelor femeești. În cadrul fiecărei declinări, se disting cîteva clase după terminația substantivului (în *-u*, *-iu*, *-e*, sau în consoană, la substantivele masculine ; în *-ă*, *-e*, *-ea*, la cele feminine).

În categoriile pe care le stabilește după „urzire" (proveniență) sau după înțeles, Loga include numele obținute prin *crescămînt* (augmentativele) și *scăzămînt* (diminutivele) (p. 60–62). Între sufixele augmentative, este menționat *-on*, *-óne*, specific Banatului (*mueróne, petróne, fătóne* etc.)[19].

La adjective se pomenește de *cumpănarea numelor sau comparații*. Gradele de comparație sînt numite *trepte* : *treapta şezătóre sau positivă, cea cumpănătóre sau comparativă şi cea covîrşitóre sau superlativă*. Spre deosebire de Radu Tempea, Loga observă existența superlativului construit cu *cel mai* și a celui absolut, format cu locuțiunile *de tot, preste măsură, preste seamă* etc. (p. 63)[20].

Numeralul este și el încadrat la nume : „Între numele însușitóre se socotesc și numele care însemnează vreun număr" (p. 63)[21]. Se disting : *Numeri temeinici (cardinale), orînduitori (ordinale), înduplicători (multi-*

[19] Cf. Valeriu Rusu, *În legătură cu derivarea cu sufixe în daco-română*, „Fonetică și dialectologie", IV (1962), p. 265.

[20] Pentru Radu Tempea, vezi Gavril Istrate, *Gramatica lui Radu Tempea*, în *Limba română literară*, Editura Minerva, București, 1970, p. 55.

[21] La fel procedează Radu Tempea și I. Budai Deleanu (cf. Gavril Istrate, *op. cit.*, p. 55—56 și Ion Gheție, *Opera lingvistică a lui Ion Budai Deleanu*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966, p. 85).

Scanned with OKEN Scanner

plicative), împărțitori (fracționare) și *declinitori (diversative)* — adică cele „care se întrebuințează la întrebarea *de cîte feliuri?*, precum *de un feliu, de dóo feliuri*“ (p. 65).

Un loc important i se acordă pronumelui, tratat în capitolul al treilea al morfologiei. Alături de pronumele *fățești* (sau *personale*), *întorcătóre (rețiproce), stepînitóre (posesive), arătătóre (demonstrative), reducătóre (relative)* și *nehotărîtóre (indefinite)*, Loga vorbește despre pronumele împreunătóre sau conjunctive (*mi, ți, i. ni, vi, li*), adică despre ceea ce numim forme conjuncte ale pronumelui personal.

Persoana gramaticală este numită constant *persónă*; termenul *față*, care apare la Radu Tempea, nu mai este folosit decît pentru a desemna pronumele personale *(fățești)*. Pronumele relativ apare articulat *(carele, carea)*. Reținem, de asemenea, formele vechi și populare: *fieștecare, totînsul, loruși*, precum și o accentuare diferită de cea literară de azi la formele de genitiv și acuzativ: *a cărúia, căróra* etc.

Loga distinge șase „plase de verburi“: verbe *ajutătóre* sau *ausiliare, lucrătóre (active), pătimitóre (pasive)* — care sînt, de fapt, verbele reflexive-, *de mijloc sau neutre* („arată o stare de mijloc a lucrării“) *depunătóre sau deponente* („care arată statul inimii“) *întorcătóre sau rețiproce — de* asemenea reflexive, *nefățești sau impersonale.*

Modurile sînt: *arătătoriu (indicativ), demîndătoriu (mandativ)* — adică imperativ —, *împreunătoriu (conjunctiv), poftitoriu (optativ)* și *nehotărîtoriu (infinitiv)*. Supinul, socotit timp (p. 130) și participiul, încadrat și la nume, apar în capitole separate, iar gerunziul *(gherundiul)* este amintit doar la sintaxa verbului (p. 188), unde se vorbește și despre un participiu în *-înd* (p. 192). Constantin Diaconovici Loga argumentează socotirea participiului ca parte de vorbire de sine stătătoare prin aceea că este cuvînt care „pórtă înțeleagerea Verbului în forma Numelui însușitoriu“; aparține la nume dar „se deschilinește de Numele însușitóre pentru că purcede de la Verb și arată persóna sau ființa cea lucrătóre sau pătimitóre, ba hotărăște și timpul lucrării“ (p. 145).

Într-o amplă descriere a paradigmei verbale ni se expun timpurile verbului (p. 115—130). La indicativ Loga distinge *un timp mai de mult trecut I-iu (eu m-am fost lăudat* etc.), care reprezintă forma veche perifrastică a mai mult ca perfectului, iar la conjunctiv un imperfect construit cu *a voi (eu să mă vream mira, el să vrea fi* etc.), existent, de altfel, în graiuri; tot aici, vorbește de *un timp mai de mult trecut (Pluscvamperfect)*, construit din perfectul conjunctiv al lui *a fi* și participiul verbului de conjugat: *eu să fiu fost avut* etc. La perfectul conjunctivului și la acest „pluscvamperfect“ auxiliarul se conjugă, ca în graiurile bănățene: *eu să fiu fost, el să fie fost, noi să fim fost* etc; *eu să fiu fost avut, noi să fim fost avut* etc.

Scanned with OKEN Scanner

Examinînd formele imperfectului indicativ la persoana a treia plural, observăm următoarea inconsecvenţă: alături de construcţii vechi de tipul *ei cînta, vedea, auza* etc., sînt prezente şi cele devenite ulterior literare, dar cu totul sporadic (*erau, aveau, voiau*), existente în graiul bănăţean încă din secolul al XVIII-lea. Fluctuaţiile se datoresc, probabil, ezitării lui Constantin Diaconovici Loga între formele impuse prin tradiţia scrisului şi cele ale limbii vorbite de unde, după cum s-a mai văzut, dascălul bănăţean reţine o serie de elemente. O anumită influenţă în adoptarea, cel puţin parţială, a imperfectului diferenţiat după număr, a avut-o, probabil, şi Paul Iorgovici (*Observaţii de limbă românească*). Heliade Rădulescu, care a cunoscut formele cu *-u* ale imperfectului de la scriitorii originari din Banat, le-a recomandat ca „mai gramaticale" în 1836 şi astfel s-au impus în limba literară.[22]

O mare importanţă se acordă diferitelor mijloace de „urzire" a verbului. Asemenea lui Paul Iorgovici, Constantin Diaconovici Loga recomandă îmbogăţirea vocabularului prin derivarea rădăcinii cu afixe: „Din aceste vedem că limba romanească, deşi multor întîmplări nenorocite şi ale barbariei fu pusă, totuş au păstrat unde şi unde părticealele aceale ce pot îmbogăţi limba, ca să o facem harnică de a puté cu ia orice învăţeturi şi ştiinţe înnalte, după înţelesul care se cere la fieştecare loc a le cuprinde" (p. 134). Autorul expune apoi (urmîndu-l pe Paul Iorgovici) modul în care îşi imaginează el că este posibilă îmbogăţirea limbii: derivarea (chiar abuzivă) a rădăcinilor verbale, cu scopul de a creea ample familii de cuvinte: *stau-staul, stabil, stavilă, stavilitate* etc. ; *stare-adstare, adstator, distare, distanţia, estare* etc. „...se póte vedea, zice Loga, că dintr-un Verb de rădăcină sau simplu se pot deduce alte cuvinte, aprópe la o sută, care în chipul ramurilor şi a crengurelelor în multe laturi se deduc de la rădăcina sa" (p. 136).

În continuare, face observaţia că a prezentat în gramatica sa modelul, schema generală a formării de noi cuvinte, aplicabil în orice situaţie cu scopul îmbogăţirii limbii româneşti „carea acum este próstă şi scurtă". Apare aici ideea că limba literară, „limba cea grammaticească sau învăţată", trebuie să fie o limbă construită, superioară celei vorbite, „cea próstă". Ţelul gramaticii este de a stabili normele după care să se constituie o astfel de limbă.

Următorul capitol cercetează adverbul. Autorul deosebeşte adverbe *„de redecină"* şi adverbe *„deduse"*, la rîndul lor acestea putînd fi *ale timpului, ale locului, ale cantităţii, îndoirii, tăgăduirii* etc. Ca şi adjectivele, ele pot fi comparate.

[22] cf. Ion Gheţie, *Heliade Rădulescu şi unificarea limbii române literare,* L. R. nr. 2 1972, p. 93—103.

inv. 182469

Scanned with OKEN Scanner

Prepoziţiile sînt analizate de autor şi după regimul cazurilor (se vorbeşte astfel de prepoziţii care „înjugă pe Ablativ", p. 152), iar conjuncţiile, după funcţia lor sintactică. Loga stabileşte felurile interjecţiilor plecînd de la tonul articulării lor şi de la starea sufletească pe care o exprimă (*ale mîhnirii, urîciunii, bucuriei* etc.) şi, ca urmare, include aici onomatopeele şi unele adverbe.

Sintaxa studiază părţile de propoziţie şi modul în care se stabilesc legăturile dintre cuvinte în procesul comunicării. Sintaxa frazei lipseşte. *Încheietura* „propoziţia" are trei părţi : *Sujet* „subiect", *Prezicat* „predicat" şi *Ojet* „obiect". Capitolul închinat sintaxei, redus ca întindere şi firav în conţinut, este, mai curînd, o completare adusă morfologiei. Noţiunea de „frază", de pildă, (desemnată prin *period*) apare în capitolele anterioare ale cărţii (p. 10).

Conţinutul ultimei părţi *Prosodia* se referă la folosirea accentului *(tonului)* în cuvinte şi *„ziceri"* (vezi *Glosarul*). Scopul nostru, afirmă Loga, nu a fost aicea a arăta Reguli despre măsura Tonului, pentru ca să învăţ pe cineva cum se fac Versuri ; că pentru aceasta este altă învăţetură mai cu măestrie carea se cheamă Măestria Poezii" (p. 206). Această parte, cum recunoaşte autorul însuşi, nu-şi justifică titlul şi este doar o reluare a discuţiilor privind unele norme ortoepice, din primul capitol al cărţii.

Este dificil de stabilit ce datorează Loga gramaticilor anterioare şi ce aduce nou lucrarea sa. În mare parte, mai ales în problemele de principiu (ordonarea materialului, terminologia, prezentarea mijloacelor de îmbogăţire a vocabularului etc.), el se orientează după alţi autori, menţionaţi de noi ori de cîte ori a fost necesar. Se pot stabili, astfel, asociaţii în primul rînd cu gramatica lui Radu Tempea şi cu unele idei ale lui Paul Iorgovici. Dar, faţă de Radu Tempea, terminologia gramaticii lui Loga este mai apropiată de cea modernă, chiar dacă, în încercarea de românizare a termenilor apar şi la el, uneori, forme bizare. Apelînd, însă, întotdeauna la corespondentul latinesc, însoţitor, de cele mai multe ori mai bine adaptat normelor fonetice ale limbii române decît la Radu Tempea, Constantin Diaconovici Loga reuşeşte să prefigureze accesibilitatea terminologică a gramaticilor moderne. De pildă, în timp ce la Radu Tempea, *declinarea* şi *conjugarea* sînt numite *aplecări*, iar persoana gramaticală este numită *faţă*, pentru noţiunile corespunzătoare, Loga adoptă şi termenii moderni *declinare, conjugare, persoană.* Gramatica lui Constantin Diaconovici Loga depăşeşte lucrarea similară a lui Radu Tempea şi prin claritatea sintetizatoare a definiţiilor, prin mînuirea mai firească a limbii, prin accesibilitatea expunerii în general.[23] Spre exemplificare, aşezăm

[23] cf. V. Ţâra, *art. cit.* ,p. 86.

Scanned with OKEN Scanner

în paralel definiţiile date de către cei doi autori prepoziţiilor : „Prepoziţiile să zic puneri înainte pentru că să pun înaintea numelui cu care să unesc, şi nu să apleacă unindu-să cu numele“ (Radu Tempea)[24] ; „Prepoşiţele sînt cuvinte, care nu se apleacă, ci numai se pun înaintea Numelor şi altor cuvinte, hotărîndu-le şi arătîndu-le mai chiar“ (Loga, p. 151).

Lucrarea lui Constantin Diaconovici Loga a fost influenţată, ca toate gramaticile timpului, atît de curentul latinist cît şi de graiul popular[25].

Tendinţa latinizantă este, însă, moderată. Totuşi, prezenţa ei se simte nu numai în normele fonetice, ci şi în cele morfologice şi sintactice. Alături de grafiile puriste amintite anterior, mai pot fi puse pe seama intenţiilor latinizante şi încercările de a stabili un caz ablativ, categoria verbelor deponente, părerea autorului că vocalele *ă* şi *î* sînt nefireşti pentru limba română, dorinţa sa de a dovedi inexistenţa genului neutru în limba noastră. Din aceeaşi năzuinţă s-a născut preferinţa lui Loga pentru forme regionale şi arhaice, mai apropiate de etimonul latin (*remîń*, p. 38, 100 ; *ţiń*, p. 4), sau considerate de el, greşit, ca atare (*luvînd*, *luvam* etc.), precum şi pentru construcţii artificiale (*formos*, passim ; eventual *leau* „iau“, *leai* „iei“, *lea* „ia“, passim).

O orientare identică se vădeşte şi în mijloacele propuse de Loga pentru îmbogăţirea vocabularului. Deşi *Grammatica* nu are un capitol referitor la lexic, concepţiile autorului în această privinţă sînt evidente în partea care se ocupă de verb (p. 134—145). Prefixele neologice menţionate sînt de provenienţă latinească şi, chiar dacă o parte a construcţiilor propuse nu a fost acceptată de limbă (*adstare, adstator* etc.), multe s-au impus (*constituire, restituire, substituire, arestare, circumstanţia* etc.).

Influenţa limbii vorbite se resimte mai ales în partea expozitivă a gramaticii, dar şi în textul exemplificărilor, nefiind niciodată excesivă.

Scrisă într-o epocă de tranziţie de la perioada veche la cea modernă a limbii române literare, lucrarea reflectă inconstanţe şi ezitări care, în condiţiile înnoirii expresiei, erau inerente : perifraze greoaie şi calchieri alături de neologismul mai sprinten şi mai adecvat, forme şi fonetisme regionale alături de latinizări artificioase (*gălină* „găină“, *selvatece* etc.).

Iată, de pildă, cîteva fapte de limbă caracteristice graiurilor din vestul ţării care apar cu o oarecare constanţă în textul gramaticii : forma *luva* a verbului *a lua*, conjunctivul perifrastic cu *a vrea (el să vrea veni)*, conjunctivul perfect cu auxiliarul diferenţiat după persoane şi număr (*eu să fiu venit)*, depalatalizarea pronumelui personal conjunctiv la dativ în construcţii de tipul : *m-o aduci, m-o vîndu* etc., sufixul *-oń, -oańe*, prezenţa lui *-ń* şi a africatizării dentalelor (ambele fenomene sînt, însă, sporadice).

---

[24] apud Gavril Istrate, *op. cit.*, p. 59.

[25] vezi şi Gavril Istrate, *op. cit.*, p. 60.

Scanned with OKEN Scanner

Menţionăm şi unele elemente arhaice şi general populare, întîlnite mult mai frecvent decît cele strict regionale în lucrarea lui Loga: fonetisme ca *Murăşul, însamnă, estă* „este" *rumpă, neprerumpt,* folosirea adjectivului demonstrativ cu particula deictică *-a* cînd precedă substantivul: *acestea cuvinte* (p. 7), articularea pronumelui relativ, forme ale pronumelor nehotărîte ca: *fieştecare, neştine, niscari,* adverbe ca: *o ţîră, oarecumva, îndeseară, lesne,* vocativul în *-e* (*bune, doamne* „domnule"), construirea superlativului absolut cu locuţiunile adverbiale *de tot, preste măsură* şi cu *prea,* formele *cest, cestu; est, estu* ale pronumelui demonstrativ, accentuări de tipul *căróra, acoló, colé* etc., derivate populare: *albeneţ, lupiu, omoc* „om mare", *căloi, lupoaie, iepuroaie* etc.

Alcătuită după ce apăruseră cîteva gramatici importante în secolul al XVIII-lea, lucrarea lui Constantin Diaconovici Loga ocupă un loc demn de atenţie în istoria lingvisticii noastre, plasîndu-se în perioada de tranziţie de la un stadiu mai vechi al cercetărilor de acest fel la cel modern, reprezentat prin I. Heliade Rădulescu. Deşi tributară exprimării greoaie şi metodei depăşite a lucrărilor mai vechi tendinţa de înnoire, evidentă în modernizarea terminologiei şi în apropierea textului de mişcarea mai firească a limbii vorbite, face din *Grammatica* lui Constantin Diaconovici Loga o carte eare poate interesa şi astăzi. Extrem de utilă în acea epocă de început a învăţămîntului românesc, *Grammatica,* folosită ca manual cîteva decenii, a vehiculat ideile Şcolii ardelene şi a contribuit la fixarea normelor limbii literare unice.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul cuprinde textul *Grammaticii* lui Constantin Diaconovici Loga, publicat pentru prima dată la Buda în 1822 în tipografia Universității și retipărit de noi după 150 de ani.

Textul a fost reprodus prin transcriere interpretativă, folosindu-se, ca punct de referință, normele fonetice stabilite de autor în capitolele despre ortografie și ortoepie, precum și limba vorbită la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, am respectat grafiile: *ó* pentru diftongul *oa*, *éa* (<*e*+...*e*, notat de autor), *a* pentru *â (roman)*, am păstrat *-u* (*ochiu, unchiu, zugrăvitu* (participiu).

Am menținut fonetismele dialectale *(remîn, pe nesciute)* și populare (*preoțască, îusamnă* etc.), precum și faptele de morfologie de același fel, neuniformizînd limba, chiar dacă, în mare parte, textul este inconsecvent: *pe/pre, este/iaste, lăsăm/lăsem*, alternanța dintre formele persoanei a treia plural a imperfectului de tipul *ei lăuda* și cele de tipul *ei erau* etc.

În privința ortografiei, am reprodus, în general aspectul propus de autor, urmărind să-i evidențiem intențiile și am făcut adaptări la normele în vigoare astăzi numai în cazuri nesemnificative. În acest sens, s-a păstrat scrierea cu majuscule acolo unde autorul o cere, dar s-a renunțat la ortografii ca: *dela, întrun* etc.

Față de numărul ridicat de accente necesare semnelor chirilice, în transcriere acestea au fost menținute doar acolo unde există diferențe între accentuarea autorului și cea de azi: *parágrafuri, filósoful,* sau unde există dublete accentuale în text: *dativ/dátiv* etc.

Punctuația sau unele greșeli de tipar au constituit obiectul intervenției noastre respectîndu-se, de la caz la caz, situațiile contextuale. Deoarece „smintele" semnalate de Loga în erată *(Îndreptarea smintelor)* au fost corectate potrivit indicațiilor sale, am renunțat la includerea eratei în textul ediției.

GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

pentru
îndreptarea tinerilor
acum
întîia oară lucrată
prin

CONSTANTIN DIACONOVICI LOGA

al Şcólelor Preparande Romaneşti din Arad
Profesor

La Buda
În Crăiască Tipografie a Universităţii Ungarii
1822

Scanned with OKEN Scanner

Budae 11. Martii 1822

Imprimatur
Georgius Petrovits. m. p.
Librorum Censor.

Scanned with OKEN Scanner

MĂRII SALE

de înalt şi bun gen

NĂSCUTULUI DOMN

UROZIE NESTOROVICI

al C. C. şi Apostoliceştei Maiestate

CONSILIAR

al şcólelor Naţii Romaneşti şi Sîrbeşti

MARELUI INSPECTOR

precum şi

al Şcolélor Preparande acelor Romaneşti din

Arad şi a celor Sîrbeşti din Sómbor

DIRECTOR

iară

al Măritei Deputăţii Fúndusurile aceloraş

Şcóle ocîrmuitóre,

PURTĂTORIU de PRESIDIUM

Scanned with OKEN Scanner

MĂRIIA TA

I

DOMNULE CRĂESC CONSILIAR

Domnule mie Părtinitoriu Patron!

Sosind primăvara luminării neamurilor Beseáricii Resăritului celor ce se află sub fericitul Schiptru al Casi Austriei, Măriaţ Ta Domnule Crăesc Consiliar, ca un stîlp plin de razele luminii stai strălucind între aceste neamuri: cel ce cu înţelepciune ocîrmueşti şase Directoraturi:

Directoratul	Budei	cu 49	de Şcoli
—	Timişórei	cu 180	—
—	Caransebeşului	cu 238	—
—	Orăzii Mari	cu 416	—
—	Baciului	cu 66	—
—	Sremului şi al Slavonii	cu 93	—

II

Afară de acestea încă dóo Şcoli Preparande prin orînduelile Tale capătă putere: precum una în Arad pentru Romani cu un localnic Director, Catahet şi cu trei Profesori, şi alta în Sombór pentru Sîrbi, iarăşi cu un localnic Director, Catahet şi cu trei Profesori, în care se învaţă tinerii acestor dóo neamuri, gătindu-se spre treapta învăţetoriei.

Mai departe ca un bun chivernisitoriu ţini[a]) în bună stare Fúndul acestor Şcóle crescîndu-l şi împuternicindu-l, de unde se plătesc

III

Scanned with OKEN Scanner

Domnii : Directori, Catehetii, Profesorii, şi alte onorate Persóne, care se află la Deputáţia Şcólelor neamului slujind pe plată. Tot dintru acestaşi Fúndus al Şcólelor se vor face şcoli prin satele ceale mai serace, şi Învăţetorii acestor Comunităţi ajutoriu şi penzie de aci vor primi.

Această întocmire au eşit după planul organizaţii Şcólelor, care IV
Măriia Ta l-ai dat la Înaltul Tron împărătesc, şi după acesta apoi se zidi jertvenicul luminării neamului Romanesc şi Sîrbesc, care se află în ţara Ungurească. Nespusă este purtarea de grijă a Măriei Tale, cel ce cu necurmate ostăneale zioa şi nóptea lucrezi, de a ţinea această sfintă întocmire în bună stare. Acum de aşi avea puterea grăirii ca Ţiţero şi dulceaţa cuvîntării ca Demosten, cred V
că încă n-aş[3]) putea din destul vădi laudele Tale, de care te-ai învrednicit. Multe daruri strălucesc în sufletul Tău, că prin învăţeturi cauţi a lumina mintea tinerilor şi a îmbunătăţi inima lor cea crudă ; să capete Înălţatul Împărat supuşi crendicioşi, Patria lăcuitori buni şi vrednici, Besearica creştini cucernici, iară părinţii fii ascultători : că numai prin unii ca acestea[4]) se aduce fericire soţietăţii omeneşti. Precum şi marele Orátor Ţiţero cu acestea VI
cuvinte mărturiseşte, zicînd : „Quod munus Reipublicae offere majus, meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem. Adecă : „Ce slujbă mai mare şi mai bună putem aduce Ţerii nóstre, de cît aceaia cînd învăţem şi îndreptăm tinerimea. Mai departe iară acelaşi lăudat orátor zice : „Non armis solum, verum consilio etiam tutatur Patria". „Nu numai cu armele, ci şi cu sfatul se apără Patria".

Cîtă bunătate acum de după orînduelile Tale se varsă spre VII
neam, spre Ţară şi spre Besearică, în aceşti trecuţi anni, s-au putut vedea : că de cînd s-au deschis Şcólele Preparande, mulţi Învăţetori harnici de aci au eşit, carii spre mîngăerea neamului îndreaptă pruncii, întru învăţeturi şi în purtarea cea bună ; mulţi iarăşi dintre acestea[5]) Învăţetori au intrat în starea Preoţască spre evlavia Besearicii şi spre dica Clerului : Ba încă unii şi în diregătorii cetăţeneşti, cu credinţă şi cu laudă înplinesc datorinţele dire- VIII
gătoriei sale. Iată rodul ostănealelor Tale, Domnule Consiliar ! Cu cîtă virtute se varsă spre bunul Patriei spre folosul neamului, şi spre fericirea soţietăţii omeneşti. Veacurile ceale trecute pre Tine luminătoriul strănepoţilor săi nu te-au putut şti : fără acest fericit veac, cu Tine pre un Stîlp strălucitoriu de lumină Patriei şi neamului nostru te-au dăruit. Cel ce norocósă faci sórtea celor ce întru acest timp împreună cu Tine vieţuesc şi întemeezi luminarea şi fericirea următorilor.

Scanned with OKEN Scanner

Aicea şi eu mă apropiiu purtînd simţiri pline de mulţemire, IX
cătră Măria Ta, pentru părintească părtinire la Înnaltul Tron mijlocindu-mi aşezămînt şi întărire întru această Diregătorie întru carea astăzi mă aflu : acum deacă pot ca Profesor cu învăţetura şi cu sfatul să aduc neamului şi Patriei meale vreun folos, pentru aceasta zic nu mie vor avea următorii neamului de a mulţemi, ci Înnălţatului Împărat şi Măriei Tale, cu a căror putere şi învoire în diregătoriia Profesoriei sînt aşăzat.

Al zecelea ann curge de cînd ţin Catedra Grammaticii, Stilului, şi a cîntării Beseariceşti în Şcólele Preparande : în care X
timp, văzînd meritele Tale ceale mari, Domnule Consiliar, ca să arăt neamului pre Mijlocitoriul luminării sale, această Grammatică Romanească am întocmit, şi o închin strălucitului Nume al Măriei Tale cu adîncă veneraţie rugîndu-mă, să o primeşti sub acoperămîntul Tău cel Patronesc. Ca precum este această Carte învăţetura limbei, şi cheia altor învăţeturi, aşa şi cei ce au de XI
a învăţa această Limbă din temeiu, încă, de la unghiile ceale tinere să se înveţe a cunóşte pre Mijlocitoriul şi ajutoriul Şcólelor Preparande, din a căror Gredină această Carte, ca o floricea spre înfrumuseţarea Limbei s-au desvălit.

Deci întru acest chip, acum întîia óră întocmită, şi pentru folosul tinerilor adusă la lumină, cu chilină[6]) veneraţie o închin strălucitului nume al Măriei Tale celui vrednic de aducere aminte a următorilor nostri, carele mai departe recomendîndu-mă Patro- XII
nimei Tale, cu fiiască şi adîncă aplecăciune remîn,

Al Măriei Tale
În Arad 10 Martie 1822

Prea umilit Şerb,
Constantin Diaconovici Loga
Profesor.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINDEA

celor ce se află în Grammatica Romanească

Grammatica Romanească are cinci părți

PARTEA ÎNTÎIA

ORTOÉPIA SAU GRĂIREA DREAPTĂ

CAP. I — Fóia XIII

CUNÓȘTEREA LITERILOR

A. Numărul și forma Literilor 3
B. Despărțirea Literilor 4
1. De literile ceale sunătóre ..... —
a. Ceale simple ..... —
α. Limpede ..... —
β. Nesóse ..... —

Fóia XIV

b. Ceale alcătuite ..... —
α. Arătate ..... —
β. Ascunse 5
γ. Îndoite sunătóre înbinate ..... —
δ. Îndoite sunătóre desbinate ..... —
2. De Literile ceale nesunătóre ..... —
a. Ceale simple ..... —
α. Buzóse ..... —
β. Dințóse ..... —
γ. Limbóse ..... —
δ. Gîtóse ..... —

Scanned with OKEN Scanner

b. Ceale alcătuite ..... —
α. Ceale despărțite ..... —
β. Ceale nedespărțite 6
V. Respunderea Literilor ..... —
1. De respunderea Literilor sunătóre ..... —
a. Reguli despre Literile, care la respundere nu se schimbă ..... —
b. Reguli despre Literile care la respundere se schimbă ..... —
2. De respunderea Literilor nesunătóre 7
a. Unele sînt care au glas mai limpede ..... —
b. Altele sînt cu glas mai turbure ..... —

CAP. II

Fóia **XV**

SILAVIREA SAU SLOVNIREA

A. Arătare: Ce este Silava 8
B. — Cum se face Silavirea ..... —
V. De Despărțirea Literilor în Silave 9
1. Reguli de chepetenie ..... —
2. Reguli particulate ..... —

CAP. III

CETIREA

A. Arătare: Ce este cetirea 10
B. Reguli de chepetenie ..... —
V. Reguli particulate 11
G. Mijlocirile către cetirea bună 11
D. Cunóșterea Semnelor 12
1. La cuvinte ..... —

Fóia **XVI**

2. La închieturi ..... —
3. Semnele, care la mai mari despărțituri ale unei ziceri se întrebuințează 13

PARTEA A DÓOA

ORTOGRAFÍA SAU SCRISÓREA DREAPTĂ

CAP I

DE INTREBUINȚAREA LITERILOR

A. De întrebuințarea literilor mari 14
B. De întrebuințarea literilor sunătóre 16
V. De întrebuințarea literilor nesunătóre 21

Scanned with OKEN Scanner

CAP. II — Fóia XVII

DE DESPĂRŢIREA LITERILOR IN SILAVE

A. Reguli de chepetenie 23
B. Reguli particulare 24

CAP. III

DE INTREBUINŢAREA SEMNELOR

1. La cuvinte 25
2. La închieturi 26
3. Semnele care la mai mari despărţituri ale vreunei ziceri se pun .. 29

PARTEA A TREIA

DE PĂRŢILE GRĂIRII DECLINĂTÓRE

Etimologhia sau Deducerea cuvintelor 33

CAP. I

DE ARTICUL

A. Arătare: Ce este Articulul 34
Fóia XVIII

B. Semnele Articulului
1. Genul 34
2. Numărul ..... —
3. Cazurile 35
V. Declinarea Articulului
G. De întrebuinţarea Articulului 36
1. La Numele bărbăteşti ..... —
2. La Numele femeeşti ..... —

CAP. II

DE NUME

A. Arătare: Ce este Numele 37
B. Împărţirea Numelui ..... —
1. Nume înfiinţetoriu ..... —
2. Nume însuşitoriu ..... —
Nume propiiu 38

Scanned with OKEN Scanner

Nume comun ..... —
V. Urzirea Numelor
1. De numele simple ..... —
2. Deduse, izvodite ..... —
3. De numele compuse, alcătuite 42
Fóia XIX
G. Semnele Numelui ..... —
1. Numărul 43
2. Cazurile ..... —
3. Genul ..... —
a. De Numele bărbăteşti ..... —
b. De Numele femeeşti 44
D. Declinările sau Aplecările Numelui 45
I. Declinare a Numelor înfiinţetóre bărbăteşti 46
II. Declinare a Numelor înfiinţetóre femeeşti 47
Reguli despre stremutarea unor Litere la Declinarea Numelor 50
De Declinările Numelor însuşitóre bărbăteşti 50
De Declinările Numelor însuşitóre femeeşti 51
Declinarea Numelor înfiinţetóre cu însuşitóre 52
Declinarea Numelor bărbăteşti ..... —
Declinarea Numelor femeeşti 53
Fóia XX
Declinarea Numelor cu Pronumele arătătoriu *acest* sau *acel*: *această* sau *aceaia* 54
E. De formaţia Numelor femeeşti din bărbăteşti 55
1. La Nume înfiinţetóre 55
2. La Nume însuşitóre 57
J. De facerea Numărului Multoratec din Singuratec ..... —
1. La Numele înfiinţetóre bărbăteşti ..... —
2. La Numele înfiinţetóre femeeşti 58
La Numele însuşitóre bărbăteşti cum se face Multoratec din Singuratec 59
De crescămîntul şi scăzămîntul Numelor 60
1. Crescămîntul Numelor înfiinţetóre şi însuşitóre ..... —
a. Bărbăteşti ..... —
b. Femeeşti ..... —
2. Scăzămîntul Numelor
a. Bărbăteşti 61
Fóia XXI
b. Femeeşti 61
Z. De cumpănarea Numelor sau Comparaţii 62
I. De Numele Numărului 63
1. Feliul Numărului ..... —
2. Scriérea Numărului 66

CAP. III

DE PRONUME

A. De Pronumele făţeşti 68
B. — — întorcătoriu 69
V. — — înpreunătoriu 70

Scanned with OKEN Scanner

1. Pronumele împreunătoriu a lui Datív ..... —
2. — — a lui Acuzatív 71
G. De Pronumele stăpînitoriu ..... —
D. — — arătătoriu 74
E. — — întrebătóre 77
J. — — reducătoriu..... 78
G. — — nehotărîtoriu 79

Fóia **XXII**

CAP. IV

DE VERBURI

A. Împărţirea Verburilor 82
B. Semnele Verburilor 83
V. Cujugările Verburilor 85
Cujugarea Verburilor ajutătóre 87
Reguli despre strămutarea unor Litere la Verburi 99
1. Despre strămutarea Literilor sunătóre *a, e, o* ..... —
2. Despre strămutarea Literilor nesunătóre *g, c, d, t* ..... —
Cujugările Verburilor regulatece 101
Reguli la Cujugările Verburilor 112
1. Pătimitóre. 2. De mijloc. 3. Depunătóre. 4. Nefăţeşti 113
Cujugările Verburilor
Pătimitóre şi de mijloc 115

Fóia **XXIII**

Cujugarea Verbului depunătoriu 120
Cujugarea Verburilor ineregulatice 124
G. De Supin 130
D. De urzirea Verburilor
1. În Verburi de redăcină 131
2. În Verburi deduse ..... —
De creşterea limbii prin înmulţirea Verburilor 132
1. Simple ..... —
2. Compuse ..... —
De însuşirea Prepositelor celor nedespărţite 134

CAP V.

DE PARTICIPU 145

De Participu lucrătoriu ..... —
Apoi pătimitoriu ..... —
De Părţile Grăirii nedeclinătóre

Fóia **XXIV**

CAP. VI

DE ADVERBII

1. De ceale deduse 146
2. De ceale din firea sa ..... —

Scanned with OKEN Scanner

CAP. VII

DE PREPOSIȚII

1. Ceale dăspărțite 151
2. Ceale nedespărțite ..... —

CAP. VIII

DE CUJUGȚE 153

1. Legătóre. 2. Despreunătóre. 3. Condiționate. 4. Pricinuitóre.
5. Orînduitóre. 6. Închietóre. 7. Tălmăcitóre. 8. Împoncitóre.
9. Timpuríe 154

CAP IX

DE INTERJEȚII

1. Interjețiile simțirilor dinlăuntru 156
2. Interjețiile simțirilor dinafară 157

Fóia **XXV**

PARTEA A PATRA

SINTAXA (ALCĂTUIREA CUVINTELOR)

De părțile unei închieturi 158
De urmarea cuvintelor 159
De întrebări și respunsuri 160
De întrebări și respunsuri în socotința Numelor propii ..... —
De Numele, Casă 161
De întrebări și respunsuri în socotința timpului preste an ..... —
Întrebări și respunsuri în socotința Verbului ajutătoriu 163

CAP. I

DE SINTAXA ARTICULULUI 164

Fóia **XXVI**

CAP. II

DE SINTAXA NUMELUI 167

Scanned with OKEN Scanner

CAP. III

DE SINTAXA PRONUMELUI 175

CAP. IV

DE SINTAXA VERBURILOR 184

De legătura Verburilor cu Verburi 187
De lăsarea sau omisia unor părticele ..... —
De Întrebuinţarea Gherundiului 188
De Întrebuinţarea Supinului 189
De Întrebuinţarea Participului
În forma lucrătóre 190
— — pătimitóre 192

CAP. V

DE SINTAXA ADVERBIILOR 294

Fóia XXVII

CAP. VI

DE SINTAXA PREPOSIŢELOR 195

CAP. VII

DE SINTAXA CUJUGŢIILOR 197

CAP. VIII

DE SINTAXA INTERJEŢIILOR 200

PARTEA A CINCIA

PROSÓDIA SAU MĂSURA TONULUI

A. Aretare ce este Prosódia 201
B. De redicarea tonului la cuvinte 202
1. Redicarea tonului la cuvintele de una şi de dóo Silave

Scanned with OKEN Scanner

a). La antéia Silavă } tonul ..... —
b) La a dóoa Silavă } se redică ..... —
2. Redicarea tonului la cuvintele ceale de trei şi de mai multe Silave 203
Fóia XXVIII
a. De cuvintele ce iau adăugămînt la început 203
b. De cuvintele ce iau adăugămînt la sfîrşit 204
3. De tonul Pronumelor ..... —
4. De tonul Timpurilor la Verburi ..... —
V. De redicarea tonului la ziceri 205
Luare de seamă 206

Scanned with OKEN Scanner

GRAMMATICA
sau
ÎNVĂŢĂTURA GRĂIRII

1

Grammatica estă aceaia învăţătură, carea ne învaţă bine a ceti, drept a scriia[8] şi a vorbi după firea limbei.

ÎMPĂRŢIREA GRAMMATICII ÎN V. PĂRŢI DE CĂPETENIE

1. Ortoépia: (Grăirea dreaptă) carea ne învaţă a cunóşte literile, drept a le respunde, în silave a le aduna, şi cuvintele de aci întocmite după reguli a le ceti.

II. **Ortografía**: (Scrisórea dreaptă) aceasta ne învaţă cuvinte cu literile ceale ce se cuvin lor a le scrié, în silave bine a le despărţi, şi semnele ceale desbinătóre drept a le întrebuinţa.

III. **Etimologhía**: (Deducerea cuvintelor) carea ne învaţă cum se fac, cum se nasc, cum se schimbă şi ce însuşiri au cuvintele. 2

IV. **Síntaxa** ; (alcătuirea cuvintelor) aceasta ne învaţă cuvintele ceale chilíne a le alcătui, şi spre întreagă înţelegere a le aduce.

V. **Prosódia**: (Măsura tonului) carea ne arată măestriia redicării şi apăserii tonului la silave, la cuvinte, încă şi la ziceri întregi.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA ÎNTÎIA

ORTOĖPIA SAU GRĂIREA DREAPTĂ

Aceasta ne învaţă a cunóşte literile, drept a le respunde, în silave a le aduna, şi cuvintele de aci întocmite după reguli a le ceti.

CAP. I

de

CUNÓŞTEREA LITERILOR

A. NUMĂRUL ŞI FORMA LITERILOR.

Literile cu numărul **sînt** treizeci şi nóo.

Forma literilor mici

a (ѧ)	*b* (ѣ)	*v* (ѣ)	*g* (ґ)	*d* (ѧ)	*e* (ѳ)	*j* (ж)	*z* (з)	*i* (н)	*i* (ї)	*c* (к)
a	be	ve	ghe	de	e	je	ze	i	i	ca

l (ѧ)	*m* (м)	*n* (н)	*o* (о)	*p* (п)	*r* (р)	*s* (с)	*t* (т)	*u* (ѹ)	*u* (ц)	*f* (ѳ)
el	em	en	o	pe	er	es	te	uc	u	ef

h (х)	*ţ* (ц)	*ci* (ч)	*ş* (ш)	*şt* (щ)	*ă* (ъ)	*ea* (ѣ)	*iu* (ю)	*î* (ѫ)	*o* (ѡ)
ha	ţi	ci	şa	şta	ăr	eat	iu	î	o

ia (ꙗ)	*ia* (ѧ)	*î* (ѩ)	*gi* (џ)	ѯ	Ѱ	ѳ	ѵ
ia	ia	î	gi	csi	psi	ta	i

Forma literilor mari 4

A (Ѧ), *B* (Ѣ), *V* (Ѣ), *G* (Ґ), *D* (Ѧ), *E* (Ѳ), *J* (Ж), *Z* (З), *I* (Н), *I* (І), *C* (К), *L* (Ѧ), *M* (М), *N* (N), *O* (О), *P* (П), *R* (Р), *S* (С), *T* (Т), *U* (Ѹ), *U* (Ѵ), *F* (Ѳ), *H* (Х), *O* (Ѡ), *Ţ* (Ц), *CI* (Ч), *Ş* (Ш), *ŞT* (Щ), *A* (Ъ), *EA* (Ѣ), *I U* (Ю), *IA* (Ꙗ), *IA* (Ѧ), *Î* (Ѫ), *GI* (Џ), Ѯ, Ѱ, Ѳ. *I* (Ѵ).

Afară de acestea mai sînt ѡ, şi S, care în numărul besearicesc şi la pashalíe se întrebuinţează : iară **bl**, şi **b**, numai la pashalíe au loc.

B. DESPĂRŢIREA LITERILOR

Literile se despart în sunătóre şi nesunătóre.

1. *De literile ceale sunătóre.*

Aretare : Literă sunătóre estă aceaia, care póte da ton singură de sine, făr de ajutoriul altor litere, precum sînt : *a, e, i, o, i*(н), *u, ea*(ѣ), *iu*(ю),*ia*(ꙗ), *o*(ѡ), *ă, î*(ѫ), *î*(ѩ), *i*(ѵ).

Literile acestea, unele sînt simple, iară altele alcătuite.

a. Ceale simple

α. Limpede ; precum : *a, e, i*(ї), *o*(о), *u*(у).

β. Năsóse ; precum : *ă, î*(ѫ), *î*(ѩ).

b. Ceale alcătuite

α. Arătate, precum : *ai, ei, ii, oi, au, oa, ău.*

Scanned with OKEN Scanner

β. Ascunse, precum : sînt : *ea, iu, ia,* care sînt alcătuite din *ea, io, ia.*

γ. Îndoite sunătóre înbinate ; aşa sînt : *i*(ѝ), *o*(ѡ), *u*(ѹ), care sînt făcute din *ii, oo, uu,* sau ѯ.

δ. Îndoite sunătóre desbinate, precum : *aa, ee, oo*(оѡ).

2. *De Literile ceale nesunătóre.*

Arătare :

Litără nesunătóre este aceaia, carea nu póte da sunet singură de sine, fără de ajutoriul altor litere, de unde se numeşte mută, precum : *b, v, g, d, j, z, c, l, m, n, p, r, s, t, f, h, ţ, ci, ş, şt, gi, cs, ps, th.*

Litere acestea, unele sînt simple, iară altele alcătuite.

a. Ceale simple.

α. Buzóse, precum, *b, v, m, p, f.*

β. Dinţóse, precum : *s, z, j, ţ, ci, ş, şt, cs, ps.*

γ. Limbóse, precum : *d, t, th, l, n, r.*

δ. Gîtóse, aşa sînt : *g, c, h.*

b. Ceale alcătuite.

Dintre care, unele sînt despărţite, iară altele nedespărţite.

α. Ceale despărţite sînt : lb, rm, lt, rs, nn, rr, ş.a. care niciodată nu se pot pune la începutul cuvîntului, şi cînd vin între dóo sunătóre se despart, precum ; *al-buş, tur-ma, sal-tul.*

β. Ceale nedespărţite sînt : *br, gl, fl, cr, st* ş.a ; acestea la începutul cuvîntului pot sta şi cînd vin între dóo sunătóre nu se despart. P. e : *Bru-ma, flu-er, în-brăţişez, su-flet.*

V. RESPUNDEREA LITERILOR.

1. *De respunderea Literilor sunătóre.*

a. Reguli despre Literile care la respundere nu se schimbă.

α. Literile sunătóre : *a, i* (ї), *o, u, u*(у), *i*(ѝ), *iu, ia, o*(ѡ) au ton limpede firesc. P. e : *an, viu, pod, ulm* (scris оулм n. n.), *lin, nuc, iute, iad, om,* ş. a.

β. Literile nesóse : *ă, î,*(ѫ), *î*(ѣ) au ton tîmp şi nefiresc, P. e : *păr, vînt, înger,*

γ. Literile sunătóre desbinate: *aa, ee, oo(ѡѡ)* se respund mai lung decît ceale simple. P. e: *Avraam, schintee, noor* (scris Ноωр, n. n.).

b. Reguli despre Literile, care se schimbă la respundere, precum sînt: *e, ea, i(ѵ)*.

α. Litera *e*, de va sta la începutul cuvintelor romanești avînd înaintea sa nesunătóre Literă, precum și în cuvintele ceale streine petutindinea se respunde limpede. P. e: *verde, neted, Edom, Noe.*

De respunderea literii ea(ѣ). 7

Litera **ea** în dóo forme își dă respunsul său.

1. Stînd la sfîrșitul cuvîntului se respunde ca *e*, lungu, iară la alte locuri ca *ea*, P. E. *mórte, mórtea* (scris *mortea*), sau *mórtea* (scris *mórtѣ*).

2. În cuvintele ceale cu silave schimbătóre unde litera *e*, se ceare a se schimba în *ea*, acoló se pune *ea*(ѣ), respunzindu-se ca *ia*.. P. e. *mueresc, muereascâ*; *pîndesc, pîndeascâ.*

3. Litera *ea*, în alte locuri stînd la mijlocul cuvîntului petutindinea se respunde ca *e*, p. e. *Treapte, vedeare* ș. a.

De respunderea literii ѵ.

Litera ѵ în dóo forme se respunde.

α. Litera ѵ de va face de sine singură silavă, sau de se va lua cu nesunătóre, se respunde ca *i (I)*, P. e: *i-postas, Eghi-pet,*

β. Iară de se va înjuga cu sunătóre literă, atuncea se respunde ca *v*, P. e: *Evanghelie, Vachint.*

2. *De respunderea literilor nesunătóre.*

Literile nesunătóre sînt mute, de aceaia trebue să li se alăture altă literă sunătóre. ca să pótă eși cu respundere, precum sînt:

a. Literile buzóse: *b, v, m, p, f* acestea se respund cu apăsarea tonului prin buze, precum: *bob, var, măr, post, fag.*

b. Literile dințóse, *s, z, j, ț*, ș. a. care se respund cu apăsarea tonului în dinți, precum: *sac, zăr, joc*, ș. a. 8

Scanned with OKEN Scanner

v. Literile limbóse ; *d, t, th, l, n, r* se respund prin apăsarea tonului mai vîrtos cu limba, precum : *dar, turn, lac, nuc, raiu.*
g. Literile gîtóse : *g, c, h,* se respund prin lovirea tonului în gît ; precum : *gust, cal, har.*

CAP. al II-lea

de

SILAVIRE SAU SLOVNIRE

A. Arătare : Ce este Silava ?

Litera sunătóre însa de sine, sau cu mai multe litere deodată respunzindu-se, se numește sylavă.

B. Arătare : Cum se face silavirea.

Silavirea se face, cînd tóte literele care se află într-o silavă desbinat le numim, apoi deodată le respundem : iară la cuvintele ceale de mai multe silave, ceale înainte mergătóre le repetim.

V. De Despărțirea Literilor în Silave 9

1 Reguli de chepetenie.
a. Cîte litere sunătóre și dóo sunătóre se află într-un cuvînt, atîtea și sylave se fac dintr-însul. P. e : *o-sta-șul, pîr-lău.*
b. Precum vreun cuvînt se alcătuește așa se și desparte, P. e : *a-bat, des-prind, scrip-tu-ră.*
2. Reguli particulate.
a. Cînd stă una literă nesunătóre între dóo sunătóre, atuncea una ca aceaia se ia cu următórea sunătóre. P. e : *pî-ne, ca-le.*

Scanned with OKEN Scanner

b. nedespărţite nesunătóre, aflîndu-se între dóo sunătóre, cătră următórea sunătóre se trag. P. e : *ta-blă, su-flet.*

v. Aflîndu-se vreuna literă nesunătóre înnaintea celor nedespărţite, atuncea una ca aceaia se ia cu înnainte mergătórea sunătóre. P. e : *Con-tract, lun-tresc.*

g. Dóo sunătóre deschilinite şi îndoite sunătóre, fie în cuvînt romanesc ver strein se despart : P. e: *Pre-o-ţi-ia, ră-stă-e ; A-a-ron, Mo-av.*

d. Arătate sunătóre niciodată nu se despart. P. e: *ur-gi-ei, ver-gea-oa, no-roiu.*

e. Cînd vreun cuvînt sub titlă sau sub altă scurtătóre se silavește atuncea scurtătórea acoló se numește, de unde s-au lăsat literile. P. e: *D̃m-nul, Sf̃n-tul, D̃zeu.*

10

CAP. al III-lea

de

CETIRE

A. ARETARE: CE ESTĂ CETIREA.

Cetirea estă, cînd tóte închieturile*) periódurile) şi alte ziceri, care ni se pun înnainte a le vădi, cu ton firesc, cuvios, curgătoriu şi pe înţeles le respundem.**

*) Închietura estă vorbă, carea are înţelesul său deplin p. e. *Gheorghe scrie Grammatica.*

**) Period se numește aceaia zicere, în carea mai multe închieturi cu părticeale așa legate sînt, cît una fără de alta, nu se pot înţeleage. p. e. *întrucît cineva mai mari daruri au primit ; întru atîta mai cu plecată reverinţă să dea mulţămită.*

Scanned with OKEN Scanner

B. REGULI DE CHEPETENIE.

1. La tóte literile care se află într-un cuvînt, chear şi pre rînd să respundem. P. e: *Turma,* iară *nu tuma* au *truma.*

2. Tonul în cuvinte la acea silavă să se rădice, în carea cade puterea cuvîntului, după aretarea semnelor P. e: *Păstóriul,* iară nu *păstoriul, Dómnule, iar* nu *Domnúle.*

3. Tonul în cetanie să ţinem cel firesc, adecă în care vorbim. 11

V. REGULI PARTICULATE.

1. Ceale de cetit cu schimbarea tonului după arătarea semnelor şi după închipuirea patimilor înţelease să le facem-deci.

a. În mînie, cu ton putearnic, înfocat, şi curînd.
b. Din dragoste, cu ton umilit şi plăcut.
v. Din frică, cu ton tremurătoriu şi putearnic.
g. Din îndreznire, cu ton putearnic, şi necurmat.
d. Din bucurie, cu ton deşteptat şi vionel.
e. Din întristare cu ton trîndav şi dormitoriu.
j. Din condorére[10], cu ton nepripit şi plîngătoriu.
s. Din urăciune, cu ton supărat şi sălbatec.

Vorbim ori cetim.

G. MIJLOCIRILE PRIN CARE SE CĂŞTIGĂ CETIREA CEA BUNĂ.

1. Să luom aminte regulele cetirii, şi după dînsele cu sîrguinţă să ne îndeletnicim.

2. Să ascultăm cu luare de seamă cetania persónelor învăţate, care după regule cetesc, ori vorbesc, şi să urmăm după cetirea lor.

3. Întru aceale, ce vrem să le cetim de faţă, mai nainte acasă să ne îndeletnicim, şi la cugetul scriitoriului să luom seama.

D. CUNÓŞTEREA SEMNELOR. 12

Acestea se întrebuinţează:

1. La cuvinte.

a, Oxía (′) Aceasta înalţă tonul. P. e: *cériul, vîntul.*
b, Varía (̀) dă respundere apăsată. P. e: *vergeà, purtà.*
v, Dasía (^) are respundere curundă. P. e: *adînc.*
g, Iso (̓/) înalţă tonul ca şi osía. P. e: *omul.*
d, Apóstrof (̄) are respundere ca varía. P. e: *o amărîtule!*
e, Scurtătórea (˘) aduce ton amurţit. P. e: *oloiu, peĭ.*

Scanned with OKEN Scanner

j, Titla (~) aceasta lasă literile cu totul, însă respunderea lor în cetanie totuş se ţine P. e: *D̃mnul.*
s, Împreunătórea (—) aceasta arată, că părţile acelea despărţite sînt de la un cuvînt şi trebue împreunate.
z, Semnul linserii (') arată a fi o literă sunătóre lăsată.

2. La închieturi.

a, Opritórea sau coma (,) opreaşte tonul cît am putea zice: *un.*
b, Opritórea puntată sau semicólon (;) aceasta opreşte[11] tonul, cît am putea zice: *un, doi.*
v, Dóo punturi sau colón (:) la acestea ceva mai mult, decît la semicólon stăm, apoi ceale de aici următóre cu mai înalt ton le respundem. 13
g, La punt (.) slobozind tonul resuflăm mai mult.
d, Odihnitórea (—) la aceasta stăm mai îndelung, cît să aibă ascultătoriul timp de a judeca, despre ceale pînă aci cetite.

3. Semnele.

Care la mai mari despărţituri ale vreunei ziceri se întrebuinţează. Acestea au privinţa spre respunderea închieturilor.
a, Semnul întrebării (?) la acesta cetim cu ton înnalt şi curúnd. În cărţile beseariceşti semnul acesta se scrie ca opritórea puntată (;).
b, Chiemătórea sau minunătórea (!) ceare ton grabnic şi putearnic.
v, Cuprinzătórea (::) aceaia ce se cuprinde într-însa cu ton apăsat şi mai curúnd se ceteşte.
g, Aducătórea („...„) cuvintele ceale închise între aceste semne, cu ton putearnic şi înnalt le vădim.
d, Arătătórea (*) aicea cu ton mai încet şi mai pe larg cetim.
e, Paragraf (§) acesta împarte o învăţetură în mai multe părţi, la care începem cu glas mai încet, care după aceaia creşte.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A DOOA

14

ORTOGRAFIA
SAU
SCRISÓREA DREAPTĂ

Ortografía sau scrisórea dreaptă ne învaţă a scrie cuvintele cu literile ceale ce se cuvin lor, în silave bine a le despărţi şi semnele ceale desbinătóre drept a le întrebuinţa.

CAP. I

DE DESPĂRŢIREA LITERILOR

A. LITERILE CEALE MARI SE ÎNTREBUINŢEAZĂ.

1. La fieştecarea scrisóre sau zicere cuvîntul cel dintru început capătă literă mare. P. e: *Caută mai nainte la faptele tale, apoi mustră pe altul.*

2. La începutul fieştecăruia vers, punem literă mare. P. e:

La cel ce ţine ceriul cu'sa dreaptă
Dă'nchinăciune făcînd bună faptă.

3. La începutul numelor propii* a ţerilor, cetăţilor, satelor, 15
a munţilor, apelor, rîurilor, a locurilor şi a persónelor p. e. *Ungaria, Banatul, Timişóra, Caransebeşul, Valişóra; Etna, Murăşul, Dunărea, Rácoşu; Martin, Elena.*

4. La începutul numelor de diregătorie sau de vreo stare, se scrie literă mare, precum: *Împărat, Episcóp, Capetan.*

*) Nume propiu este atare cuvînt, cu care numa una fiinţă putem numi. P. e: *Bucureşti, Ioan Sinaiu.*

5. La începutul numelor, care însemnează vreo învăţetură, ori sciinţă, ori carte, p. e. *Teologhía, Filosofía, Psaltirea.*

6. În numele titulelor, precum: la Împăratul dăm titulă. *A Ta Împărătească Maiestate.* La un Sveatnic de curte zicem: *Exelenţía Ta, Domnule Sveatnic de Curte,* sau *Domnule Consilier.*

Aicea să se ia aminte: că şi numele însuşitóre, pronumele şi participul la început capătă literă mare, de cumva acestea îşi reduc înţelegerea sa la numele propii, care însemnează părsónă înaltă, P. e: Domnule al meu Stăpînitoriu şi bun Părinte, primeşte-mă sub acoperămîntul milii Tale, şi-mi iartă tóte ceale ce din slăbiciunea omenească ţi-am greşit.

7. După punt. P. e: *Iubiţi pre Dzeu, şi pre deaprópele vostru. Cinstiţi pre tot omul.*

8. După întrebătórea şi minunătórea, cînd acestea închee zi- 16
cerea. P. e: *Au nu sîntem noi toţi oameni muritori? Ci puţini gîndesc la aceasta! Aduceţi-vă aminte de mórte.*

9. După dóo punturi, cînd aducem vorbele altuia. P. e: *Mîntuitoriul zice: Iubiţi pre vrăjmaşii vostri.*

B. DE ÎNTREBUINŢAREA LITERILOR SUNĂTÓRE.

Literile sunătóre, care fieştecăruia cuvînt ori silavă pun temeiu sînt: *a, e, i*(ї), *i*(и) *o, o*(ѡ), *u*(ѹ), *u*(y) *ea*(ѣ), *iu*(ю), *ia*(ꙗ), *ă, î*(ѫ), *î*(ѧ), ѵ.

Dintre acestea avem:

1. Ceale limpede precum: **a, e, i** (ї), **o, u** (y). Deci:

A

Se pune cerîndu-se un ton ce se produce cu întîia căscătură a gurii. P. e: *Vas, pas, sac.*

Pune-se litera *a* și în cuvintele ceale streine. P. e: *Gheografía, Éneas, Piastru.*

E

Cu deschilinire se întrebuințează: că

a. În cuvintele ceale streine; precum și în cuvintele românești cînd înainte de *e* stă nesunătóre literă, atuncea se pune *e* cu tonul său cel limpede P. e: *Etna, deget.*

b. Litera *e* se întrebuințează ca un *ie*, în cuvintele românești stînd 17
la început și iară cînd are înnaintea sa sunătóre. P. e: *Epure, ed, lupóe, cîmpie.*

I (I) se pune:

a. La începutul și la mijlocul numelor streine. P. e: *Iov, Iordan, Filosofía.*

b. Înnainte de sunătóre pururea scriem *i*(ї), iară nu *i*(и). Precum: *Pustiiu, Viólă.*

I lung (И).

a. Se pune la începutul și la mijlocul cuvintelor românești. P.e. *Inimă.*

b. Pune-se *i*(и) și cuvintele streine de la Greci purcese, deacă acoló se scriu cu η, în limba românească se scriu cu *i*(и), precum *Ilie, Iisus.*

Cuvintele ceale latinești, care prin învățeturi întră acum în limba românească, se scriu ca și alte cuvinte românești, iară de la limba Latinească de viță purcese.
Luare aminte: Acest i, în unele locuri se întrebuințează cu respundere scurtă, precum: oameni, pomii verzi, voi cîntați **ș. a.**

Ы.

Se întrebuințează numai la Pashalíe, însă slovenii și cetesc cu dînsul.

Numai în cuvintele streine și la Pashalíe, precum: *Eghipet,* 18
Evghélie.

O (ω) se pune

a. La începutul cuvîntului, fie românesc ver strein. P. e: *Ostaș, Otocár.*

b. La nume în a dóoa și a treia cădeare a numărului multoratec. P. e: *a fraților, a nepótelor,* sau *fraților, nepótelor.*

Scanned with OKEN Scanner

v. În mijlocul numelor streine, precum şi a numelor romaneşti avînd înnaintea sa sunătóre literă, precum: *Sion, Faraon, zioa.*

Acest *o*(ѡ) este îmbinat din *oo*, de unde urmează că este atîta cît *o* lung.

O

În tóte celelalte întîmplări se întrebuinţează, precum: *port, vostru.*

O ч,

Numai la începutul cuvintelor se scrie. P. e: *urs, uscat.*

ꙋ.

Se pune la mijlocul şi la sfîrşitul cuvintelor. P.e. *turnu, lotru.* Acest *u*(ꙋ) este alcătuit din *o* şi *y* şi s-au făcut avînd această formă ꙋ.

2. **Ceale năsóse,** precum: **î**(ѧ), **î**(ѫ), **ă.** 19

I (Ѧ).

Litera *î*(ѧ), numai la începutul cuvintelor se pune. P. e. *învăţetoriu, înger, împetrit.*

Acest *î*(ѧ) este atîta cît *ĩn,* care dintru început se scriia $\tilde{\imath}$, adecă pentru scurtare *n* puneau deasupra lui ĭ, după aceaia lăsară de a mai scriia *n,* fără numai trăsura cea curmezişe deasupra lui *i* o puneau, şi făcînd-o mai strîmbă se formă *î*(ѧ), şi aşa eşi literă noă.

Î (Ѫ).

Litera *î*(ѫ), numai la mijlocul cuvintelor se scrie. P. e: *Vînt, mînă.*

Acest *î*(ѫ), mai ales înnaintea lui *n* stă, şi se scrie în cuvintele romaneşti purcese de la limba Latinească unde se scriu cu *e.* P. e: *Vîntu* vine de la *ventus, pămînt,* de la *pavimentum.* Ba şi alte sunătóre înnainte de *n,* se schimbă în *î*(ѫ), precum: *prînd* vine de la *prandeo*; *plumînă* de la *pulmones*; *mîna* de la *manus.*

Luare aminte: După ce lăpădară romanii literile Stremoşilor sei pe la anul 1440, şi luară ale Slovenilor dintru-ntîiu numai pre ă, cu tonul său îl întrebuinţeau şi în cuvintele aceale, unde acum punem pre î (ѫ) şi scriiau pămănt, stămpărat.

Ă

Litera *ă*, numai la mijlocul şi la sfîrşitul cuvintelor se pune, precum: *Măgură, pătură.*

Luare aminte: Acest ă s-au luat a se pune în loc de a tîmp; că ispitind după filologhíe, cuvintele romaneşti, care acum se scriu cu ă, vom afla că în limba Latinească se scriu cu a, precum: Dómnă, pórtă, vargă; **vin de la** Domina, porta, virga. 20

3. Ceale dóo sunătóre ascunse: ia(ѩ), ea(ѣ), iu(ѭ).

IA (Ѩ) sau IA (ѧ).

Litera aceasta, după forma cea dintîiu la începutul iară după forma a dóoa la sfîrşitul cuvintelor se pune. P. e: *iarna, învăpăiat.*

Luare aminte: Litera ia (ѩ), **precum chear se vede, este alcătuită din** i **şi din** a **deci numai acolò se scrie, unde respunderea acestor dóo litere laolaltă se cere. P. e:** Iazul, văpaia

EA (ѣ).

Litera *ea* se întrebuinţează cînd la mijlocul, cînd la sfîrşitul cuvintelor. Deci:

a. La mijlocul cuvintelor se pune această literă în locul lui *e* ci arare ori; precum: *Besearică, leage.*

b. La sfîrşitul cuvintelor femeeşti, care se sfîrşesc în *e*, P. e: *Punte, puntea; păşune, păşunea.*

v. Aşişderea la Verburi în timpurile nesevîrşite se pune *ea;* P. e: *Vedea, mergea.*

g. Pune-se *ea*, încă în mijlocul cuvintelor la silavele ceale schimbătóre în *esc*, unde *esc* se stremută în *ească*, ţinînd tonul lui *ia.* 21

P. e: *Stăpînesc, stăpînească; pîndesc, pîndească.*

Luare aminte: Avînd vre un cuvînt dintre acestea mai sus puse, înainte de e **sunătóre literă, atuncea în loc de** ea, **luam** ia. **P. e:** Plóia, grăia, voiască, mîntuiască. **Aicea se vede: Litera** ea (ѣ, n. n.), **că s-ar fi născut din** ea (ѣа, n. n.), **P. e:** mea (scris мѣ, n. n.), **în loc de** mea (scris мѣа, n. n.); flórea (scris флорѣ, n. n.), **în loc de** flórea (scris флорѣа, n. n.).
Intru acest chip avem articulul femeesc a, **de faţă, iară luîndu-se cu** ea (cu ѣ, — n. n.), **articulul se înneacă.**

IU (Ю)

Litera *iu*, se pune în cuvintele romeneşti, cînd la început, cînd la sfîrşit, precum: *iute, iubit, călcîiu, puiu, scriitoriu, întrebătoriu.*

V. DE ÎNTREBUINŢAREA LITERILOR NESUNĂTÓRE.

Literile nesunătóre de sine sînt mute, care alăturîndu-se celor sunătóre dau respundere deschilinită: aşa sînt: *b, v, g, d, j, z, c, l, m, n, p, r, s, t, f, h, ţ, ci, şi, şt, gi, x, ps (Ψ), th (Ω).*

Dintre acestea luom.

1. Ceale buzóse;

Deci să se deschilinească:

a. *b* de *p*, şi de *m*; că alta este a zice *baba*, alta *Papa*; şi iară alta *mama*. Aşa drept vei respunde: *Eu am văzut pre Papa de la* 22
Roma. Iară nu: *eu am văzut pre baba de la Roma.*

b. *v*, de *f*; că cuvintele: *viia* şi *fiia* deschilinit înţeles au unul de altul, aşijderea, alta e *vinul*, şi alta *e finul.*

2. *Ceale dinţóse:*

a. *s, z, ţ.* Acestea după însuşirea tonului său cu deschilinire se întrebuinţează: că alta e a zice *ţara*, alta *sara* şi iară alta *zara.*

b. Aşijderea, *x (cs, ѯ n. n.)*, şi *ps (Ψ*, n.n.), drept să se întrebuinţeaze. P. e. *Oxfort, Psaltire*; *iară nu*: *Osfort, Saltire.*

v. Precum şi: *ş, şt, j, ci* au deschilinit ton, deci cu luare de seamă se întrebuinţează. p. e. :*Adu-mi ştergura*, iar nu: *cergura. Fie-ţi jele de dînsul, iar nu fie-ţi şele de dînsul.*

g. *j* cu *gi* să nu se strămute: deci zi: *genunche*, iară nu *jenunche. Joc*, iar nu *gioc.*

Luare aminte: Cuvintele care în limba Latinească se scriu cu g, stînd această literă acoló înainte de e sau i, la romani se scriu cu gi; iar ceale ce în limba Latinescă se scriu cu j, noi românii[13]) le scriem cu j, precum: gene **vine de la** gene **(ГЄНЄ, n. n.)**; jude, **vine de la** Iudex.

1. Ceale limbóse:

Una cu alta să nu se schimbe, precum: *d*, cu *t*, ori cu *th (Ω)*: Aicea 23
vei scriia şi vei zice *Ωoma*, iar nu *Toma*, ori *Doma.*

4. Ceale gîtóse.

Acestea se deschilinesc la respundere, precum: *g* de *c* şi de *h*, P. e: *Hristos*, iar nu *Cristos*; *Gumi*, iar nu *Cumi.*

Scanned with OKEN Scanner

CAP. al II-lea.

DE DESPĂRȚIREA LITERILOR ÎN SILAVE.

Cuvintele în silave mai vîrtos acoló se despart, unde după regulele sale se cuvine.

A. Reguli de chepetenie.

1. Cîte litere sunătóre și dóo sunătóre se află într-un cuvînt, atîtea și silave se fac dintr-însul. P. e: *O-sta-șul, cîm-pi-ei.*

2. Precum vreun cuvînt se alcătuește, așa se și desparte.

Aicea vin cuvintele care la început iau prepoșițele ceale nedespărțite, precum sînt: *a, ad, de, des, ex,* sau *s, re, cu, in,* sau *în, pro, sub, tra, stră,* P. e: *a-bat, ad-apă, de-dau, des-fac, cu-prind, în-torc, sub-scriu, pre-dau, stră-mut, tra-duc.*

De aicea se scot numele bărbătești, care se svîrșesc în nesunătóre așijderea în *u* sau *iu,* precum: *pom, grîu, puiu.* Acestea, luînd, articulul se zic *pomul, grîul, puiul*; însă despărțirea lor se face nu precum s-au alcătuit, ci *po-mul* iar nu *pom-ul*; *grî-ul,* iar nu *grîu-l*; *pu-iul* iar nu *puiu-l.* 24

B. Reguli particulate.

a. Cînd una literă sunătóre între dóo sunătóre stă, atuncea una ca aceaia cu următórea sunătóre se ia. P. e: *pî-ne, ca-le.*

b. Nedespărțite nesunătóre aflîndu-se între dóo sunătóre, cătră următórea sunătóre se trag. P. e: *Ta-bla, Su-flet.*

v. Aflîndu-se vreuna literă nesunătóre înnaintea celor nedespărțite, una ca aceaia se ia cu înnainte mergătórea sunătóre. P. e: *Lun-tresc.*

g. Dóo sunătóre deschilinite și îndoite sunătóre fie în cuvînt romanesc sau strein se despart. P. e: *Mo-av, pre-o-ți-ia.*

d. Aretate sunătóre niciodată nu se despart. P. e: *ur-gi-ei, no-roiu.*

Scanned with OKEN Scanner

e. Cînd vreun cuvînt sub titlă sau altă scurtătóre, are a se scrie, atuncea scurtătórea acolò se pune, de unde s-au lăsat literile. P. e: *Dm̃-nul, Sfn̂-tul.*

CAP. al III-lea

DE ÎNTREBUINȚAREA SEMNELOR.

Semnele se întrebuințează:

1. La cuvinte.

a. **Oxía** (ˊ) se pune la aceaia silavă unde cade puterea cuvîntului. P: e: Vînátul, părtinitóriu.

b. **Varia** (ˋ) stă la sfîrșitul cuvîntului dînd respundere grea. P. e: *Simceà, lucrà.*

v. **Dàsia** (ˆ) sau micșurătórea se pune deasupra sunătórei cu care se începe cuvîntul. P. e: *Âdunare, ôstăşie, ûrmare.*

g. **Iso** (ʽ) aşijderea la începutul cuvîntului pururea stă. P. e: *ʽAnul, ʽumărul, ʽomul.*

d. **Apóstrof** (ˉ) Aduce ton ca Varia greu și se pune:

α. Deasupra literei sunătóre la începutul închieturii, unde și minunătórea se întrebuințează. P. e: *Ô părinților! Încătro ați apucat de nu căutați de creşterea fiilor voştri! Ah, amărîții de voi.*

β. În verburile ajutătóre la a treia persóna singuratecă a timpului de acum. P. e: *El ia aminte, ia e supărată.*

e. **Scurtătórea** (˘) se pune numai deasupra lui *i* și *iu* scurt. P. e: *Pruni, pui, ceriu, uloiu.*

j. **Titla** (~) aceasta se pune unde lăsem una sau mai multe litere afară, pentru scurtare. P. e: *D̃mnul, Dz̃eu.*

s. **Înpreunătórea** (—) se pune între silavele unui cuvînt, arătînd cum că acelea trebue înpreunate.

z. **Semnul linserii** (') se întrebuinţează unde lăsăm vreo literă sunătóre de la sfîrşitul cuvîntului, pentru că următoriul cuvînt iar cu sunătóre se începe, precum în versuri adeseori se întîmplă.

2. La închieturi.

a. **Opritórea** sau cómma, (,) aceasta se pune:

α. Între închieturi, care nu sînt între sine cu părticeale legate. P. e: *Dobitócele ceale cu patru picióre aleargă, păsările zbóră, peştii înnótă şi vermii se tîrăesc.*

β. Între mai multe cuvinte, care la o legătură vin. P. e: *Iubirea, dreptatea, adevărul, rebdarea, pacea şi înfrănarea patimilor sale fac pre om virtuos.*

γ. Între mai multe închieturi, care tot la acelaş sujet ori fiinţă îşi reduc înţelegerea sa. P. e: *Vînturile curăţă aerul,* 27
recoresc căldura, domolesc frigul, uscă căile, mînă nori şi corăbii dintr-o ţară într-alta.

δ. Înnainte şi după fieştecare închietură vîrîtă, ori alăturată P. e: *Omul, carele iubeşte pre Dzeu, partea cea mai bună şe-au ales. Solon înţeleptul, întrebat fiind pe cine socoteşte el a fi fericit au respuns: Nimenea mai nainte de mórte nu se póte zice a fi fericit.*

ε. Înnainte de legătórele cuvinte: *cînd, pentru că, decît, precum.* P: e: *Mai greu este preste sine, decît preste ţeri a fi stăpîn. Aşa vieţueşte, precum la mórte vei pofti să fi vieţuit.*

b. **Opritórea puntată sau semicólon** (;). Aceasta se întrebuinţează la despărţirea închieturilor celor următóre, de ceale înainte mergătóre, care vin după aceste cuvinte: *însă, dar, totuşi, ci, ma,* ş. a. P. e: *Tótă mijlocirea s-au întrebuinţat, de a aduce pre Antonie la joc mare; însă în deşert, că el remasă statornic după făgăduinţa ce o deduse tătîne-seu, cum că la niciun joc mare mai mult nu se va lăsa.*

v. **Dóo punturi sau Cólon** (:) Acest semn desbină:

α. În perioduri, ceale înaintemergătóre închieturi, de 28
ceale următóre. P: e: *Deşi reutatea oamenilor tóte puterile va întrebuinţa, de a face pre cel plin de bunătate nenorocos, luîndu-i avuţia şi repind pre prietenii lui de la dînsul, dară totuşi nu-l va lăsa pre el credinţa cătră Dz̃eu şi cătră preţuita virtute: de unde avînd adevărata nădejde, de întórcerea sórtei sale în partea cea bună,*

Scanned with OKEN Scanner

stă ca muntele lui Dz̃eu întărit cu piciorul în neclătire, şi cu capul în razele sórelui.

β. Dóo punturi se pun şi cînd vrem să vădim vreo zicere vrednică de aducere aminte. *Dz̃eu au zis: Să fie lumină! Şi s-au făcut lumină.*

γ. Se pune acest semn şi atuncea, cînd aducem cuvintele cuiva, pre cum sînt anecdotele, ghicitúrile şi zicalele. P. e: *Bine au zis cine au zis: Paza bună trece primejdiia rea.*

δ. Se mai pun dóo punturi şi cînd se aduc pilde, ori cuvinte ale oamenilor învăţaţi şi alte lucruri vrednice de luare aminte. P: e: *Cei şapte înţelepţi ai Ţerii Greceşti au fost: Thales, Solon, Bias, Cleóbulus, Xilo, Pitacus, Periander şi Licurg întrebat fiind de ceteţeanii sei de ce el ca dătătoriu de leagi n-au adaos şi acea leage, ce pedeapsă s-ar cuveni acelora, carii ar ucide pre părinţii sei, au respuns: fiindcă încaşi natura se înfiorează de aşa faptă, nici au socotit, că va veni cineva la aşa gînduri, de a face o faptă urîtă ca aceaia.*

29

g. **Puntul** (.) Acest semn se pune:

a. La sfîrşitul fieştecăriia ziceri după ce au eşit înţeleagerea. P. e: *Cu aceasta tare ne mai înşelăm cînd de mórte nu cugetăm. Mare parte a viéţii nóstre au trecut. Tot ce mai avem de a vieţui, cu laţul său au cuprins mórtea.*

b. Puntul se pune la cuvintele ceale curmate. P. e: *S. Apost. Petru*, aşijderea: *D. Capet.*

v. La numeri, cînd ţifrele arată deplinul său număr. P. e: *Scrie în cartea a II. a înpăraţilor cap. IV. Vers. 20.*

3. Semnele care la mai mari despărţituri a vreunei ziceri se întrebuinţează sînt:

a. **Semnul întrebătoriu (?)**

Acesta stă după fieştecarea făcută dreaptă întrebare. P. e: *Au dóră tinerul se va pedespi, deacă va urma după demăndăciunile mai marilor sei? Nicidecum. Cui mai pe urmă îi va fi bine? Celui drept.*

Iară de cumva vreo întrebare, numai ca o povestire se va aduce, iară nu ca o întrebare dreaptă, atuncea una ca aceaia nu capătă semnul întrebării, fără numai dóo punturi. P. e: *Tales filósoful întrebat fiind ori póte undeva vreo faptă să rămînă ascunsă lui Dz̃eu: au respuns: Nici cugetaţi de aceasta.* În cărţile Beseariceşti, semnul întrebării aşa se pune(;). P. e: *Spuneţi Jidovilor, unde este Isus, pre carele l-aţi pus în mormînt?*

30

Scanned with OKEN Scanner

v. **Chiemătoriul semn sau minunătórea (!)** stă,

α. După tóte cuvintele, care arată vreo simţire din lăuntru precum : *oh ! vai ! ah ! o oamenilor ! Voi căutaţi mai nainte avuţii ; iară învăţetura şi faptele bune, care şi după mórte ne lungesc viaţa, aţi părăsit.*
ß. Se pune chiemătoriul semn, după zicerea cu carea vorbim către cineva. P. e : *Bine me-ai venit ! Dzeu să te ţină !*

g. **Semnul judecării (—)** se pune :

α. Cînd se ceare, ca cetitoriul să judece din ceale pînă aci puse, despre ceale lăsate, care de aci pot urma, şi le-au lăsat scriitoriul de a le pune. P. e : *Eu tótă nedejdea mea spre aceaia am pus—Şi iată acum trecu !*

d. **Semnul linserii (')**.

Acest semn arată a fi o literă sunătóre afară lăsată, care adese se întîmplă pentru eufonie, pentru plăcutul auz, adecă : cînd după 31
cuvîntul ce se săvîrşaşte în sunătóre, următoriul cuvînt, iară cu sunătóre se începe : atuncea sunătórea cuvîntului înnainte mergătoriu se linge prin sunătórea următoriului. P. e :

Pînă eşti tinăr, caută ştinţe bune
Că daruri multe'n partea ta vor pune ;
Ce ţie mintea cea bună ţ'arată,
Fă-le tu'ndată.

e. **Semnul înpreunătoriu (-)**

Acesta se întrebuinţează, cînd cuvîntul în dóo rînduri se desparte, unde la curmătura cuvîntului în rîndul cel înnainte mergătoriu se pune semnul, iar cu ceaialaltă parte a cuvîntului trecem la următoriul rînd. P. e : *Păsto-riul.*

j. **Cuprinzetórea sau Parentézul ( )** se întrebuinţează, cînd vîrîm şi închidem vreo închietură ce face înţelesul mai chiar, însă carea ar putea şi remînea afară. P. e : *Ce nu vreai să-ţi facă ţie oamenii (au zis Mîntuitoriul lumii) nici tu să nu faci altuia.*

s. **Parágraful (§)**.

Acest semn, împarte o învăţetură în mai multe părţi, pentru ca să împuţinează multe feliuri de litere, care în loc de numeri se întrebuinţează ; pentru adeverire, deschide vreo carte care se împarte în parágrafuri şi te vei încrede de întrebuinţarea parágrafurilor.

z. **Aducătórea („.....“)** se pune la începutul şi la sfîrşitul rîndu- 32
lor, ce cuprind vreo adeverinţă, carea de aîndirea [14]) s-au adus,

Scanned with OKEN Scanner

pentru a întări vreo învățetură. P. e: *Iubirea de argint și de bogății mari, fără de a face bine la neam și la cei lipsiți, este o patimă, carea vatămă și neodihnește pre agonisitoriul, că se muncește pentru altul, precum adeverează înțeleptul Pithagor, zicînd: precum sarcina asinului este dobîndă la altul, iară luișî pagubă; așa și bogăția scumpului se întórce în dobînda altuia, iară dînsului întru pagubă.*

i. **Arătătórea sau asterisc (*)**

Cu acesta însămnăm mai jos ceale ce desvălesc înțelegera celor mai sus puse, care acolò pentru cuprinderea locului mult și ca să nu rumpă înțelesul textului nu le-am putut pune.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A TREIA

ETIMOLOGHIA SAU DEDUCEREA CUVINTELOR

Arătare: Etimologhia este aceaia parte a Grammaticii, care ne învaţă, cum se deduc cuvintele de la rădecina sa, adecă: cum se schimbă, de cîte plase sînt şi ce însuşiri au cuvintele.

Părţile Etimologhiei

Părţile grăirii la Etimologhie puse sînt nóo, precum:

Părţile grăirii declinătóre, sau care se apleacă.	I. Artícul II. Numele III. Pronumele IV. Verbul V. Particípul
Părţile grăirii nedeclinătóre, sau care nu se apleacă.	VI. Adverbul VII. Preposita VIII. Conjunţa IX. Interjeţa

Scanned with OKEN Scanner

DE PĂRŢILE GRĂIRII DECLINĂTÓRE

CAP. I.

DE ARTICUL

A. ARĂTARE: Ce este Articulul.

Articulul este aceaia parte a grăirii, carea se apleacă, şi punîndu-se după Nume hotăreaşte aplecarea lui la numeri şi în cazuri: că în limba romanească Numele nu se apleacă, fără numai Articulul cu care se închee.

B. SEMNELE ARTICULULUI.

Semnele Articulului sînt: 1. *Genul sau neamul.* 2. *Numerul.* 3. *Cazul.*

1. Genere sînt dóo: *Bărbătesc şi femeesc.*

a, De Genul bărbătesc sau masculin[15]) este *l, le, ul,* precum: *Socru-l, frate-le, nepotu-l.*

b, De genul femeesc sau fémen este: *a, ea, oa,* precum: *masa, puntea, vergeaoa.*

2. Numeri sînt doi: *Singuratec şi multoratec.*

a, Numerul singuratec se întrebuinţează, cînd numai de un lucru sau fiinţă se face vorba. P. e: *Nepotul, steaoa.*

b, Numerul multoratec se întrebuinţează, cînd de mai multe lucruri sau fiinţe se face vorba. P. e: *Nepoţii, stealele.*

3. Cazuri sînt şase. 35

a. Nominativ sau Numitoriul	La întrăbare	Cine ?	Omul
b. Ghenitiv sau Născătoriul		a cui ?	a omului
v. Dativ sau Dătătoriul		cui ?	omului
g. Acuzativ sau Pîrătoriul		pre cine ?	pre omul
d. Vocativ sau Chiemătoriul			o ! omule
e. Ablativ sau Luvătoriul.		de la cine ?	de la omul.

Luare aminte: La învăţarea acestor cazuri, ceale dóo cazuri mai de sus să se ia aminte, adecă: Nominativ şi Ghenitiv, că cealelalte de la aceste dóo se deduc, precum: de la Nominativ se deduc Acusativ, Vocativ şi Ablativ, iar de la Ghenitiv se deduc Dativ, precum mai sus se póte vedea.

V. DE DECLINAREA ARTICULULUI.

	Bărbătesc			*Singuratec*			*Femeesc*		
Nom.	l	. le	. ul.	a	.	ea	.	oa	
Ghen.	a lui	. lui	. ului.	a ei-ii	.	ei-ii	.	lei-lii	
Dat.	lui	. lui	. ului.	ei-ii	.	ei-ii	.	lei-lii	
Acu.	pre l	. le	. ul.	pre a	.	ea	.	oa	
Voc.	e	. e	. e.	ă	.	e	.	ea	
Abl.	de la l	. le	. ul.	de la a	.	ea	.	oa	

Multoratec

Nom.		ii		le
Ghen.	a	lor	a	lor
Dat.		lor		lor
Acu.	pre	ii	pre	le
Voc.		i, lor		e, i, lor
Abl.	de la	ii	de la	le

G. DE ÎNTREBUINŢAREA ARTICULULUI. 36

Articulul se pune cu Numele după acestea reguli.

Întrebuinţarea articulului.

La Numele bărbăteşti intre care unele se sfîrşesc în *u*, au *iu*, altele în *e*, şi iar altele în nesunătóre literă.

1. Articulul *e* se pune după acelea Nume, care se sfîrşesc în *u*, au *iu*. P. e: *lotru-l* sau *lotrul, ceriu-l* sau *ceriul.*

Scanned with OKEN Scanner

2. Articulul *le*, se pune după Numele bărbăteşti, care se sfîrşesc în *e*; precum: *păreate-le, şerpe-le.*
3. Articulul *ul* se pune după Numele, care se sfîrşesc în nesunătóre. P. e: *Domn-ul*, sau *Domnul*; *os-ul*, sau *osul.*

Întrebuinţarea Articulului.

La Numele femeeşti, dintre care unele se sfîrşesc în *ă*, altele în *e*, iară altele în ea.
1. Articulul a, se pune după Numele, care se sfîrşesc în *ă*, acestea lăpădînd litera *ă*, iau *a*, precum: *masă, masa*; *lună, luna.*
2. Articulul *ea*, se pune după Numele femeeşti, care se sfîrşesc în *e*, precum: *punte, puntea* (scris пѫнтѣа, n. n.) sau *puntea* (scris пѫнтѣ n. n.), *me, mea* (scris мѣа, n. n.), sau *mea* (scris мѣ, n. n.).

Luare aminte: Numele, care înainte de e, au sunătóre, la acelea ea nu se varsă în ea, ci în ia, precum: cîmpie, cîmpiia; voe, voia.

3. Articulul *oa*, se pune după Numele, care se sfîrşesc în *ea*, pre- 37
cum *Simcea, Simceaoa, Vergea, Vergeaoa.*

CAP. al II-lea

DE NUME.

A. ARĂTARE: Ce este Numele.

Numele este cuvînt, carele însemnează vreuna fiinţă ori persónă, sau tocmai însuşirea lor şi, alăturîndu-şi Articulul se apleacă în Genere la numeri şi cazuri. P. e: Nepot, iarbă **cu Articulul se zic:** Nepotul, iarba.

Scanned with OKEN Scanner

B. ÎMPĂRȚIREA NUMELUI.

Numele se împart în Nume înființetóre (sustantive) și în Nume însușitóre (adjetive.).

1. Nume înființetoriu se cheamă atare Nume, care însemnează vreo ființă au făptură. P. e: *Ostaș, lemn, casă.*

2. Nume însușitoriu este atare Nume, care însemnează însușirea vreunei ființe. P. e: *mare, gros, roșie,* precum: *Cal mare; lemn gros.*

Numele înființetóriu are mai multe numiri.

1. Nume propiiu, acesta este atare cuvînt, cu care numai una fi- 38
ință putem numi. P. e: *Ungaria, Buda, Aradul, Dunărea, Sinaiu, Ioan, Sofia.*

2. Nume comun: care la mai multe ființe sau persóne se póte da. P. e: *om, împărat, cetate.*

V. URZIREA NUMELOR.

Numele sînt:

1. Simple sau próste;
2. Deduse sau izvodite;
3. Compuse sau alcătuite;

1. De Numele simple.

Nume simple se cheamă aceale cuvinte care nu se trag de aiurea, ci de la sine și întru sine au rădecina sa. P. e: *Domn, oraș, alb, negru.*

2. De Numele deduse sau izvodite.

Nume deduse, sau izvodite sînt atare cuvinte, care de la ceale simple se deduc, precum: *domnesc, orășan, albeneț*: se deduc de la *domn, oraș, alb.*

Luare aminte: Aicea aducem tóte Numele atrase de la alte Nume sau de la Verburi, precum: dreptatea, amărîciunea, omenirea, vedearea, cîntătoriul, cîntecul.

a. **Nume însușitóre deduse de la Nume înființetóre, care se fac luînd după sine acestea următóre Părticeale: precum:** *an, ean al, alnic,* 39
esc, et, iu, os.

În *an* ori *ean,* acestea arată de ce țară au de ce loc este cineva; precum: *Italian, Moldovan, Cîmpean, Muntean, Pădurean, Sătean.*

În *al* ori *alnic,* cuvintele la acestea Părticeale deduse însemnează că ființa se cuvine acolò de unde-și pórtă numele, precum: *Național, Poporal,* sau *Naționalnic, Poporalnic.* P. e: *Învățetoriu național,* adecă: *Învățetoriul nației.*

Scanned with OKEN Scanner

În *-esc*. Acestea arată cuvintele ceale deduse a fi încă sub stăpînirea cuvîntului de rădecină. P. e : *Domnesc, sătesc*, precum : *Cal domnesc* va se zică : *Calul este a Domnului.*

În *-eț*. Arată a avea o parte mai mică din însușirea cuvîntului de rădecină, precum : *Luciu, timpuriu, lupiu* vin de la *luce, timp, lup.*[16])

În *-os*. Aicea se arată Numele ceale deduse a avea însușirea Numelor înființetóre întru plină măsură. P. e : *Apătos, nodos*, ca să zică : *plin de apă, de noduri.*

b. **Nume înființetóre, deduse iară de la înființetóre, care se fac luînd după sine următórele Părticeale, el,** ori **ut, ime, oiu,** ori **oc ; ăt,** ori **et, ie.**

În *-el*, ori *ut*, ori *işor*, acestea arată înțelegerea cuvîntului de rădecină a fi înmicșorată. P. e : *Domnicel, Domnuț, Donnișor ; purcel,* 40
porcuț, porcușor. ș. a.

În *-ime*, acestea cuvinte arată mai multe ființe de un feliu a fi laolaltă adunate. P. e : *Omenime, pădurime.*

În *-oiu*, ori *oc*, bărbătești ; iar în *one* [17]) muerești, acestea arată a avea însușirea Numelui de unde s-au dedus în măsură mare crescută P. e : *Omoiu*, sau *omoc* ; *căloiu* sau *căloc* vin de la *om, cal ; băbóne* vine de la babă.

În *-ăt* ori *et*, acestea arată o mulțime a ființelor cuvîntului de rădecină. P. e : *Omăt, prunet, spinet* ; adecă : *mulțime de oameni de pruni, de spini.*

În *-ie* acestea arată a avea însușirea cuvîntului de rădecină în mare măsură. P. e : *Cîmp, cîmpie, ură, urgie.*

v. **Nume înființetóre deduse de la însușitóre, care se fac luînd Părticealele : eață, ime, ătate, uș.**

În *-eață* : acestea arată a avea însușirea Numelui de rădecină. P. e : *Albeață, negreață* ; vin de la : *alb, negru.*

În *-ime*, arată a avea tóte însușirile cuvîntului de rădecină, P. e : *Înnălțime, roșime* ; vin de la : *înnalt, roșu.*

În *-ătate*, arată însușirea cuvîntului de rădecină întreagă : P. e : *Bunătate, dreptate*, precum : *om cu bunătate*, sau *om bun.*

În *-uș*. Acestea arată încași materia de unde se trage însușirea, 41
precum : *albuș, gălbănuș*, : de la *alb, galbăn.*

În *-ciune*. Așijderea și acestea arată a avea însușirea cuvîntului de rădecină întreagă : P. e : *Înțelepciune, amărăciune* ; de la *înțelept, amar.*

g. Nume însușitóre deduse iară de la însușitóre. Acestea se fac alăturînd la ceale simple părticealele acestea următóre : *eț, eață, iu, uț, işor, uș, iș.*

Scanned with OKEN Scanner

În *-eț, eață*. Acestea abate la însușirea cuvîntului de rădecină, precum: *orbeț, albeneț, măreț*, care vin de la *orb, alb, mare*; aicea adaogă *albeață, greață*; de la *alb, greu*.

În *-iu*. Acestea arată a avea numai o parte din însușirea cuvîntului de rădecină. P. e: *negriciu, albiciu*, adecă: *bate în negru, în alb*.

În *-uț, işor*. Acestea înmicșorează înțelegerea cuvîntului de rădecină. P. e: *bunuț* sau *bunișor, grosuț* sau *grosișor*.

Luare aminte: Afară de acestea mai sus puse se iau încă în socotință Numele trase, a căror idee numai cu mintea o cuprindem, dintre care unele sînt trase de la ceale simple, iară altele de la Verburi. Deci:

a. **De Numele trase de la ceale simple.**

Acestea se fac luvînd părticeaoa *ie* sau *tate*, precum: de la *frate*, vine *frăție* și *frățietate*, de la *soț, soție* și *soțietate*. 42

Așijdirea și de la ceale însușitóre se fac: precum *mare, măreție, mărime, mărire; tare, tărie, tărime*.

b. De Numele trase de la Verburi.

În *-are, ere, ire*. Acestea arată o cuprindere a însușirii cuvîntului de rădecină. P. e: De la *jur, jurămînt, cred, crezămînt*.

În *-atu, itu*, arată în ce lucru se deprinde cineva, precum: *Negustătoritu, zugrăvitu*; adecă, cu *negustoriia, zugrăviia*.

În *-ură*, arată aceaia ce s-au lucrat, precum: *Fertura*, adecă *ce s-au fert*; *Scriptura, ce s-au scris*.

În *-ală*. Acestea arată însași materia cu carea se lucră. P. e: *Negreală, urzală, văpsală*.

În *-oriu, ore*, arată persóna care lucră. P. e: *Sepătoriul, cel ce sapă; săpătórea, ceaia ce sapă*.

3. **De Numele compuse (alcătuite).**

Numele compuse se fac din simple, cînd la acestea se adaogă alt uvînt, ori părticea, cu legătură sau fără legătură. Deci:

a. **Numele compuse cu legătură.**

Acest feliu de Nume se fac în limba romanească, ca și în cea franțozească, unde dóo cuvinte la alcătuire se leagă cu Prepositța *de* precum: *Domn de casă, tăetoriu de leamne, făcătoriu de bine*. 43

b. **Numele compuse fără legătură.**

Așa se alcătuiesc Numele ceale trase de la Verburi, la care se prepun Prepositele ceale nedespărțite și într-un cuvînt se varsă. P. e: *Stremutare, resturnare, descîlcire, respîndire*. ș. a.

Scanned with OKEN Scanner

G. SEMNELE NUMELUI.

Numele ca și Articulul, caută numărul, cazurile și genul.

1. **Numeri sînt doi: Singuratec și Multoratec**; precum: Sing: *Fratele*. Mult: *Frații*.

2. **Cazuri sînt șase:**
Nominativ, Ghenitiv, Dativ, Acuzativ, Vocativ și Ablativ; precum am văzut la Cap. I. De Articul.

3. **De Genul sau Neamul Numelui.**

Numele în limba romanească, ca și în limba italienească și franțozască sînt numai de dóo genere; unele de **Genul bărbătesc**; iar altele de **Genul femeesc.**

a. **Aretare.** Tóte Numele, care hotărăsc ființe de parte bărbătească, sînt bărbătești, precum avem:

α. Numele care se sfîrșesc în *u*, ori *iu*, dinpreună cu ceale ce se văd a avea la sfîrșit nesunătóre literă, fie a ființelor cuvîntătóre au necuvîntătóre. P. e: *Socru, frîu, unchiu, ceriu, văr, lup, fag.* 44

β. Numele, care din fire, sau după stare se cuvin bărbaților, sînt de parte bărbătească, precum: *June, Împărat, Preot, Învățetoriu.*
Dintre acestea scóte *neaga,*[18] *sluga*, că deși însemnează bărbați, totuși se întrebuințează ca Nume femeești. P. e.: *Sluga mea, neaga ta.*

γ. Numele lunilor sînt bărbătești, adecă zicem: acest ianuarie, *fevruarie, martie.* ș. a.
Așa și anul estă Nume bărbătesc, însă numele zilelor sînt femeești, precum: *această luni, marți, miercuri.* ș. a.
Așijderea și ceale pantru timpuri ale anului sînt femeești, adecă: *această primăvara, vară, tómnă, iarnă.*

b. De Numele femeești.

Aretare: Numele care hotărăsc ființe de partea femească, sînt femeești, precum avem:

α. Numele care se sfîrșesc în *ă, e*, și *ea*, sînt tóte femeești, P. e: *Nepótă, pătură, frunte, vulpe, surcea, turturea.*

Dintre acestea scóte următórele, că sînt bărbătești, precum: *Tată, Papă, Popă, Pașă, Ducă, neánea, frate, Părinte, Jude, lapte, dinte, sóre, șerpe, vezure, cîne, epure, verme, scăete, berbece, cărbune, june, purece, clește, păreate, pește, genunche, mugure, șórece, pîntece, nume, fóle, tăciune, sîngerete, vulture, burete, strugure, máscure.* ș.a. 45

Scanned with OKEN Scanner

Luare de seamă: Multe limbi afară de ceale ce au purces din limba latinească, au şi aşa feliu de Nume, care nici sînt bărbăteşti nici femeeşti, ci oarecumva de un gen de mijloc: care plasă de Nume limba romanească neavîndu-l, pentru a deplini înţelesul lui, unde se ceare, acolò primeşte cel femeesc. P. e: Hoc non est credendum. Aceasta nu este de crezut. **Şi aceasta avem întru luare de seamă: Cum că cea mai mare parte a Numelor bărbăteşti, trecînd la numărul multoratec se fac femeeşti, precum:** Frîu, frîne; gunoiu, gunóe: pămînt, pămînturi. ş. a.

D. DECLINĂRILE SAU APLECĂRILE NUMELOR.

Limba romanească are numai dóo declinări: una a Numelor bărbăteşti, iară alta a Numelor femeeşti.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

DECLINAREA I.

A. NUMELOR ÎNFIINȚETORE BĂRBĂTEȘTI.

Numele bărbătești se află de trei clase: unele care se sfîrșesc în *u*, au *iu*, precum: *socru, ceriu*; altele în *e*, precum: *frate*; iară altele în nesunătóre: precum *om, cerc.* Apoi acestea se îmbracă cu formele Articulului *l, le, ul.* Unde numai Articulul se apleacă, iară Numele remîne neschimbat. Precum:

I. Formă: cu *ARTICULUL l.*

Cu aceasta se declină tóte Numele bărbătești, care se sfîrșesc în în *u, iu*, precum: *socru, socrul*; *ochiu, ochiul.*

		Singuratec		*Multoratec*
Nom:		socru-l		Socri-i
Ghen:	a	socru-lui	a	socri-lor
Dat:		socru-lui		socri-lor
Acus:	pre	socru-l	pre	socri-i
Voc:	o!	socru-le	o!	socri-lor
Abl:	de la	socru-l	de la	socri-i

Așa se apleacă: *D̃zeu, curcubeu, zmei, bou, votru, lotru.*

Forma Numelor care se sfîrșesc în *iu.*

		Singuratec		*Multoratec*
Nom:		Ochiu-l		Ochi-i
Ghen:	a	ochiu-lui	a	ochi-lor
Dat:		ochiu-lui		ochi-lor
Acus:	pre	ochiu-l	pre	ochi-i
Voc:	o!	ochiu-le	o!	ochi-lor
Abl:	de la	ochiu-l	de la	ochi-i

Așa se declină : *Morariu, trunchiu, unchiu, păcurariu, văcariu, Învățetoriu, vînzătoriu.* ș. a. 47

II. Formă : cu *Articulul le*

După care se apleacă tóte Numele bărbătești, care se sfîrșesc în *e*, precum :

		Singuratec		*Multoratec*
Nom :		șerpe-le		șerpi-i
Ghen :	a	șerpe-lui	a	șerpi-lor
Dat :		șerpe-lui		șerpi-lor
Acus :	pre	șerpe-le	pre	șerpi-i
Voc :	o !	șerpe	o !	șerpi-lor
Abl :	de la	șerpe-le	de la	șerpi-i

După această formă se apleacă : *Părinte, mugure, tăciune, vulture, frate, vezure.* ș. a.

III. Formă : cu *Articulul ul.*

Cu aceasta se declină Numele bărbătești, care se sfîrșesc în nesunătóre literă, precum :

		Singuratec		*Multoratec*
Nom :		Domn-ul		Domni-i
Ghen :	a	Domn-ului	a	Domni-lor
Dat :		Domn-ului		Domni-lor
Acus :	pre	Domn-ul	pre	Domni-i
Voc :	o !	Domn-ule	o !	Domni-lor
Abl :	de la	Domn-ul	de la	Domni-i

Întru asemenea chip merg : *Prun, stup, urs, măr, om, nepot, nap, Înger.*

Luare de seamă: Numele propii a persónelor bărbătești în casul Ghenitiv și Dativ a lui Singuratec pun Articulul înnainte de Nume : iar după Nume atuncea póte sta Articulul, deacă va urma după Nume Pronumele, meu, tău, nostru, vostru ; P : e : **Nom :** Petru. **Ghen :** a lui Petru. **Cu Pronumele :** Pe- 48

Scanned with OKEN Scanner

trul meu ; **Ghen :** a Petrului meu. **Numele fiinţelor cuvîntătóre, în Vocativ se pun şi cu Articul şi fără de Articul. P. e :** Domnule **sau** Doamne [19] ; nepóte **sau** nepotule ; bune **sau** bunule.

DECLINAREA A II.

A. NUMELOR ÎNFIINŢETÓRE FEMEEŞTI.

Numele femeeşti ca şi ceale bărbăteşti iar de trei clase se află : unele, care se sfîrşesc în *ă*, precum : *capra ;* altele în *e*, precum : *păşune* ; iar altele în *ea*, precum : *schinteà, vergeà.* Care apoi se apleacă cu formele Articulului *a, ea, oa,* şi se fac : *capră, păşunea, schinteaoa.*

1. Formă. Numele care se sfîrşesc în *ă*, la declinare lapădă *ă,* şi primesc *a*, precum : *masă, masa* ; *vergură, vergura.*

	Singuratec		*Multoratec*	
Nom :		Capr-a		Capre-le
Ghen :	a	Capr-ii-ei	a	Capre-lor
Dat :		Capr-ii-ei		Capre-lor
Acus :	pre	Capr-a	pre	Capre-le
Voc :	o !	Capră	o !	Capre, sau caprelor
Abl :	de la	Capr-a	de la	Capre-le

Aşa se declină : *Nepótă, fecióră, uşă, mînă, iarbă, pană, stînă, vînă.* ş. a.

2. Formă. După aceasta se apleacă Numele femeeşti, care se sfîrşesc în *e*, cărora alăturîndu-se Articulul *a*, amîndóo literile *e a* se varsă în *ea*, precum : *Sórte,* cu Art : *sórtea* (scria **сóртѣа** n. n.), sau *sórtea* (scris **сóртѣ**, n. n.) ; *pîne, pînea* (scria **пѫнѣа**, n. n.), sau *pînea* (scria **пѫнѣ**, — n. n.). 49

		Singuratec		*Multoratec*
Nom:		pînea		pîni-le
Ghen:	a	pînei-ii	a	pîni-lor
Dat:		pînei-ii		pîni-lor
Acus:	pre	pînea	pre	pîni-le
Voc:	o!	pîne	o!	pîni-lor
Abl:	de la	pînea	de la	pîni-le

Așa se apleacă: *Cartea, sănătatea, mintea, vespea, mórtea, ureachea, unghea, spinarea, păşunea.* La această formă înseamnă: că Numele ceale ce înainte de *e*, au literă sunătóre, la acelea *e a* nu se mută în *ea*, ci în *ia*, și ghenitiv și dativ a lui singuratec iau *ei*. P. *e*: *Cîmpie, cîmpiia*, Ghen: *a cîmpiei*, Dat: *cîmpiei*. ș. a.

3. Formă: După aceasta se apleacă Numele care se sfîrșesc în *ea*, și au forma Articulului *oa*. P. e: o *turturea, turturea-oa*. ș. a.

		Singuratec		*Multoratec*
Nom:		turturea-oa		turtureale-le
Ghen:	a	turturea-lei	a	turtureale-lor
Dat:		turturea-lei		turtureale-lor
Acus:	pre	turturea-oa	pre	turtureale-le
Voc:	o!	turturea!	o!	turtureale-lor
Abl:	de la	turturea-oa	de la	turtureale-le.

Așa se apleacă: *Andrea, bărbea, vergea, mărgea, curea, purcea, rîndunea.*

Luare de seamă: La forma aceasta a Articulului oa; o, **se póte schimba în** l, **cît în loc de** turtureaoa, **putem zice** turtureala, **care l, apoi și în cealelalte cazuri firește urmează; adecă Ghenit:** a turturealei; **Dat:** turturealei, ș. a.

REGULI DESPRE STREMUTAREA UNOR LITERE LA DECLINAREA NUMELOR.

a. Numele care au la sfîrșit *c*, au *g*, înainte de *e*, și *i*, mută *c* în *ci* și *g* în *gi*, fie acelea Nume bărbătești ori femeești. P. e: *Sac, saci*; *ac, ace*; *toiag, toiage*; *pungă, pungi*; *ciungă, ciungi.*

b. Numele care se sfîrșesc în *t*, sau *d*, înainte de *i*, mută *t* în *ț*; și *d* în *z*, precum: *Frate, frați*; *lat, lați*; *poiată, poeți*; *pradă, prăzi*; *scund, scunzi.*

DE DECLINAREA NUMELOR ÎNSUȘITÓRE

Declinarea Numelor însușitóre (ajetive) bărbătești.

Numele însușitóre bărbătești se apleacă ca și ceale înființetóre, adecă: ceale ce se sfîrșesc în *u, iu*, iau Articulul *l*; iară ceale ce se sfîrșesc în nesunătóră iau *ul.*

Scanned with OKEN Scanner

Singuratec

N:		Rău-l	.		Vechiu-l	.		Limpede-le	.		Bun-ul
G:	a	rău-lui	.	a	vechiu-lui	.	a	limpede-lui	.	a	bun-ului
D:		rău-lui	.		vechiu-lui	.		limpede-lui	.		bun-ului
A:	pre	rău-l	.	pre	vechiu-l	.	pre	limpede-le	.	pre	bun-ul
V:	o!	rău-le	.	o!	vechiu-le	.	o!	limpede-le	.	o!	bun-e
A:	de la	rău-l	.	de la	vechiu-l	.	de la	limpede-le	.	de la	bun-ul

Multoratec 51

N:		Răi-i	.		vechi-i	.		limpezi-i	.		buni-i
G:	a	răi-lor	.	a	vechi-lor	.	a	limpezi-lor	.	a	buni-lor
D:		răi-lor	.		vechi-lor			limpezi-lor	.		buni-lor
A:	pre	răi-i	.	pre	vechi-i	.	pre	limpezi-i	.	pre	buni-i
V:	o!	răi-lor	.	o!	vechi-lor	.	o!	limpezi-lor	.	o!	buni-lor
A:	de la	răi-i	.	de la	vechi-i	.	de la	limpezi-i	.	de la	buni-i

Declinarea Numelor însuşitóre (ajetive) femeeşti.

Numele însuşitóre femeeşti tot acelea forme ale Articulului primesc şi după acelea reguli se apleacă, ca şi ceale înfiinţetóre de acest gen, adecă: ceale ce se sfîrşesc în *ă*, iau Articulul *a*, precum: *formósă, formósa*; iară ceale ce sfîrşesc în *e*, iau Articulul *ea*; precum: *mare, marea;* şi iar ceale ce se sfîrşesc în *ea*, iau *oa*; precum: *grea, grea-oa, măreţeà, măreţeá-oa.*

Singuratec

N:		Formós-a	.		Subţirea	.		Rea-oa
G:	a	formós-ei-ii	.	a	subţir-ei-ii	.	a	rea-lei
D:		formós-ei-ii	.		subţir-ei-ii	.		rea-lei
A:	pre	formós-a	.	pre	subţirea	.	pre	rea-oa
V:	o!	formósă	.	o!	subţire-ea	.	o!	rea
A:	de la	formósa	.	de la	subţirea	.	de la	rea-oa

Multoratec

N:		formóse-le	.		subţirea-le	.		rea-le
G:	a	formóse-lor	.	a	subţireale-lor	.	a	reale-lor
D:		formóse-lor	.		subţireale-lor	.		reale-lor
A:	pre	formóse-le	.	pre	subţirele-le	.	pre	reale-le
V:	o!	formóse-lor	.	o!	subţireale-lor	.	o!	reale-lor
A:	de la	formóse-le	.	de la	subţirele-le	.	de la	reale-le

Luare de seamă: Şi la acestea Nume însuşitóre, ca şi la ceale înfiinţetóre femeeşti, Numele care se sfîrşesc în ea, la forma Articulului oa, o se póte schimba în l, cît în loc de albiceaoa putem zice albiceala, buneaoa, buneala. 52

Declinarea Numelor înfiinţetóre cu însuşitóre.

Aicea să se ia aminte această regulă de chepetenie.

Vrînd a apleca Nume înfiinţetoriu cu însuşitoriu, atuncea Numele, care se pune înainte, ia Articulul şi se apleacă, iară celălalt rămîne neschimbat.

Scanned with OKEN Scanner

Declinarea Numelor bărbăteşti.

1. Formă: Aplecarea Numelor bărbăteşti cu înfiinţetoriul înnainte.

		Singuratec		*Multoratec*
N:		pomul dulce		pomii dulci
G:	a	pomului dulce	a	pomilor dulci
D:		pomului dulce		pomilor dulci
A:	pre	pomul dulce	pre	pomii dulci
V:	o!	pomule dulce	o!	pomilor dulci
A:	de la	pomul dulce	de la	pomii dulci

2. Formă: Aplecarea Numelor bărbăteşti cu însuşitorul înnainte.

		Singuratec		*Multoratec*
N:		dulcele pom		dulcii pomi
G:	a	dulcelui pom	a	dulcilor pomi
D:		dulcelui pom		dulcilor pomi
A:	pre	dulcele pom	pre	dulcii pomi
V:	o!	dulce pom	o!	dulcilor pomi
A:	de la	dulcele pom	de la	dulcii pomi

Declinarea Numelor femeeşti.

1. Formă: Aplecarea Numelor femeeşti cu înfiinţetoriul înainte.

		Singuratec		*Multorarec*
N:		pănura albă		pănurile albe
G:	a	pănurii-ei albe	a	pănurilor albe
D:		pănurii-ei albe		pănurilor albe
A:	pre	pănura albă	pre	pănurile albe
V:	o!	pănură albă	o!	pănurilor albe
A:	de la	pănura albă	de la	pănurile albe

2. Formă: Aplecarea Numelor femeeşti cu însuşitorul înnainte.

		Singuratec		*Multoratec*
N:		alba pănură		albele pănuri
G:	a	albei-ii pănuri	a	albelor pănuri
D:		albei-ii pănuri		albelor pănuri
A:	pre	alba pănură	pre	albele pănuri
V:	o!	albă pănură	o!	albelor pănuri
A:	de la	alba pănură	de la	albele pănuri

Aicea avem acea luare de seamă, că aplecîndu-se Numele femeeşti înfiinţetóre cu însuşitóre, atuncea Numele cel ce va sta la al doilea

Scanned with OKEN Scanner

loc în cazul Ghenitiv, şi Dativ singuratec, unele iau *e*, altele *i*, care litere apoi şi preste tot Multoratecul se ţin de nume, precum se póte vedea mai sus.

Declinarea Numelor cu Pronumele arătătoriu acest sau acel.

Pronumele arătătoriu, *acest*, sau *acel* au se pune înnaintea Numelui au după Nume; deci la întîia întîmplare, adecă: de se va pune înnaintea Numelui, atuncea numai Pronumele se apleacă, iar Numele remîne neschimbat, fie bărbătesc sau femeesc, iar la a dóo întîmplare, adecă: de va sta după Nume, atuncea şi Numele şi Pronumele se apleacă. 54

1. Formă: La întîia întîmplare stînd Pronumele înnaintea Numelui.

	Singuratec	*Multoratec*
Nom:	Acest Domn mare	Acesti Domni mari
Ghen:	a acestui Domn mare	a acestor Domni mari

2. Formă: La a dóoa întîmplare punîndu-se Pronumele *acesta* după Nume.

	Singuratec	*Multoratec*
Nom:	Muntele acest umbros	Munţii acesti umbroşi
Ghen:	a muntelui acestui umbros	a munţilor acestor umbroşi

1. Stînd Pronumele înainte de Nume.

	Singuratec	*Multoratec*
N:	Această Besearică înnaltă	aceste Besearici înnalte
G:	a acestii Besearici înnalte	a acestor Besearici înnalte

2. Stînd Pronumele după Nume.

	Singuratec	*Multoratec*
Nom:	Pădurea această verde	Pădurile aceste verzi
Ghen:	a pădurii acestii verzi	a pădurilor acestor verzi

Luare aminte: Numele însuşitoriu tot, stînd înnainte de Nume în numerul Singuratec, nici la un gen nu se declină: P: e: Tot omul; Ghen: a tot omul. Femen: tótă făptura; Ghen: a tótă făptura; iară în Multoratec se declină: P: e: Toţi ómenii; Ghen: a tuturór ómenilor. 55

Însă, acest însuşitoriu de se va lua singur, se declină într-amîndoi numerii, că atuncea se socoteaşte ca un Nume înfiinţetoriu; P. e: *Totul*; Ghen: *a totului*.

Scanned with OKEN Scanner

Numele însușitóre comune, adecă : ceale ce se sfîrșesc în *e*, precum : *mare, dulce, subțire, verde*, care luvîndu-se cu înființetóre bărbătești au femeești, tot într-o formă se declină, precum : *Pom verde ; frunză verde ; bît subțire ; nuia subțire*. ș. a.

E. DE FORMAȚIA NUMELOR FEMEEȘTI DIN BĂRBĂTEȘTI.

1. La Numele înființetóre.

a. Numele de cuscrie trec în partea femeească luvînd *ă*, precum : *Socru, sócră ; cumnat, cumnată.*

Dintre care scóte : *Tată, frate, unchiu, neanea, badea*, că acestea pentru partea femeiască au nume de chilin, precum : *Tată*, are *mamă; frate—soră; unchiu, mătușă ; neanea, nana sau naica ; badea*, are *lealea.*

b. Numele de ghintă, adecă care însemnează neam, din bărbătești se fac femeești luvînd *oe* au *oică*, precum : *Ungur, unguróe*, sau *unguróică ; Rus, rusóe*, sau *rusóică*, 56

Însă : *Român* are *Română; Moldovan, Moldovană* sau *Moldovancă ; Talian, Taliană*, sau *Taliancă.*

Luare aminte : Romanii cei din Maţedonia mai pe scurt şi mai drept fac Numele ceale femeești din bărbăteşti, zicînd : Turc, **fem.** Turcă ; Grec, greacă ; Neamț, neamță.

v. Numele de diregătorie mai mare în partea femeiască se sfîrșesc în *easă, esă*, au *isă*, precum : *Împărat, Împărăteasă ; Prinț, Prințesă ; Palatin, Palatinisă.*

g. Numele de diregătorie mai mică se fac femeești din bărbătești luvînd *iță*, precum : *Neguțetoriu, neguțetoriță ; Păcurariu, păcurăriță.* ș. a.

d. Numele dobitócelor, iar mai vîrtos a celor selbatece, vrînd din bărbătești să se facă femeești, iau *oe*. P. e : *Epure, epuróe, lup, lupóe; urs, ursóe.*

Dintre acestea scóte : *Cerb*, că cel femeesc se zice *ciută* ; *căprior* sau *țap, căprióră.*

Așijderea ceale dumestice pentru femeesc au nume de chilin, precum *Berbece*, femen : *oae; țap, capră; cal, iapă* ; *cîine, cățea* ; *porc, scrófă ; bou, vacă*; *mîrtan, mîță*, sau *cătușă; cocoș, gălină;* însă *păun* are *păuniță ; columb, columbiță.* 57

Luare aminte : După dialecta Maţedo-romanească, fac cel femeesc din cel bărbătesc punînd la sfîrşit ă. **P. e :** Lup, lupă ; urs, ursă ; porc, porcă.

Scanned with OKEN Scanner

2. **La Numele însușitóre.**

a. Însușitórele, care se sfîrșesc în *iu*, ori *u*, fac cel femeesc mutînd *iu*, și *u*, în *e*, precum: *Vechiu, veche; pustiu, pustie; albiciu, albicie.*

b. Întru asemenea chip și ceale comune însușitóre, la cel femeesc neam țin *e*. P. e: *Timp turbure*; *apă turbure.*

v. Ceale ce se sfîrșesc în *u*, ori în nesunătóre, în cel femeesc mută *u*, în *ă*, precum: *negru, neagră; bun, bună.*

J. DE FACEREA NUMĂRULUI MULTORATEC DIN SINGURATEC.

1. **La Numele ceale înființetóre bărbătești.**

a. Numele care sau de firea sa, sau de stare se cuvin bărbaților fac Multoratec din Singuratec luvînd după sine *i*, precum: *Prunc, prunci; cuscru, cuscri; păstoriu, păstori.*

Dintre acestea scóte *Papa, Pașa* că în Multoratec iau *e*, P. e: *Doi Pașe; trei Pape.*

b. Numele vitelor celor dumestice ori a hiarălor [20] selbatece de 58
parte bărbătească, așijderea iau *i*, precum: *Cal, cai*; *bou, boi,*; *lup, lupi; cerb, cerbi.*

v. Numele pomilor roditori sau neroditori asemenea iau în Multoratec *i*, așa este *Măr, meri*; *păr, peri*; *fag, fagi; ulm, ulmi; plop, plopi*; ș. a.

g. Numele părților trupești precum și ceale manufacte multe, în numărul Multoratec unele iau *e*, iară altele *uri*. P. e: *Picior, picióre; deget, degete; cap, capete; os, óse,* [21] *; blid, blide; toiag, toiege*, ș. a.

Așijderea: *steag, steaguri; pat, paturi; orman, ormanuri; ștreang, ștreanguri;*

2. **La Numele înființetóre femeești** facem Multoratec din Singuratec întru acest chip.

a. Numele făpturilor cuvîntătóre și necuvîntătóre, precum și a rodurilor primesc în Multoratec *e*. P. e: *Fiia, fie; fecióra, fecióre; nepóta, nepóte; capra, capre; căprióra, căprióre;*

Aicea dintre Numele cuvîntătóre scóte *muere, soră, noră*; dintre ceale necuvîntătóre: *vacă, óe*, iară dintre roduri: *fragă, nucă*, că tóte acestea în Multoratec iau *i*. P. e: *Mueri, vaci, fragi*. ș. a.

b. Numele înființetóre, trase de la însușitóre ori de la Verburi, în Multoratec la silavele ceale de mijloc *a* mută în *ă*, iar la sfîrșit iau *i*, 59
precum: *bunătate, bunătăți; lungime, lungimi; cîntare, cîntări; ducere, duceri.*

v. Numele înființetóre femeești simple, care se sfîrșesc în *e*, în Multoratec iau *i*, adecă: *Punte, punți; plóe, ploi; schintee, schintei; fune, funi; vespe, vespi;*

Scanned with OKEN Scanner

g. Numele fémene, care se sfîrşesc în *gă*, în Multoratec iau *gi*. P. e: *Pungă, pungi; Strungă, strungi.*

d. Numele care se sfîrşesc în *ea*, în Multoratec iau *le*, precum: *curea, cureale; surcea, surceale.*

3. **La Numele însuşitóre bărbăteşti,** se face Multoratecul din Singuratec.

a. Tóte Numele însuşitóre de genul bărbătesc fac Multoratecul din Singuratec, luvînd după sine *i*, precum: *Rău, răi; negru, negri; vechiu, vechi; bun, buni; verde, verzi.*

4. **La numele însuşitóre femeeşti.**

a. Numele însuşitóre de genul acesta capătă Multoratec din Singuratec, precum ceale ce se sfîrşesc în *ă*, mutînd *ă* în *e*. P. e: *Bună, bune; tinără, tinere.*

De icea scóte ceale ce se sfîrşesc în *gă*, care în Multoratec mută *gă*, în *gi*, P. e: *Lungă, lungi; murgă, murgi.*

b. Numele însuşitóre comune în Multoratec mută *e*, în *i*, pre- 60
cum: *Mare, mari; tare, tari;*

v. Ceale ce se sfîrşesc în *ea*, în Multoratec mută *ea* în *le*. P. e: *rea, reale; grea, greale.*

Luare aminte: La Numele bărbăteşti înfiinţetóre, necuprinse mulţime de nume se află, care în numărul singuratec sînt bărbăteşti, iar în Multoratec crescînd cu una sau cu mai multe silabe se fac femeeşti: aşa sînt mai vîrtos Numele ceale ce însemnează făpturi manufacte, precum: Car, cară; pod, poduri; nod, noduri; cap, capete.

Mai departe manuducere de a şti face Multoratec din Singuratec vei afla în cartea cuvintelor ce se zice Lexicon, sau mai pe urmă din vorba comună te îndeletniceşti.

G. DE CRESCĂMÎNTUL ŞI SCĂZEMÎNTUL NUMELOR.

1. **Crescămîntul Numelor.**

a. Numele înfiinţetóre şi însuşitóre bărbăteşti iau crescămînt punîndu-le la sfîrşit silaba *oiu* sau *oc*, precum: *Om, omoiu,* sau *omoc; cal, căloiu,* sau *căloc*; *lat, lătoiu,* sau *lătoc*. ş. a.

Însă: *Fecior,* are *feciorandru; copil, copilandru.*

b. Ceale femeeşti se fac crescute alăturîndu-le silava *óne*, sau *oiu*, precum: *meuróne, mueroiu; petróne, petroiu; bună, bunóe;* 61
sau *bunócă*. Fată se zice: *fătóne,* sau *fătoiu,* sau *fătăróncă.*

2. **Scăzemîntul Numelor.**

a. Numele înfiinţetóre şi însuşitóre bărbăteşti se fac micşurătóre alăturîndu-le vreo silavă, dintre acestea: *uţ, işor, el, cel, aş,* P: e: *Domn, Domnuţ, Domnişor, Domnicel*; *frate, frătuţ, frăţişor, frăţel; căţel, căţeluş.*

Scanned with OKEN Scanner

Unele iarăşi iau *iţă, icâ*. P. e : *Bade, bădiţă ; nepot, nepoţică, nepoţel.*

Luare aminte : Numele propii şi acestea pot lua crescămînt şi scăzămînt, precum : Ioan, Ionoiu, Ionuţ, **sau** Nuţu, **sau** Ioniţă ; Martin, Martinoiu, Martinuţ ; Gheorghie, Gheorgoiu, Gheorghiţă.

b. Ceale femeeşti : se mută în micşoratece luvînd vruna dintre aceste silave : *iţă, işóră, icea, uţă, icâ, cicâ*. P. e : *Dómnă, Domniţă, Domnişóră, Domnicea ; mare, mărişóară, măruţă, măricea, măricică.*

Insamnă : Aicea şi ceale femeeşti propii iau crescămînt şi scăzămînt, precum : Anna, Annóia, Anuţa, Aniţa ; Marta, Martóia, Martuţa, **sau** Martiţa.

Z. DE CUMPĂNAREA NUMELOR SAU COMPARAŢII. 62

Tóte Numele însuşitóre sau ajetive se pot cumpăna pe trei treapte, arătînd în ce puteare şi în ce formă se află vreuna fiinţă sau persónă, adecă : cu cît este una mai mare ori mai mică, mai bună ori mai rea decît alta.

Întîia Treaptă : Positivă (şezetóre) arată rădecina cuvîntului însuşitoriu, întru carea tóte Numele însuşitóre ca la rădecina sa se află aşezate. P. e : *bun, lung, gros, roşu, rotund.*

A dóo Treaptă : Cumpănătóre (Comparativă). Aceasta arată însuşirea a fi mai crescută, decît cea dintîiu, precum : *mai bun, mai lung, mai roşu, mai rotund.*

A treia Treaptă: Covîrşitóre (superlativă). Aceasta arată însuşirea a fi tare crescută, precum : *cel, mai roşu ; cel mai rotund,* sau *şi mai roşu.* ş. a.

Insamnă : La treapta a treia, adausul cel mai, se póte schimba cu fórte, **de tot,** preste măsură, preste samă, prea.

Cumpănarea cu Nume înfiinţetóre.

1. La bărbăteşti

I. Treaptă	II. Treaptă	III. Treaptă	63
	Singuratec		
N : Nucul frunzos	mai frunzos	cel mai frunzos	
G : a nucului frunzos	mai frunzos	celui mai frunzos	
	Multoratec		
N : Nucii frunzoşi	mai frunzoşi	cei mai frunzoşi	
G : a nucilor frunzoşi	mai frunzoşi	celor mai frunzoşi	

Scanned with OKEN Scanner

2. La femeeşti.

	Singuratec	
N: Apa amară	mai amară	cea mai amară
G: a apei-ii amari	mai amari	ceii mai amari
	Multoratec	
N: Apele amari	mai amari	ceale mai amari
G: a apelor amari	mai amari	cealor mai amari

De va fi însuşirea acestii ape, adecă: *amărăciunea* şi mai în mare puteare, atuncea în loc de a treia treaptă *cea mai amară,* zicem: *Această apă este de tot amară, preste măsură sau preste samă amară, fórte amară, prea amară.*

I. **De Numele Numerului.**

Între Numele însuşitóre se socotesc şi Numele care însemnează vreun număr. Aicea vom căuta întîiu feliul, apoi scriérea numărului.

1. Feliul Numărului după întrebuinţarea lui se află: a) **Numeri temeinici**; b) **orînduitori**; v) **deschilinitori**; g) **înduplicători**; d) **împărţitori.**

64

Deci:

a. **Temeinici (Cardinale),** se pun la întrebare *cîţi?* precum: *un, doi, trei, patru, cinci, şasă.* ş. a.

La numărarea acestor însamnă.

α. Că de se vor lua cu Nume înfiinţetóriu, atuncea de la nóosprezeace în sus înnaintea Numelui se pune Preposíţa *de.* P. e: *Dóozeci de oameni; una sută de oi.*

β. Dintre acesti Numeri numai *unu* ori *una* se apleacă, care întru acest chip merge.

Singuratec { bărbătesc: unu, Ghen: a unui
femeesc, una, — a unei

Multoratec nu este, că *unii, unele,* Ghen: *a unor* este Pronume, precum se va arăta la locul său.

Iară cerîndu-se să se decline ceialalţi Numeri, atunci aşa păşim: că prepunem Numelui Pronumele *cei, ceale,* unde numai Pronumele se declină. P. e: *Cei doi oameni*; Ghen: *a celor doi oameni*; *ceale dóo mueri*; Ghen: *a celor dóo mueri.*

b. **Orînduitori (Ordinalía).** Care se pun la întrebare: *al cîtelea?* La acestea cu declinare ia aminte:

α. De se va lua Numărul acesta cu Nume bărbăteşti atuncea la început ia *al* iar la sfîrşit *lea,* precum: al II-lea, al III-lea cap. Însă *unu,* aicea are *întîiul* sau *I-iul,* care mai drept s-ar zice: *primul.*

65

β. De se va pune numerul acesta cu Nume femeești, atuncea la început ia *a;* iară la sfîrșit *ia,* ori *a,* precum: *a III-ia, a IV-a, a V-cea* parte.

Însă: și aicea *una*: are *întîia* sau *prima.*

v. **Deschilinitori (Diversative).** Care se întrebuințează la întrebare *de cîte feliuri?* precum: *De un feliu, de dóo feliuri, de trei feliuri;* sau *de una plasă, de dóo plase, de trei plase.* ș. a.

g. **Înmulțitori (multiplicative).** La întrebare *de cîte ori?* P. e: *Unóră (odată), de dóo ori, de trei ori,* ș. a.

d. **Înduplecători (Duplicative).** La întrebare *în cîte?* precum: *De una, îndoit, întreit, împătrat, încincit, înșesit, înșeptit, înoptit, înnoit, înzecit.* ș.a.

e. **Împărțitori (Partitive).** Care arată vreuna parte a întregului la întrebare *a cîta parte?* precum: Un întreg = 1, jumătate = $\frac{1}{2}$, un triér = $\frac{1}{3}$, un pătrariu = $\frac{1}{4}$, un cincériu = $\frac{1}{5}$, un șesériu = $\frac{1}{6}$, un șeptériu = $\frac{1}{7}$, un optariu = $\frac{1}{8}$, un noériu = $\frac{1}{9}$, un zeceriu = $\frac{1}{10}$. Așijderea fiind numărătoriul de mai multe unimi, se zice precum: doi cinceri = $\frac{2}{5}$, trei optari = $\frac{3}{8}$ ș. a.

2. Scrièrea Numărului

66

Numărul însemnăm cu țifre, căróra, deși la Aritmetică le este locul totuși avînd lipsă de cunóșterea Numărului beseericesc, și aicea vom arăta cum și în cîte forme de țifre se scrie Numărul.

Numărul la noi s-au luat a se scriià cu țifre, precum:

Unu.	1.	I.
doi	2.	II.
trei.	3.	III.
patru.	4.	IV.
cinci.	5.	V.
șase.	6.	VI.
șapte.	7.	VII.
opt.	8.	VIII.
nóo.	9.	IX.
zece.	10.	X.

Scanned with OKEN Scanner

unsprezece.	11.	XI.
doisprezece.	12.	XII.
treisprezece.	13.	XIII.
patrusprezece.	14.	XIV.
cincisprezece.	15.	XV.
șasesprezece.	16.	XVI.
șaptesprezece.	17.	XVII.
optsprezece.	18.	XVIII.
nóosprezece.	19.	XIX.
dóozeci.	20.	XX.
trei zeci.	30.	XXX.
patru zeci.	40.	XL.
cinci zeci.	50.	L.
șase zeci.	60.	LX.
șapte zeci.	70.	LXX.
opt zeci.	80.	LXXX.
nóo zeci.	90.	XC.
una sută.	100.	C.
dóo sute.	200.	CC.
trei sute.	300.	CCC.
patru sute.	400.	CD.
cinci sute.	500.	D.
șase sute.	600.	DC.
șapte sute.	700.	DCC.
opt sute.	800.	DCCC.
nóo sute.	900.	DM.
una mie.	1000.	M.

Scanned with OKEN Scanner

dóo mii.	2 000.	II.
trei mii.	3 000.	III.
patru mii.	4 000.	IV.
cinci mii.	5 000.	V.
zece mii.	10 000.	CCIↃↃ=X.

CAP. al III-lea

68

DE PRONUME

ARETARE:

Pronumele este aşa cuvînt, care se pune în loc de Nume şi se declină în genere, numeri şi cazuri. P. e: În loc de Petru au venit, **zicem:** El au venit, **sau** acesta au venit, **sau** carele au venit.

ÎMPĂRŢIREA PRONUMELUI

Pronumele sînt aceste următóre:

a. **Făţeşti sau Personale**
b. **Întorcătóre sau Reţiproce**
v. **Împreunătóre — Cujugtive**
g. **Stepînitóre — Posesive**
d. **Arătătóre — Demonstrative**
e. **Întrebătóre — Interogative**
j. **Reducătóre — Relative**
s. **Nehotărîtóre — Indefinite**

Scanned with OKEN Scanner

A. DE PRONUMELE FĂȚEȘTI (Personale)

I. Persónă.	.II. Persónă.	.III. Persónă.	Femeesc.
	Singuratec		
N. Eu	Tu	El	Ia sau lea
G. a meu	a tău	a lui	a ei — eli
D. mie	ţie	lui	ei — eli
A. pre mine	pre tine	pre el	pre ia — lea
V. nu este	o tu	nu este	nu este
A. de la mine	de la tine	de la el	de la ia — lea
	Multoratec		
N. Noi	Voi	Ei — eli	Ele
G. al nostru	al vostru	a lor	a lor
D. nóoă	vóoă	lor	lor
A. pre noi	pre voi	pre ei — eli	pre ele
V. nu este	o! voi	nu este	nu este
A. de la noi	de la voi	de la ei — eli	de la ele

Insamnă: Că în locul presónei a treia se póte zice: dînsul, care Machedo-Romanii respund: nînsul, nînsa.

	Bărbătesc	*Femeesc*
	Sing.	
N.	Dînsul sau nînsul	Dînsa sau nînsa
G.	a dînsului — nînsului	a dînsei — nînsei
D.	dînsului — nînsului	dînsei — nînsei
A.	pre dînsul — nînsul	pre dînsa — nînsa
V.	nu este	nu este
A.	de la dînsul — nînsul	de la dînsa — nînsa
	Mult.	
N.	Dînşii sau nînşii	Dînsele sau nînsele
G.	a dînşilor — nînşilor	a dînselor — nînselor
D.	dînşilor — nînşilor	dînselor — nînselor
A.	pre dînşii — nînşii	pre dînsele — nînsele
V.	nu este	nu este
A.	de la dînşii — nînşii	de la dînsele — nîndele

B. DE PRONUMELE ÎNTORCĂTORIU (Reţiproc)

Pronumele întorcătoriu este aşa cuvînt, a cărúia înţelegere se întórce la persóna aceia de carea se face vorba. Acest Pronume cazul nominativ nici la un număr nu-l are.

Bărbătesc.	*Femeesc.*	70
	Sing.	
N. nu este	nu este	
G. al său	a sa	
D. şie, sieşi	şie, sieşi	
A. pre sine, sineşi, se	pre sine, sineşi, se	
V. nu este	nu este	
A. de la sine, sineşi, se	de la sine, sineşi, se	
	Mult.	
N. nu este	nu este	
G. ai sei	ale sale	
D. loruşi	loruşi	
A. pre sine, sineşi, se	pre sine, sineşi, se	
V. nu este	nu este	
A. de la sine, sineşi, se	de la sine, sineşi, se	

V. DE PRONUMELE ÎMPREUNĂTORIU (Cujugtiv).

Acest Pronume se trage de la Pronumele făţeşti şi este de dóo plase: unul Pronume împreunătoriu a lui dátiv; iară altul a lui acuzátiv; şi nici că sînt alta, decît dátivi şi acuzátivi scurtaţi a Pronumelor făţeşti, care mai cu tóte părţile grăirii se împreună, de unde se şi numeşte acest Pronume împreunătoriu.

1. Pronumele împreunătoriu a lui Dátiv.

Sing.	*Mult.*
Dat. mi, ţi, i	ni, vi, li
Vine de la mie, ţie, lui, ei;	noi, voi, ei, sau eli — ele.

Aicea în Singuratec, lăsînd la întîia persónă *e*, din *mie* remîne *mi*; 71
aşijderea la a dóo persónă făcînd, din *ţie*, remîne *ţi*; la a treia persónă din *lui*, lăpădînd *lu*, remîne *i*.

În Multoratec la întîia şi a dóo persónă lăsînd *o*, din *noi, voi*, remîne *ni, vi*; iară ce se atinge de a treia persónă, însamnă că în vechime a treia persónă bărbătească nu se zicea *ei*, ci *eli*, precum zic şi astăzi Maţedoromînii şi noi la cel femeesc ţinînd *l*, zicem *ele*. Deci acum, lesne vei şti, că de la *eli* lăsînd *e* remîne *li*, pentru Numele bărbătesc, iară pentru femeesc *le*, de la *ele*.

2. Pronumele împreunătoriu a lui Acuzativ.

	Sing.	*Mult.*
Acuz:	*mă, te, se*	*ne, vă, se*

Acéstea vin de la *pre mine, pre tine, pre sine, nóoă, vóoă, sine,* pentru că *la întîia, a dóo* şi *a treia,* Persónă Singuratecă lăsînd la fieştecarea *in,* şi Per ticeaoa *pre* rămîne *me, te, se* ; din: *mine, tine, sine* ; aşijderea în Multoratec la întîia şi a dóo persónă lăsînd *óo* din *nóoă* remîne : *nă, vă* sau *ne, vă* ; iară la a treia persónă lăsînd *in* remîne *se.*

G. DE PRONUMELE STEPÎNITÓRE (Posesive).

Pronumele stepînitóre, ca şi ceale împreunătóre, iară de la ceale făţeşti se deduc şi arată a cui este vreuna persónă sau fiinţă : însă remînînd pururea lîngă genul persónei sau a fiinţei preste carea se a- 72
rată stăpînirea.

Bărbătesc

Sing.

N.	Al meu frate,	sau	fratele meu
G.	nu se zice	—	a fratelui meu
D.	nu se zice	—	fratelui meu
A.	pre al meu frate	—	pre fratele meu
V.	mă frate	—	o fratele meu
A.	de la al meu frate	—	de la fratele meu

Mult.

N.	Ai mei fraţi	—	fraţii mei
G.	nu se zice	—	a fraţilor mei
D.	nu se zice	—	fraţilor mei
A :	pre ai mei fraţi	—	pre fraţii mai
V.	mă fraţi	—	o fraţi sau fraţilor mei
A.	de la ai mei fraţi	—	de la fraţii mei

Aceasta aplecare fu la întîia persónă, după carea şi cealelalte persóne se apleacă, precum : *al tău, al său, al nostru, al vostru, al lor.*

Vezi : Aplecîndu-se Numele de rudenie cu Pronumele stăpînitoriu, în Singuratec póte lăsa Articulul afară, precum : Frate-meu, nepotu-tău ; Soră-sa, mumă-sa.

Femeesc

Sing.

N.	A mea soră,	—	sora mea
G.	nu se zice	—	sororii meale
D.	nu se zice	—	a sororii meale
A.	pre a mea soră	—	pre sora mea
V.	mă soră	—	soră-mea
A.	de la a mea soră	—	de la sora mea

Scanned with OKEN Scanner

Mult. 73

N.	Ale meale sorori	sau	sororilor meale
G.	nu se zice	—	a sororilor meale
D.	nu se zice	—	sororilor meale
A.	pre ale meale sorori	—	pre sororile meale
V.	mă sorori	—	sororilor meale
A.	de la ale meale sorori	—	de la sororile meale

Aceasta fu întîia persónă, după a căriia formă şi cealelalte Persóne se apleacă, precum *a ta, a sa, a nóstră, vóstră, a lor.*

Din declinarea acestor Pronume se văzu, cum că:

a. Pronumele stăpînitoriu în cazul Nominátiv, Acuzátiv şi Ablátiv se póte pune înnainte şi după Nume, iar în cazul Ghénitiv şi Dátiv numai după Nume stă, precum s-au arătat mai sus.

b. Punîndu-se Pronumele acesta după Nume, atuncea perde lităra *a*, dinpreună cu Articulul *l*, P. e: *Vecinu meu.*

v. Iar cînd se pune Pronumele stăpînitoriu înnainte de Nume, atuncea în Multoratec după lităra *a* la ceale bărbăteşti se adaogă *i*, iară la ceale femeeşti *le*. P. e: *Ai mei, ai tăi, ai sei; ai nostri, ai vostri, ai lor fraţi.* Femeesc: *Ale meale, ale tale, ale sale*; *ale nóstre, ale vóstre, ale lor sorori.*

D. DE PRONUMELE ARĂTĂTORIU (Demonstrativ).

Pronumele arătătoriu este aşa plasă de cuvînt, prin care arătăm 74
vreuna persónă sau altă fiinţă, ori însuşirea lor, a căruia întrebuinţare în limba romanească este prea adeasă. Aicea numărăm următórele.

Bărbăteşti	Acest,	acestu,	acel,	acelu
	Cest,	cestu,	cel,	celu
	Est,	estu,	el,	elu
	Eu însumi	tu însuţi	el însuşi	
Femeeşti	Această,	aceasta,	aceaia	
	Ceastă,	ceasta,	ceaia	
	Astă,	asta,	cea, aia, a	

1. **Declinarea Pronumelui** acest, acestu, această, aceasta.

Sing.

		Bărbătesc.	**Femeesc.**
N.		Acest, acestu	Această, aceasta
G.	a	acestui, acestuia	a acestii, a acestíia
D.		acestui, acestuia	acestii, acestíia
A.	pre	acest, acestu	pre această, aceasta
V.		nu este	nu este
A.	de la	acest, acestu	de la această, aceasta

Scanned with OKEN Scanner

	Bărbătesc	Femeesc
	Mult.	
N.	Acesti, acestea	aceste, acestea
G.	a acestor, a acestora	a acestor, a acestora
D.	acestor, acestora	acestor, acestora
A.	pre acesti, acestea	pre aceste, acestea
V.	nu este	nu este
A.	de la acesti, acesta	de la aceste, acestea.

Așa se declină Pronumele bărbătesc *cest, cestu; est, estu* și femeesc: *ceast, ceasta; astă, asta.* 75

Însamnă: după dialecta Machedo-romanească se zice: bărbătesc: aistu, **femeesc:** aista **și se declină după forma mai sus pusă.**

2. **Declinarea Pronumelui acel,** acelu; aceaia; ceaia, cea.

	Bărbătesc	Femeesc
	Sing.	
N.	Acel, acelu	Aceaia, acea
G.	a acelui, a aceluia	a aceii, a aceiia
D.	acelui, acelui	aceii, aceiia
A.	pre acel, acelu	pre aceaia, acea
V.	nu este	nu este
A.	de la acel, acelu	de la aceaia, acea
	Mult.	
N.	Acei, aceia	aceale, acealea
G.	a acelor, a acelora	a acelor, a acelora
D.	acelor, acelora	acelor, acelora
A.	pre acei, aceia	pre aceale, acealea
V.	nu este	nu este
A.	de la acei, aceia,	de la aceale, acealea

Așa se apleacă **Pronumele** bărbătesc *cel, celu,* și *el, elu,* precum și femeescul *ceaia, cea* sau *aia.*

Adăogînd la Pronumele *acest, acel; aceasta, aceaia* Părticeaoa *ași,* se fac: *acestași, același, aceastași, aceaiași* și se apleacă după mai sus pusele forme.

Însamnă: După dialecta Machedo-romanească acestea Pronumele se zic: aţestu, aţelu **sau** aistu, aţea **și se apleacă ca ceale de sus.** 76

3. **Pronumele arătătoriu însumi, însuți, însuși** se leagă de Pronumele fățești: că la aplecarea acestor numai Pronumele fățești se apleacă, iară acestea arătătóre remîn neschimbate, precum:

Scanned with OKEN Scanner

Bărbătesc

Sing.

	Cu I. Persónă.	Cu a II. Persónă.	Cu a III. Persónă
N.	Eu însumi	Tu însuţi	El însuşi
G.	a meu însumi	al tău însuţi	al său însuşi
D.	mie însumi	ţie însuţi	şie însuşi
A.	pre mine însumi	pre tine însuţi	pre sine însuşi
A.	de la mine însumi	de la tine însuţi	de la sine însuşi[22])

Mult.

N.	Noi înşine	Voi înşivă	Ei înşişi
G.	al nostru înşine	al vostru înşivă	al său înşişi
D.	noáo înşine	vóao înşivă	loruşi înşişi
A.	pre noi înşine	pre voi înşivă	pre si : înşişi
A.	de la noi înşine	de la voi înşivă	de l : si : înşişi

Aicea, la a III-ia persónă, în casul Ghénitiv întru amîndoi numării, Pronumele aplecătoriu *al său* se schimbă după genul Numelui de care se face vorba. P. e : *Petru al său cal însuşi l-au vindut ;* sau : *Petru însuşi au vindut calul său.* Multoratec : *Petru ai sei cai însuşi i-au vindut,* sau: *Petru însuşi au vindut caii sei,* ş. a. Caută la Sintaxă.

Femeesc 77

Sing.

N.	Eu însami	tu însaţi	ia însaşi
G.	al meu însemi	al tău înseţi	al său înseţi
D.	mie însemi	ţie înseţi	şie înseşi
A.	pre mine însami	pre tine însaţi	pre sine însaşi
A.	de la mine însami	de la tine însaţi	de la sine însaşi[22])

Mult.

N.	Noi însene	Voi însevă	El înseşi
G.	al nostru însene	al vostru însevă	al său înseşi
D.	nóoă însene	vóoă însevă	loruşi înseşi
A.	pre noi însene	pre voi însevă	pre sine înseşi
A.	de al noi însene	de la voi însevă	de la sine înseşi

E. DE PRONUMELE ÎNTREBĂTÓRE (Interogative).

Pronumele întrebătóre sînt de atare plasă, cu care întrebăm de vreuna persónă, ori de altă fiinţă, precum sînt : *Care ? cine ? ce ?*

	Bărbătesc		**Femeesc**	
	Sing.	*Mult.*	*Sing.*	*Mult.*
N.	Care	care	carea	care
G.	a cui	a cărór	a cui	a cărór
D.	cui	cărór	cui	cărór
A.	pre care	pre care	pre carea	pre care
A.	de la care	de la care	de la carea	de la care

Scanned with OKEN Scanner

După această formă, se apleacă şi pronumele acestea compuse, *oricare, oricarea*; *fieştecare, fieştecarea,* unde numai Pronumele *care, carea* se declină, iară adaosul *ori* şi *fieşte* remîne nestrămutat, precum:

	Bărbătesc.		**Femeesc.**	78
		Sing.		
N.	oricare	fieştecare	oricarea	fieştecarea
G.	a oricui	a fieştecui	ori a cării	a fieştecării
		Mult.		
N.	oricare	fieştecare	oricare	fieştecare
G.	ori a căror	fieştecăror	ori a căror	a fieştecăror

Aplecarea Pronumelui întrebătoriu **cine?**

	Sing.	*Mult.*
N.	Cine	cine
G.	a cui	a cărór
D.	cui	cărór
A.	pre cine	pre cine
A.	de la cine	de la cine

Aşa merg şi Pronumele compuse cu **cine**, precum sînt:

Sing.

Nomin.:	Ghen.:
Cine ce	a cui ce
fiecine	a fiecui
oricine	a oricui
cineva	a cuiva

J. DE PRONUMELE REDUCĂTORIU (Relativ).

Pronumele reducătóre, aşa plase de cuvinte sînt, care reduc, sau pórtă înţelesul la vreuna persónă, ori fiinţă tot întru aceaiaşi zicere mai nainte pusă, precum sînt *carele, carea; cel ce, ceaia ce.*

Aplecarea Pronumelui **carele, carea.** 79

	Bărbătesc.	**Femeesc.**
	Sing.	
N.	Carele	Carea
G.	a cărúi, cărúia	a cării, căriia
D.	cărúi, cărúia	cării, căriia
A.	pre carele	pre carea
A.	de la carele	de la carea

Scanned with OKEN Scanner

Mult.

N.	Carii	Care
G.	a cărór, căróra	a cărór, căróra
D.	cărór, căróra	cărór, căróra
A.	pre carii	pre care
A.	de la carii	de la care

S. DE PRONUMELE NEHOTĂRÎTORIU (Indefinit).

Pronumele nehotărîtoriu este așa feliu de cuvînt, care nu hotărăște persóna sau ființa de carea se face vorba; dintre acestea unele sînt declinătóre, iară altele nedeclinătóre.

Forma pronumelor declinătóre.

	Bărbătesc.	**Femeesc.**
	Sing.	
N.	Alt, sau altul	altă, alta
G.	a altui, — altuia	a altei, alții, alțiia
D.	altui, — altuia	altei, alții, alțiia
A.	pre alt, — altul	pre altă, alta
A.	de la alt, — altul	de la altă, alta.
	Mult.	
N.	alți, sau alții	alte, sau altele
G.	a altor, — altora	a altor, altora
D.	altor, — altora	altor, — altora
A.	pre alți, — alții	pre alte, — altele
A.	de la alți, — alții	de la alte, — altele

80

Pronumele nehotărîtoriu **amîndoi** sau **ambi**.

	Bărbătesc.	**Femeesc.**
	Mult.	
N.	amîndoi	amîndóo
G.	a amîndurór, amînduróra	a amîndurór-a
D.	amîndurór, amînduróra	amîndurór-a
A.	pre amîndoi	pre amîndóo
A.	de la amîndoi	de la amîndóo

Scanned with OKEN Scanner

N.	ambi	ambe
G.	a ambilor	a ambelor
D.	ambilor	ambelor
A.	pre ambi	pre ambe
A.	de la ambi	de la ambe

Totînsul, totînsa se declină ca *dînsul, dînsa, oricare, oricine; fiecine; careva, cineva.* Aplecarea acestor caută-o mai sus la Pronumele întrebătóre.

Aplecarea Pronumelui **Unu, una.** 81

	Bărbătesc.		**Femeesc.**	
	Sing.	*Mult.*	*Sing.*	*Mult.*
N.	Unu	Unii	Una	Unele
G.	a unui	a unor-a	a unei-ii	a unor-a
D.	unui	unor-a	unei-ii	unor-a
A.	pre unu	pre unii	pre una	pre unele
A.	de la unu	de la unii	de la una	de la unele

Așa se declină *niciunul, niciuna,* unde numai *unul, una.* se apleacă iară adaosul, *nici,* remîne nemișcat.

Aplecarea Pronumelui **nime, nimene, nimenea.**

Singuratec.

N. Nime, nimene, nimenea.
G. a nimenui.

Forma Pronumelor nedeclinătóre.

Bărbătești.	**Femeești.**
Neștine	Neștine
Niște	Nește
Níscari	Néscari
Cîți, cîțva	Cîte, cîteva.

Acestea nu se pot altmintrelea apleca fără în casul Dátiv, primind *la,* în Acuz. *pre,* și în Ablat. *de la.* P. e:

N.	Niște oameni	Cîteva mueri
G.	nu se zice	nu se zice
D.	la niște oameni	la cîteva mueri
A.	pre niște oameni	pre cîteva mueri
A.	de la niște oameni	de la cîteva mueri

Scanned with OKEN Scanner

CAP. al IV-lea

DE VERBURI

82

Verburile între părţile grăirii sînt aşa cuvinte, care se apleacă în timpuri şi la persóne, arătînd lucrarea ori pătimirea cuiva sau altceva de mijloc.

A. ÎMPĂRŢIREA VERBURILOR.

Verburile sînt de şase plase.

a. **Verburile ajutătóre (Ausiliare).**
b. **Verburile lucrătóre (Active).**
v. **Verburile pătimitóre (Pasive).**
g. **Verburile de mijloc (Neutre).**
d. **Verburile depunătóre (Deponente).**
e. **Verburile întorcătóre (Reţiproce).**
j. **Verburile nefăţeşti (Impersonale).**

1. **Verburile ajutătóre** acelea cuvinte se numesc, care la tóte ceale-lalte Verburi dau ajutoriu spre întocmirea timpurilor, precum: *Eu sînt, Eu am;* şi *Eu voiu,* sau *vreu.*

2. **Verburile lucrătóre,** se zic acelea cuvinte, care arată vreo lucrare, precum: *Eu duc; Eu scriu,* ş. a.

3. **Verburile pătimitóre,** sînt aşa feliu de cuvinte, care arată pătimirea cuiva de la altul lui făcută. P. e: *Eu mă laud, tu te lauzi, el se laudă;* 83
adecă: *altul pre mine, pre tine, pre el îl laudă.*

4. **Verburile de mijloc** sînt atare cuvinte, care nici lucrarea, nici pătimirea cuiva nu însămnează, ci numai o stare de mijloc a lucrării, precum: *Eu stau, eu şed, eu judec,* ş. a.

5. **Verburile depunătóre,** se numesc aceale cuvinte, prin care arătăm statul inimii şi simţirea nóstră cea din lăuntrul, precum: *Eu mă mir, eu mă turbur* ş. a.

6. **Verburile întorcătóre** sînt aceale cuvinte, care întorc înţelegerea iar către aceaia persónă, de care se face vorba, precum: *Eu mă duc, eu mă port,* adecă: *Eu pre mine duc, port.*

Scanned with OKEN Scanner

7. **Verburile nefăţeşti** sînt aşa feliu de cuvinte, care numai în a treia persónă a numărului singuratec se întrebuinţează, precum: *Plóe, ninge, tună, fulgeră.*

B. DE SEMNELE VERBULUI.

La fieştecare Verb acestea următóre să se ia aminte, precum: 1. Modul; 2. Timpul; 3. Numărul; 4. Persóna.

1. *Moduri sînt cinci.*

a) Modul arătătoriu, sau Indicativ.

b) Modul demîndătoriu — Mandativ.

c) Modul împreunătoriu — Cunjuntiv.

g) Modul poftitoriu — Optativ. 84

d) Modul nehotărîtoriu — Infinitiv.

2. *Timpuri sînt şase.*

a) Timpul de acum, sau Presentul.

b) Timpul nesevărşit — Imperfectul.

v) Timpul trecut simplu — Perfectul simplu.

g) Timpul trecut adăugat — Perfectul augmentat.

d) Timpul mai de mult trecut I-iu, sau Pluscvamperfectul I-iu.

e) Timpul mai de mult trecut al II-lea, sau Pluscvamperfectul al II-lea.

s) Timpul viitoriu, sau futurum.

3. *Numeri sînt doi.*

a) Numărul singuratec, în care se pune Verbul cînd vorbim de lucrarea unei persóne, precum: *Eu cînt, tu cînţi, el cîntă.*

b) Numărul multoratec, în care se pune Verbul cînd vorbim de lucrarea a mai multor persóne, precum: *Noi cîntăm, voi cîntaţi, ei cîntă.*

4. *Persóne sînt trei.*

A lui Singuratec: *Eu, tu, el, (ia).*

A lui Multoratec: *Noi, voi, ei (ele).*

V. DE CUJUGĂRILE VERBURILOR. 85

Cujugarea Verbului, să numeşte schimbarea aceaia, carea se face în moduri, în timpuri şi la persóne, precum: *Eu strig, tu strigi, el strigă; eu am strigat, voi aţi strigat.*

Scanned with OKEN Scanner

Împărţirea Cujugărilor.

Cujugările sînt de trei plase:

1. Cujugările Verburilor ajutătóre, precum: *Eu sînt, eu am, eu voiu* sau *vreu.*

2. Cujugările Verburilor regulatice, de care feliu sînt patru, şi se cunosc după Timpul present a modului infinitiv, precum:

a) Cujugarea întîia cuprinde tóte Verburile aceale care în timpul present a modului infinitiv se sfîrşesc în *a* sau *are.* P: e: *Lăudà, lăudare.*

b) Cujugarea a dóoa primeşte numai aceale Verburi, care în timpul present a modului infinit se sfîrşesc în *ere* lung. P: e: *Tăcea, tăcere; mîngăia, mîngîere.*

v) Cujugarea a treia, numai de acelea Verburi se prinde, care în Timpul present a modului infinitiv se sfîrşesc în *ere* scurt, precum: *Merge, mergere.*

g) Cujugarea a patra, trage Verburile aceale care în timpul present a modului infinitiv se sfîrşesc în *i* sau *ire,* precum: *auzi, auzire.* 86

3) Cujugările Verburilor neregulatice; precum: *Eu iau, ei au luat; mă dóre, te dóre, îl dóre.*

Aicea se numără şi cele nefăţeşti: *Fulgeră, tună, ninge, plóe,* ş. a: De care feliu sînt şi acestea: *Se vede, se aude, se întîmplă;* ş. a.

Luare aminte: De a afla vreun Verb după care cujugare merge, totdeauna trei timpuri avem a le însămna, adecă: Timpul prezent a modului arătătoriu; Supinul; şi Timpul present a modului nehotărîtoriu; precum;

Laud,	lăudat,	lăudare.
Văd,	văzut,	vedere.
String,	strins,	strîngere.
Aud,	auzit,	auzire.

Scanned with OKEN Scanner

CUJUGAREA

VERBURILOR AJUTĂTÓRE SAU AUSILIARE:

sînt, fost, fire. **am, avut, avere.**

Mod. arătătoriu sau Mod. Indicativ.

Timpul de acum sau *Timpul present*

Singuratec.

Eu sînt sau escu	Eu am
tu eşti	tu ai
el, ea este sau e	el, ia are

Multoratec.

Noi sîntem	Noi avem
voi sînteţi	voi aveţi
ei, ele sînt	ei, ele au

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu eram	Eu aveam
tu erai	tu aveai
el, ia era	el, ea avea

Multoratec.

Noi eram	Noi aveam
voi eraţi	voi aveaţi
ei, ele erau	ei, ele aveau

Scanned with OKEN Scanner

Timpul trecut simplu, sau *Perfectul simplu.* 88

Singuratec.

Eu fuiu	—	fuseiu	Eu avuiu	—	avuseiu
tu fuşi	—	fuseşi	tu avuşi	—	avuseşi
el, ia fu	—	fuse	el, ia avu	—	avuse

Multoratec.

Noi furăm	—	fúserăm	Noi avurăm	—	ſavúserăm
voi furăţi	—	fúserăţi	voi avurăţi	—	ſavúserăţi
ei, ele fură	—	fúseră	ei. ele avură	—	avúseră

Timpul trecut adăogat — Perfectul augmentat

Singuratec.

Eu am fost	Eu am avut
tu ai fost	tu ai avut
ei, ia au fost	el, ia au avut

Multoratec.

Noi am fost	Noi am avut
voi aţi fost	voi aţi avut
ei, ele au fost	ei, ele au avut

Timpul mai de mult trecut I-iu.
(Pluscvamperfetul I-iu)

Singuratec.

	Eu am fost avut
nu este	tu ai fost avut
	el, ia au fost avut

Multoratec.

	Noi am fost avut
nu este	voi aţi fost avut
	ei, ele au fost avut

Timpul mai de mult trecut al II-lea. 89
Pluscvamperfetul al II-lea.

Singuratec.

Eu fusesem			Eu avusem	—	avusesem
tu fuseseşi			tu avuseşi	—	avuseseşi
el, ia fusese			el, ia avuse	—	avusese

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi fusesem	Noi avusem — avusesem
voi fuseseţi	voi avuseţi — avuseseţi
ei, ele fusese	ei, ele avuse — avusese

Timpul viitoriu sau futurum.

Singuratec.

Eu voiu fi	Eu voiu avea
tu vei fi	tu vei avea
el, ia va fi	el, ia va avea

Multoratec.

Noi vom fi	Noi vom avea
voi veţi fi	voi veţi avea
ei, ele va fi	ei, ele va avea

Modul poruncitoriu sau *demăndătoriu.*

T. Present	Fi tu	T. Viitoriu	să fi tu	T. Present	aibi ti	T. Viitoriu	să aibi tu
	fie el, ia		să fie el		aibă el, ia		să aibă el, ia
	fiţi voi		să fim noi		aveţi voi		să avem noi
	fie ei		să fiţi voi		aibă ei		să aveţi voi
			să fie ei, ele				să aibă ei, ele

MODUL ÎMPREUNĂTORIU ŞI POFTITORIU.

MODUL CUJUGTIV şi OPTATIV.

Timpul de acum Timpul present.

Singuratec.

Eu să fiu	Eu să am
tu să fi	tu să aibi
el, ia să fie	el, ia să aibă

Multoratec.

Noi să fim	Noi să avem
voi să fiţi	voi să aveţi
ei ele să fie,	ei, ele să aibă
*Eu aş fi	*eu aş avea
*de aş fi eu	*de aş avea eu

Timpul nesevîrşit sau *Imperfectul.*

Singuratec.

Eu să vream fi	Eu să vream avea
tu să vreai fi	tu să vreai avea
el, ia să vrea fi	el, ia să vrea avea

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi să vream fi	Noi să vream avea
voi să vreaţi fi	voi să vreaţi avea
ei, ele să vrea fi	ei, ele să vrea avea
*Eu vream fi	*Eu vream avea
*de vream fi eu	*de vream avea eu

Timpul trecut sau Perfectul.

Singuratec.

Eu să fiu tu să fi el, ia să fie	} fost	Eu să fiu tu să fi el, ia să fie	} avut

Multoratec. 91

Noi să fim voi să fiţi ei să fie *Eu aş fi *de aş fi	} fost Eu	Noi să fim voi să fiţi ei, ele să fie Eu aş fi de aş fi	} avut Eu

Vezi: Timpurile ceale cu stea* însemnate sînt a Modului împreunătoriu unu, şi altul a Modului poftitoriu.

Timpul mai demult trecut.
(Pluscvamperfetul).

Singuratec.

Nu este	Eu să fiu fost tu să fi fost el, ia să fie fost	} avut

Multoratec.

nu este	Noi să fim fost voi să fiţi fost ei, ele să fie fost *Eu aş fi fost *de aş fi fost	} avut Eu

Timpul viitoriu (Futurum).

Singuratec.

De voiu fi eu	De voi avea eu
de vei fi tu	de vei avea tu
de va fi el, ia.	de va avea el, ia.

Scanned with OKEN Scanner

De vom fi noi	De vom avea noi
de veţi fi voi	de veţi avea voi
de va fi ei, ele	de va avea ei, ele.

Modul nehotărîtoriu sau Infinitiv.

Timpul de acum: a fi, fire	a avea, a avere
T. trecut: a fi fost.	a fi avut sau a fi
T. viitoriu: cel ce va fi,	fost avut.
sau fiitoriul.	cel ce va avea, sau
	avutoriul.

Supinul.

Fost	Avut

Gherundiul.

Fiind.	Avînd.
de a fi.	de a avea.
pentru a fi.	pentru a avea.

Participul.

T. de acum: fiitoriul.	Avutoriul.
T. trecut: fostul	fostul avutoriu.
T. viitoriu: a fi fiitoriu	fiitoriul avutoriu,
sau cel ce va să fie.	sau cel ce va avea.

CUJUGAREA

VERBULUI AJUTĂTORIU SAU AUSILIAR

Voiu, voit, voire, sau **vreu, vrut, vreare**

MODUL ARĂTĂTORIU (INDICATIV).

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu voiu, voescu	sau	Eu vreu
tu vei, voeşti	—	tu vreai
el, ia va, voeşte	—	el, ia vrea.

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi voim	sau	Noi vream
voi voiţi	—	voi vreaţi
ei, ele voescu	—	ei, ele vreau.

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu voiam	sau	Eu vream
tu voiai	—	tu vreai
el, ia voia	—	el, ia vrea.

Multoratec.

Noi voiam	sau	Noi vream
voi voiaţi	—	voi vreaţi
ei, ele voiau	—	ei, ele vreau.

Tim. trecut simplu, sau *Perfetul simplu.*

Singuratec.

Eu voiiu	sau	Eu vrui
tu voişi	—	tu vruşi
el, ia voi	—	el, ia vru

Multoratec.

Noi voirăm	sau	Noi vrurăm
voi voirăţi	—	voi vrurăţi
ei, ele voiră	—	ei, ele vrură

T. trecut adăogat, sau *Perfetul augmentat.*

Singuratec.

Eu am tu ai el, ia au	} voit	sau — —	Eu am tu ai el, ia au	} vrut

Multoratec.

Noi am voi aţi ei, ele au	} voit	sau — —	Noi am voi aţi ei, ele au	} vrut

Timpul mai demult trecut I-iu (plusquamperfetul I-iu).

Singuratec.

Eu am fost tu ai fost el, ia au fost	} voit	sau — —	Eu am fost tu ai fost el, ia au fost	} vrut

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost	} voit	sau — —	Noi am fost Voi aţi fost ei, ele au fost	} vrut

Timpul mai demult trecut al II-lea. 95
(Pluscvamperfetul al II-lea).

Singuratec.

Eu voisem	sau	Eu vrusem
tu voiseşi	—	tu vruseşi
el, ia voisă	—	el, ia vruse

Multoratec.

Noi voisem	sau	Noi vrusem
voi voiseţi	—	voi vruseţi
ei, ele voise	—	ei, ele vruse

Timpul viitoriu, sau *Timpul futurum.*

Singuratec.

Eu voiu voi	sau	Eu voiu vrea
tu vei voi	—	tu vei vrea
el, ia va voi	—	el, ia va vrea.

Multoratec.

Noi vom voi	sau	Noi vom vrea
voi veţi voi	—	voi veţi vrea
ei, ele va vroi	—	ei, ele va vrea.

Modul poruncitoriu, sau demăndătoriu.

Fă să voeşti	sau	să vrei tu
Fă să voiască	—	să vrea el, ia
să voim	—	să vrem noi
să voiţi	—	să vreţi voi
să voiască	—	să vrea ei, ele.

MODUL ÎMPREUNĂTORIU ŞI POFTITORIU. 96
MODUL CUJUGTIV ŞI OPTATIV.

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu să voiu, voesc,	sau	Eu să vreu
tu să vrei, voeşti	—	tu să vrei
el, ia să va, voiască	—	el, ia să vrea

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi să voim	sau	Noi să vrem
voi să voiţi	sau	Voi să vreţi
ei, ele să voiască	—	ei, ele să vre
*Eu aş voi	—	*eu aş vrea
*de aş voi eu	—	*de aş vrea eu

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu să vream voi	Noi să vream voi
tu să vreai voi	voi să vreaţi voi
el, ia să vrea voi	ei, ele să vrea voi
	*eu vream voi
	*de vream voi eu.

Timpul trecut sau *Perfetul.*

Singuratec.

Eu să fiu tu să fi el, ia să fie	} voit	sau — —	Eu să fiu tu să fi el, ia să fie	} vrut

Multoratec.

Noi să fim voi să fiţi ei, ele să fie *Eu aş fi *de aş fi voit eu	} voit	sau — — — —	Noi să fim voi să fiţi ei, ele să fie *Eu aş fi *de aş fi vrut eu	} vrut

Timpul mai de mult trecut sau *Pluscvamperfetul.*

Singuratec.

Eu să fiu fost tu să fi fost el, ia să fie fost	} voit	sau — —	Eu să fiu fost tu să fi fost el, ia să fie fost	} vrut

Multoratec.

Noi să fim fost voi să fiţi fost ei, ele să fie fost *eu aş fi fost *de aş fi fost voit eu	} voit	sau — — — —	Noi să fim fost voi să fiţi fost ei, ele să fie fost *eu aş fi fost *de aş fi fost eu	} vrut

Inv. 182469

Scanned with OKEN Scanner

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Singuratec.

De voiu voi eu	sau	De voiu vrea eu
de vei voi tu	—	de vei vrea tu
de va voi el, ia	—	de va vrea el, ea.

Multoratec.

De vom voi noi	sau	de vom vrea noi
de veţi voi voi	—	de veţi vrea voi
de va voi ei, ele	—	de va vrea ei, ele.

Modul nehotărîtoriu sau *Infinitiv.*

Timpul de acum: a voi, voire sau a vrea, vreare.
T. trecut: a fi voit-a fi vrut.
T. mai demult trecut: a fi fost voit-a fi fost vrut.
T. viitoriu; cel ce va voi, sau cel ce va vrea, sau voitoriul.

Supinul.

Voit	sau	Vrut.

Gherundiul.

Voind	sau	vrînd
de a voi	—	de a vrea
pentru a voi	—	pentru a vrea.

Participul.

Timpul de acum: voitoriul.
Timpul trecut: cel ce au voit -vrut, sau fostul voitoriu.
Timpul viitoriu: cel ce va voi -vrea, sau viitoriul voitoriu.

REGULI DESPRE STRĂMUTAREA UNOR LITERE LA VERBURI.

99

1. *Despre strămutarea literilor sunătóre:*
a, e, o.

Verburile care la întîia silavă au *a*, şi la supin cresc cu altă silavă, aceale în timpurile trecute mută *a* în *ă*, precum: *bag, băgat; încap, încăput; fac, făcut.* ş. a.

Scanned with OKEN Scanner

Verburile care se sfîrşesc în *esc* în Modul poruncitoriu, mută *e*, au în *ea*, au în *ia*: adecă de va avea litera *e*, înnaintea sa nesunătóre, atuncea se mută *e*, în *ea*; iară de va sta înnaintea lui *e* sunătóre lită-ră, atuncea *e* se mută în *ia*; precum: *pîndesc, pîndească; grăesc, grăiască*. ş. a.

Verburile care se sfîrşesc în *oc, ot, or, ort, orm*, crescînd la Supin cu una silavă, mută *o* în *u*., precum: *joc, jucat; pot, putut; mor, murit; port, purtat*. ş. a.

Verburile: *zic, duc, fac*, în modul poruncitoriu în a dóo persónă se fac: *zi, du, fă*, adecă: *zi tu, du tu, fă tu*.

2. *Despre stremutarea literilor nesunătóre g, c, d, t.*

Verburile care să sfîrşesc în *g* şi în *c*, înnainte de *e* şi *i*; mută *g* în *gi* şi *o* în *ci*; precum: *alerg, alergi, alerge; calc, calci, calce*.

Verburile care se sfîrşesc în *d*, şi *t*, la unele persóne înnainte de *i*, 100
mută *d* în *z*, şi *t* în *ţ*, precum: *eu aud, tu auzi, eu bat, tu baţi* ş. a.

Verburile care se sfîrşesc în *sc*, şi în *st*, înnaintea lui *i* şi *e*, mută *sc* şi *st* în *şt*, precum: *Eu nasc, tu naşti, el naşte; eu gust, tu guşti, guşte el*.

La Verburile care se sfîrşesc în *d, n*, şi *r*; la întîia şi a dóoa persónă, a Modului arătătoriu, şi la a treia persónă a Modului poruncitoriu, la unii la mai place a strămuta *d* în *z*, iar *n* şi *r* în *iu*, zicînd; *Eu crez*, în loc de *eu cred*; *Eu văz*, în loc de *eu văd*; Care formă şi la Supin remîne, şi se zice: *crezut, văzut, auzit*,

Iară ce se atinge de Verburile care se sfîrşesc în *n*, şi în *r*, tot întru acelea moduri şi timpuri mai sus puse, mută *n* şi *r* în *iu*: precum: *Eu remîn, remîi, remîe*: în loc de: *Eu remîn, remîni, remîne; Eu piér, piéri, el piiáre*; aicea le mai place a zice: *eu piéiu, piéi, pee*.

Scanned with OKEN Scanner

CUJUGĂRILE VERBURILOR REGULATECE:

Laud, lăudat, lăudare. **Văd, văzut, vedeare.**

Modul arătătoriu sau Indicativ.

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu laud	Eu văd
tu lauzi	tu vezi
el, ia laudă	el, ia vede

Multoratec.

Noi lăudăm	Noi vedem
voi lăudaţi	voi vedeţi
ei, ele laudă	ei, ele văd

Timpul nesevîrşit, Imperfetul.

Singuratec.

Eu lăudam	Eu vedeam
tu lăudai	tu vedeai
el, ia lăuda	el, ia vedea

Multoratec.

Noi lăudam	Noi vedeam
voi lăudaţi	voi vedeaţi
ei, ele lăuda.	ei, ele vedea.

Scanned with OKEN Scanner

Timpul trecut simplu, sau *Perfetul simplu.*

Singuratec.

Eu lăudaiu	Eu văzuiu
tu lăudaşi,	tu văzuşi
el, ia lăudă	el, ia văzu.

Multoratec. 102

Noi lăudarăm	Noi văzurăm
voi lăudarăţi	voi văzurăţi
ei, ele lăudară	ei, ele văzură

Timpul trecut adăogat, Perfetul augmentat.

Singuratec.

Eu am lăudat	Eu am văzut
tu ai lăudat	tu ai văzut
el, ia au lăudat	el, ia au văzut

Multoratec.

Noi am lăudat	Noi am văzut
voi aţi lăudat	voi aţi văzut
ei, ele au lăudat.	ei, ele au văzut.

Timpul mai de mult trecut I-iul sau Pluscvamperfetul I-iu.

Singuratec.

Eu am fost tu ai fost el, ia au fost } lăudat	Eu am fost tu ai fost el, ia au fost } văzut

Multoratec.

Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost } lăudat	Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost } văzut.

Timpul mai de mult trecut al II-lea 103 *Pluscvamperfetul al II-lea.*

Singuratec.

Eu lăudasem	Eu văzusem
tu lăudaseşi	tu văzuseşi
el, ia lăudase	el, ia văzuse.

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi lăudasem	Noi văzusem
voi lăudaseţi	voi văzuseţi
ei, ele lăudase	ei, ele văzuse.

Timpul viitoriu, Futurum.

Singuratec.

Eu voiu tu vei el, ia va	} lăuda	Eu voiu tu vei el, ia va	} vedea

Multoratec.

Noi vom voi veţi ei, ele va	} lăuda	Noi vom voi veţi ei, ele va	} lăuda

Modul poruncitoriu sau *demăndătoriu.*

Timpul present

Laudă tu	Vezi tu
laude el, ia	vadă el, ia
lăudaţi voi	vedeţi voi
laude ei, ele	vadă ei, ele.

Timpul viitoriu.

Să lauzi tu	Să vezi tu
să laude el, ia	să vadă el, ia
să lăudăm noi	să vedem noi
să lăudaţi voi	să vedeţi voi
să laude ei, ele.	să vadă ei, ele.

Modul împreunătoriu şi poftitoriu.
(Modul cujugtiv şi optativ).

Timpul de acum — *Timpul present.*

Singuratec.

Eu să laud	Eu să văd
tu să lauzi	tu să vezi
el, ia să laude	el, ia să vadă

Multoratec.

Noi să lăudăm	Noi să vedem
voi să lăudaţi	voi să vedeţi
ei, ele să laude	ei, ele să vadă
*eu aş lăuda	*eu aş vedea
*de aş lăuda eu.	*de aş vedea eu.

Scanned with OKEN Scanner

Timpul cel nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu să vream
tu să vreai
el, ia să vrea } lăuda

Eu să vream
tu să vreai
el, ia să vrea } vedea

Multoratec.

Noi să vream
voi să vreaţi
ei, ele să vrea } lăuda

Noi să vream
voi să vreaţi
ei, ele să vrea. } vedea

Timpurile ceale cu stea* însemnate sînt unu a Modului împreunătoriu, iară altul a Modului poftitoriu. 105

*Eu vream láuda
*de vream lăuda eu

*Eu vream vedea
*de vream vedea eu

Timpul trecut sau Perfetul.

Singuratec.

Eu să fiu
tu să fi
el, ia să fie } lăudat

Eu să fiu
tu să fi
el, ia să fie } văzut.

Multoratec.

Noi să fim
voi să fiţi
ei, ele să fie } lăudat
*eu aş fi
*de aş fi lăudat eu

Noi să fim
voi să fiţi
ei, ele să fie } văzut.
*eu aş fi
*de aş fi văzut eu

Timpul mai de mult trecut. Pluscvamperfetul.

Singuratec.

Eu să fiu fost
tu să fi fost
el, ia să fie fost } lăudat

Eu să fiu fost
tu să fi fost
el, ia să fie fost } văzut.

Multoratec.

Noi să fim fost
voi să fiţi fost
ei, ele să fie fost } lăudat
*eu aş fi fost
*de aş fi fost lăudat eu.

Noi să fim fost
voi să fiţi fost
ei, ele să fie fost } văzut.
*eu aş fi fost
*de aş fi fost văzut eu.

Scanned with OKEN Scanner

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Singuratec.

De voiu lăuda eu	De voiu vedea eu
de vei lăuda tu	de vei vedea tu
de va lăuda el, ia	de va vedea el, ia.

Multoratec.

De vom lăuda noi	De vom vedea noi
de veţi lăuda voi	de veţi vedea voi
de va lăuda ei, ele.	de va vedea ei, ele.

Modul nehotărîtoriu sau *Infinitiv.*

T. de acum: a lăuda -are	a vedea -ere
T. trecut: a fi lăudat	a fi văzut
T. mai de mult trecut: a fi fost lăudat	a fi fost văzut
T. viitoriu: cel ce va lăuda, sau lăudătoriul.	cel ce va vedea, sau văzătoriul.

Supinul.

Lăudat	Văzut

Gherundium

Lăudînd	Văzînd
de a lăuda	de a vedea
pentru a lăuda.	pentru a vedea.

Participul.

T. de acum: lăudătoriul	văzetoriul
T. trecut: fostul lăudătoriu	fostul văzetoriu
T. viitoriu: cel ce va lăuda, sau fiitoriul lăudătoriu.	cel ce va vedea, sau fiitoriul văzetoriu.

Scanned with OKEN Scanner

CUJUGĂRILE VERBURILOR REGULATICE:

Bat, bătut, batere; și aud, auzit, auzire.

Modul arătătoriu, sau *Modul indicativ.*

Timpul de acum, sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu bat	Eu aud
tu baţi	tu auzi
el, ia bate	el, ia aude.

Multoratec.

Noi batem	Noi auzim
voi bateţi	voi auziţi
ei, ele bat	ei, ele aud.

Timpul nesevîrşit sau *Împerfetul.*

Singuratec.

Eu băteam	Eu auzam
tu băteai	tu auzai
el, ia bătea	el, ia auza.

Multoratec.

Noi băteam	Noi auzeam
voi băteaţi	voi auzaţi
ei, ele bătea	ei, ele auza.

Scanned with OKEN Scanner

Timpul trecut simplu — Perfetul simplu.

Singuratec.

Eu bătuiu	Eu auziiu
tu bătuşi	tu auzişi
el, ia bătu	el, ia auzi.

Multoratec.

Noi băturăm	Noi auzirăm
voi băturăţi	voi auzirăţi
ei, ele bătură	ei, ele auziră.

Timpul trecut adăogat, Perfetul augmentat.

Singuratec.

Eu am tu ai el, ia au } bătut	Eu am tu ai el ia au } auzit

Multoratec.

Noi am voi aţi ei, ele au } bătut	Noi am voi aţi ei, ele au } auzit.

Tim. mai de mult trecut I-iu, Pluscvamperf: I-iu.

Singuratec.

Eu am fost tu ai fost el, ia au fost } bătut	Eu am fost tu ai fost el, ia au fost } auzit

Multoratec.

Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost } bătut	Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost } auzit.

Tim. mai de mult trecut al II-lea, Pluscv: II-lea.

Singuratec.

Eu bătusem	Eu auzisem
tu bătuseşi	tu auziseşi
el, ia bătusă.	el, ia auzisă.

Multoratec.

Noi bătusem	Noi auzisem
voi bătuseţi	voi auziseţi
ei, ele bătuse	ei, ele auzise.

Scanned with OKEN Scanner

Timpul viitoriu *Timpul futurum.*

Singuratec.

Eu voi bate	Eu voiu auzi
tu vei bate	tu vei auzi
el, ia va bate	el, ia va auzi

Multoratec.

Noi vom bate	Noi vom auzi
voi veţi bate	voi veţi auzi
ei, ele va bate	ei, ele va auzi

Modul poruncitoriu—demăndătoriu.

Timpul present.

Bate tu	Auzi tu
bată el, ia	audă el, ia
bateţi voi	auziţi voi
bată ei, ele.	audă ei, ele.

Timpul viitoriu.

Să baţi tu	Să auzi tu
să bată el, ia	să audă el, ia
să batem noi	să auzim noi
să bateţi voi	să auziţi voi
să bată ei, ele.	să audă ei, ele.

Modul împreunătoriu şi poftitoriu. 110
(cujugtiv şi optativ).

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu să bat	Eu să aud
tu să baţi	tu să auzi
el, ia să bată	el, ia să audă

Multoratec.

Noi să batem	Noi să auzim
voi să bateţi	voi să auziţi
ei, ele să bată	ei, ele să audă
*eu aşi bate	*eu aşi auzi
*de aşi bate eu	*de aşi auzi eu

Scanned with OKEN Scanner

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu să vream
tu să vreai
el, ia să vrea } bate

Eu să vream
tu să vreai
el, ia să vrea } auzi.

Multoratec.

Noi să vream
voi să vreaţi
ei, ele să vrea } bate
*eu vream bate
*de vream bate eu

Noi să vream
voi să vreaţi
ei, ele să vrea } auzi
*eu vream auzi
*de vream auzi eu

Timpul trecut *Perfetul.*

Singuratec.

Eu să fiu
tu să fi
el, ia să fie } bătut

Eu să fiu
tu să fi
el, ia să fie } auzit

Multoratec.

Noi să fim
voi să fiţi
ei, ele să fie } bătut
*eu aşi fi bătut
*de aş fi bătut eu

Noi să fim
voi să fiţi
ei, ele să fie } auzit
*eu aşi fi auzit
*de aşi fi auzit eu

Timpul mai de mult trecut, Pluscvamperfetul.

Singuratec.

Eu să fiu fost
tu să fi fost
el, ia să fie fost } bătut

Eu să fiu fost
tu să fi fost
el, ia să fie fost } auzit.

Multoratec.

Noi să fim fost
voi să fiţi fost
ei, ele să fie fost
*eu aşi fi fost } bătut
*de aşi fi fost bătut eu

Noi să fim fost
voi să fiţi fost
ei, ele să fie fost
*eu aşi fi fost
de aşi fi fost } auzit. eu

Timpul viitoriu sau *Timpul futurum.*

Singuratec.

De voiu bate eu
de vei bate tu
de va bate el, ia

De voiu auzi eu
de vei auzi tu
de va auzi el, ia.

Scanned with OKEN Scanner

de vom bate noi	de vom auzi noi
de veţi bate voi	de veţi auzi voi
de va bate ei, ele	de va auzi ei, ele

Modul nehotărîtoriu sau *Infinitiv.*

T. de acum: A bate -ere	a auzi auzire
T. trecut: a fi bătut sau a fi fost bătut.	a fi auzit, a fi fost auzit
T. viit. cel ce va bate, sau bătătoriul.	cel ce va auzi, sau auzitoriul.

Supinul.

Bătut	Auzit.

Gherundiul.

Bătînd	Auzind
de a bate	de a auzi
pentru a bate	pentru a auzi

Participul.

T. de acum: Bătătoriul	Auzitoriul
T. trec: fostul bătătoriul	fostul auzitoriu
T. viit: cel ce va bate, sau fiitoriul bătătoriu	cel ce va auzi, sau fiitoriul auzitoriu

REGULI LA CUJUGĂRILE VERBURILOR.

1. *La Verburile pătimitóre sau pasive.*

Verbul pătimitoriu se face din verbul lucrătoriu, şi se cujugă alăturînd după fieştecarea persónă Pronumele împreunătóre: în Singuratec: *mă, te, se;* iară în Multoratec *ne, vă, se,* precum, Verbul lucrătoriu: *eu, laud, tu lauzi, el laudă. Verbul pătimitoriu: Eu mă laud, tu te lauzi, el se laudă,* ş. a: 113

2. *La Verburile de mijloc, sau Neutre.*

Verbul de mijloc niciodată nu se póte face pătimitoriu, şi pururea se cujugă ca Verbul cel lucrătoriu. P. e: *Eu şăd, eu tremur, eu cuget.* Aicea nu putem zice *eu mă şăd, eu mă tremur, eu mă cuget.* De oarece, tremurarea, şedearea, cugetarea, sînt lucrări ce se fac din pornirile nóstre, iară nu de la altul al treilea: că nimenea nu póte pentru mine să şadă, să tremure, să cugete.

3. *La Verburile depunătóre sau deponente.*

Verbul depunătoriu sau deponent se cujugă ca Verbul cel pătimitoriu, însă aduce înţelesul celui lucrătoriu. P. e: *Eu mă bucur, mă tem, mă mir:* aicea se află statul inimii nóstre.

Luare aminte. La Verburile acestea depunătóre, cu dreptul vom adáoge şi ceale întorcătóre, care se deduc de la ceale lucrătóre; de unde mai tóte Verburile lucrătóre se pot face întorcătóre şi se numesc aşa de acolò, că întorc înţelesul iară cătră persóna aceaia de carea este vorba, arătînd mai vărtos moraliratea cuiva. P. e: Eu port: este Verb lucrătoriu arătînd lucrarea mea, cum că port céva, iară, eu mă port este Verb pătimitoriu arătînd că cineva mă pórtă pe mine. Acum de va cere aicea înţelesul, ca să arăt faptele meale ceale bune, au ceale reale, ori starea mea cea bună, ver rea, atuncea iară zic: Eu mă port bine, au: eu mă port rău: **de unde cu acest înţeles;** eu mă port **estă Verb reţiproc, sau întorcătoriu, şi se apleacă, ca şi Verburile pătimitóre.** 114

4. *Verburile nefăţeşti* sau *impersonale.*

Verburile nefăţeşti numai în a treia persónă a numărului singuratec se cujugă, arătînd lucrarea Elementelor (Stihiilor); precum: *noorează, fulgeră, tună, plóe, ninge,* şi alt.

Mai este încă un feliu de Verburi nefăţeşti, care se ia în forma Verburilor pătimitóre, precum: *se pare, se vede, se cade, se cuvine, se întîmplă,* ş. a.

Unele dintre acestea, deşi se pot apleca la tóte persónele, prepunîndu-li-se Pronumele *mi, ţi, i, ni, vi, li,* dar tot sînt impersonale: că nu poţi zice: *eu îmi par, tu îmi pari,* ci aşa trebue zis: *mi se pare, i se pare; mi se părea, mi s-au părut, mi se va părea.*

CUJUGĂRILE VERBURILOR 115

PĂTIMITÓRE:	DE MIJLOC:
Eu mă laud.	**Eu cuget.**

Modul arătătoriu — *Modul indicativ*

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu mă laud	Eu cuget
tu te lauzi	tu cugeţi
el, ea se laudă	el, ia cugetă

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi ne lăudăm	Noi cugetăm
voi vă lăudaţi	voi cugetaţi
ei, ele se laudă	ei, ele cugetă

Timpul nesevîrşit sau *imperfetul.*

Singuratec.

Eu mă lăudàm	Eu cugetam
tu te lăudai	tu cugetai
el, ia să lăuda	el, ia cugeta

Multoratec.

Noi ne lăudam	Noi cugetam
voi vă lăudaţi	voi cugetaţi
ei, ele se lăuda	ei, ele cugeta.

Timpul trecut simplu sau *Perfetul simplu.*

Singuratec.

Eu mă lăudaiu	Eu cugetaiu
tu te lăudaşi	tu cugetaşi
el, ia se lăudă	el, ia cugetă.

Multoratec. 116

Noi ne lăudarăm	Noi cugetarăm
voi vă lăudarăţi	voi cugetarăţi
ei, ele se lăudară	ei, ele cugetară

Tim. trecut adăogat, sau *Perfetul augmentat.*

Singuratec.

Eu m-am tu te-ai el, ia s-au } lăudat	Eu am tu ai el, ia au } cugetat

Multoratec.

Noi ne-am voi v-aţi ei, ele s-au } lăudat	Noi am voi aţi ei, ele } cugetat

Timpul mai de mult trecut I-iu
(Pluscvamperfetul I-iu).

Singuratec.

Eu m-am fost tu te-ai fost el, ia s-au fost } lăudat	Eu am fost tu ai fost el, ia au fost } cugetat

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi ne-am fost voi v-aţi fost ei, ele s-au fost	} lăudat	Noi am fost voi aţi fost ei, ele au fost	} cugetat.

Timpul mai de mult trecut al II-lea (Pluscvamperfetul al II-lea). 117

Singuratec.

Eu mă lăudasem	Eu cugetasem
tu te lăudaseşi	tu cugetaseţi
el, ia se lăudase	el, ia cugetase

Multoratec.

Noi ne lăudasem	Noi cugetasem
voi vă lăudaseţi	voi cugetaseţi
ei, ele lăudase	ei, ele cugetase

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Singuratec.

Eu mă voiu tu te vei el, ia se va	} lăuda	Eu voiu tu vei el, ia va	} cugeta

Multoratec.

Noi ne vom voi vă veţi ei, ele se va	} lăuda	Noi vom voi veţi ei, ele va	} cugeta.

M. poruncitoriu sau *M. demăndetoriu.*

Timpul present.

Laudă-te tu	Cugetă tu
laude-se el, ia	cugete el, ia
lăudaţi-vă voi	cugetaţi voi
laude-să ei, ele	cugete ei, ele.

Timpul viitoriu. 118

Să te lauzi tu	Să cugeţi tu
să te laude el, ia	să cugete el, ia
să ne lăudăm noi	să cugetăm noi
să vă lăudaţi voi	să cugetaţi voi
să se laude ei, ele.	să cugete ei, ele.

Scanned with OKEN Scanner

Modul împreunătoriu și poftitoriu.
(Cujugtiv și Optativ).

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.

Eu să mă laud	Eu să cuget
tu să te lauzi	tu să cugeți
el, ia să se laude	el, ia să cugete.

Multoratec.

Noi să ne lăudăm	Noi să cugetăm
voi să vă lăudați,	voi să cugetați
ei, ele să se laude	ei, ele să cugete
*eu m-aș lăuda	*eu aș cugeta
*de m-aș lăuda eu	*de aș cugeta eu.

Timpul nesevîrșit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu să mă vream } lăuda	Eu să vream } cugeta.
tu să te vreai	tu să vreai
el, ia să se vrea	el, ia să vrea

Multoratec.

Noi să ne vream } lăuda	Noi să vream } cugeta.
voi să vă vreați	voi să vreați
ei, ele să se vrea	ei, ele să vrea
*eu mă vream lăuda	*eu vream cugeta
*de mă vream lăuda eu	*de vream cugeta eu.

Timpul trecut sau *Perfetul.*

Singuratec.

Eu să mă fiu } lăudat	Eu să fiu } cugetat.
tu să te fi	tu să fi
el, ia să se fie	el, ia să fie

Multoratec.

Noi să ne fim	Noi să ne fim
voi să vă fiți } lăudat	voi să fiți } cugetat.
ei, ele să se fie	ei, ele să fie
* eu m-aș fi	* eu aș fi
* de m-aș fi lăudat eu	* de aș fi cugetat eu

Scanned with OKEN Scanner

Timpul mai de mult trecut.
(Pluscvamperfetul).

Singuratec.

Eu să mă fiu fost tu să te fi fost el, ia să se fie fost	lăudat	Eu să fiu fost eu să fi fost el, ia să fie fost	cugetat

Multoratec.

Noi să ne fim fost voi să vă fiţi fost ei, ele să se fie fost *eu m-aş fi fost *de m-aş fi fost lăudat eu	lăudat	Noi să fim fost voi să fiţi fost ei, ele să fie fost eu aş fi fost de aş fi fost eu	cugetat.

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Singuratec.

De mă voiu lăuda eu	De voiu cugeta eu
de te vei lăuda tu	de vei cugeta tu
de se va lăuda el, ia.	de va cugeta el, ia.

Multoratec. 120

De ne vom lăuda noi	De vom cugeta noi
de vă veţi lăuda voi	de veţi cugeta voi
de se va lăuda ei, ele.	de va cugeta ei, ele.

Modul nehotărîtoriu. Modul infinitiv.

T. Present: a mă lăuda -are	A cugeta -are
T. Perf: a se fi lăudat	a fi cugetat
T. Plusc: a se fi fost lăudat	a fi fost cugetat
T. Viit: a fi cel ce se va lăuda.	a fi cel ce va cugeta.

Supinul.

Nu este	Cugetat

Gherundium

Lăudîndu-se	Cugetînd
de a se lăuda	de a cugeta
pentru a se lăuda	pentru a cugeta

Scanned with OKEN Scanner

Participul.

T. Pres: lăudatul	cugetătoriul
T. Perf: fostul lăudat	fostul cugetătoriu
T. Viit: cel ce se va lăuda	cel ce va cugeta

CUJUGAREA VERBULUI DEPUNĂTORIU

Eu mă mir

Modul arătătoriu, *Modul indicativ.*

Timpul de acum sau *Timpul present.*

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu mă mir	Noi ne mirăm
tu te miri	voi vă miraţi
el, ia se miră	ei, ele se miră.

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.* 121

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu mă miram	Noi ne miram
tu te mirai	voi vă miraţi
el, ia se mira	ei, ele se mira

Timpul trecut simplu-Perfetul simplu.

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu mă miraiu	Noi ne mirarăm
tu te miraşi	voi vă mirarăţi
el, ia se miră	ei, ele se mirară

Scanned with OKEN Scanner

Timpul trecut ajutat[23] *-Perfetul augmentat.*

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu m-am mirat	Noi ne-am mirat
tu te-ai mirat	voi v-aţi mirat
el, ia s-au mirat	ei, ele s-au mirat

Timpul mai de mult trecut I-iu.
(Pluscvamperfetul I-iu).

Eu m-am fost mirat	Noi ne-am fost mirat
tu te-ai fost mirat	voi v-aţi fost mirat
el, ia s-au fost mirat	ei, ele s-au fost mirat

Timpul mai de mult trecut al II-lea
(Pluscvamperfetul al II-lea).

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu mă mirasem	Noi ne mirasem
tu te miraseşi	voi vă miraseţi
el, ia se mirase	ei, ele se mirase

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Eu mă voiu mira	Noi ne vom mira
tu te vei mira	voi vă veţi mira
el, ia se va mira	ei, ele se va mira.

Modul poruncitoriu, M. demăndetoriu. 122

Timpul present.

Singur.	*Multor.*
Miră-te tu	miraţi-vă voi
mire-se el, ia	miră-se ei, ele

Timpul viitoriu.

Singur.	*Mult.*
să te miri tu	să ne mirăm noi
să se mire el, ia	să vă miraţi voi
	să se mire ei, ele.

Modul împreunătoriu şi poftitoriu.
(Modul cujugtiv şi optativ).

Timpul de acum

Singuratec.	*Multoratec.*
Eu să mă mir	Noi să ne mirăm
tu să te miri	voi să vă miraţi
el, ia să se mire	ei, ele să se mire
*eu m-aş mira	
*de m-aş mira eu.	

Timpul present.

Timpul nesevîrşit-Imperfetul.

Singuratec.

Eu să mă vream
tu să te vreai
el, ia să se vrea } mira
*eu mă vream
*de mă vream mira eu.

Multoratec.

Noi să ne vream
voi să vă vreaţi } mira
ei, ele să se vrea

Timpul trecut, sau *Perfetul.*

Sing.

Eu să mă fiu
tu să te fi
el, ia să se fie } mirat
*eu m-aş fi
*de m-aş fi mirat eu

Mult.

Noi să ne fim
voi să vă fiţi
ei, ele să se fie } mirat.
*noi ne-am fi
*de ne-am fi mirat noi.

Timpul mai de mult trecut. 123
(Pluscvamperfetul).

Singuratec.

Eu să mă fiu fost
tu să te fi fost
el, ia să se fie fost } mirat
*eu m-aş fi fost
*de m-aş fi fost mirat eu

Multoratec.

Noi să ne fim fost
voi să vă fiţi fost } mirat.
el, ele să se fie fost

Timpul viitoriu, sau *futurum.*

Singuratec.

De mă voiu mira eu
de te vei mira tu
de se va mira el, ia

Multoratec.

De ne vom mira noi
de vă veţi mira voi
de se va mira ei, ele

Mod. nehotărîtoriu, Mod. infinitiv.

Timpul de acum: A se mira, sau mirare.
Timpul trecut. A se fi mirat, sau a se fi fost mirat.

Supinul.

Mirat.

Scanned with OKEN Scanner

Gherundiul.

Mirîndu-se, de a se mira, pentru a se mira.

Participul.

Timpul de acum. Mirătoriul, sau cel ce se miră.
Timpul trecut. Fostul mirătoriu sau cel ce s-au mirat.
Timpul viit. Fiitoriul mirătoriu, sau cel ce se va mira.

Scanned with OKEN Scanner

Eu leau, sau **iau** şi **Mă dóre.**

Mod. arătătoriu, sau *M. indicativ.*

Timpul de acum *Timpul present.*

Singuratec.

Eu leau sau iau	**Mă dóre**
tu leai — iai	**te dóre**
el, ia lea — ia	**îl, o dóre**

Multoratec.

Noi luvăm	**Ne dóre**
voi luvaţi	**vă dóre**
ei, ele leau, sau iau	**îi, le dóre.**

Timpul nesevîrşit sau *Imperfetul.*

Singuratec.

Eu luvam — luam	**Mă dórea**
tu luvai — luai	**te dorea**
el, ia luva — lua	**îl, o dorea**

Multoratec.

Noi luvam sau luam	**Ne dorea**
voi luvaţi — luaţi	**vă dorea**
ei, ele luvau — luau	**îi, le dorea**

Scanned with OKEN Scanner

Timpul trecut simplu, Perfetul simplu.

Singuratec.

Eu luvaiu	sau luaiu	Mă duru
tu luvaşi	— luaşi	te duru
el, ia luvă	— luă	îl, o duru.

Multoratec. 125

Noi luvarăm sau luarăm	Ne duru
voi luvarăţi sau luarăţi	vă duru
ei, ele luvară— luară	îi, le duru.

Timpul trecut adăogat, Timpul augmentat.

Singuratec.

Eu am luvat tu ai luvat el, ia au luvat	} sau luat	M-au durut te-au durut l-au durut, o au durut

Multoratec.

Noi am luvat voi aţi luvat ei, ele au luvat	} sau luat	Ne-au durut v-au durut i-au durut, le-au durut.

Timpul mai de mult trecut I-iu
(Pluscvamperfetul I-iu).

Singuratec.

Eu am fost luvat tu ai fost luvat el, ia au fost luvat	} sau luat	M-au fost te-au fost l-au, o fost } durut

Multoratec.

Noi am fost luvat voi aţi fost luvat ei, ele au fost luvat	} sau luat	Ne-au fost v-au fost i-au, le-au fost } durut

Timpul mai de mult trecut al II-lea.
(Pluscvamperfetul al II-lea).

Singuratec.

Eu luvasem tu luvaseţi el, ia luvase	} sau luasem	Mă duruse te duruse îl, o duruse

Scanned with OKEN Scanner

Multoratec.

Noi luvasem voi luvaseţi ei, ele luvase	sau luasem	Ne duruse vă duruse îi, le duruse

Timpul viitoriu sau *futurum.*

Singuratec.

Eu voiu luva tu vei luva el, ia va luva	sau lua	Mă va durea te va durea îl, o va durea

Multoratec.

Noi vom luva voi veţi luva ei, ele va luva	sau lua	Ne va dorea vă va dorea îi, le va dorea

Modul poruncitoriu sau *demăndătoriu.*

Timpul de acum	*Timpul present.*
Lea tu—ia tu	Dóră-te
lea el—ée el, ia	dóră-l—dóră o
luvaţi—luaţi voi	dóră-vă
leae sau—ée ei, ele	dóră-i, dóră-le

Timpul viitoriu	*Timpul futurum.*
Să leai, sau să iai tu	Să te dóră
să leae — să ee el, ia	să-l dóră, sau să o dóră
să luvăm — să luom noi	să ne dóră
să luvaţi — să luaţi voi	să vă dóră
să leae, sau — să ee ei, ele	să-i dóră, să le dóră.

Modul împreunătoriu şi *poftitoriu.*

Singuratec.

Eu să leau—să iau	Să mă dóră
tu să leai—să iai	să te dóră
el, ia să lea—să ia	să-l, s-o dóră.

Multoratec.

Noi să luvăm—luom	Să ne dóră
voi să luvaţi—luaţi	să vă dóră
ei, ele să lea—ia	să-i-să le dóră
*eu aş luva—lua	*m-ar durea
*de aş luva—lua eu	*de m-ar durea

Scanned with OKEN Scanner

Timpul nesevîrşit. Imperfetul.

Singuratec.

Eu să vream luva
tu să vreai luva
el, ia să vrea luva
} sau lua

Să mă vrea
să te vrea
să-l, s-o vrea
} dorea

Multoratec.

Noi să vreàm luva
voi să vreaţi luva
ei, ele să vrea luva
*eu vreàm luva
} sau lua

Să ne vrea
să vă vrea
să-i, să le vrea
*mă vrea
} dorea

*de vreàm luva eu

*de mă vrea

Timpul trecut, Perfetul.

Singuratec.

Eu să fiu luvat
tu să fi luvat
el, ia să fie luvat
} sau luat

Să mă fie
să te fie
să-l, s-o fie
} durut.

Multoratec.

Noi să fim luvat
voi să fiţi luvat
ei, ele să fie luvat
* eu aş fi luvat
} sau luat

Să ne fie durut
să vă fie durut
să-i, să le fie durut
* m-ar fi durut

* de aş fi luvat eu.

* de m-ar fi durut

Timpul mai de mult trecut. (Pluscvamperfetul).

Singuratec.

Eu să fiu fost
tu să fi fost
el, ia să fie fost
}luat sau luvat.

Să mă fie fost
să te fie fost
să-l, s-o fie fost
}durut.

Multoratec.

Noi să fim fost
voi să fiţi fost
ei, ele să fie fost
*eu aş fi fost
} luat sau luvat.

Să ne fie fost
să vă fie fost
să-i, se le fie fost
*mă ar fi fost
} durut.

*de aş fi fost luvat eu

*de m-ar fi fost

Singuratec.

De voiu luva
de vei luva
de va luva
} sau lua

De mă va
de te va
de-l va, de o va
} dorea

De vom luva de veţi luva de va luva	} sau lua	De ne va de vă va de-i, va, de le va	} dorea.

Modul nehotărîtoriu, Infinitiv. 129

T. de acum: a luva—luvare	a dorea-doreare
T. trecut: a fi luvat—luat	a fi durut
T. mai de mult: a fi fost luvat, luat	a fi fost dorut
T. viitoriu: a fi cel ce va luva, sau fiitoriul luvătoriu.	a fi pre cel ce va dorea, sau a fi cel cu doreare.

Supinul.

Luvat—luat	Durut

Gherundiul.

Luvînd — luînd	Durînd
de a luva — lua	de a dorea
pentru a luva — lua	pentru a dorea.

Participul.

T. de acum; Luvătoriul	Cel cu doreare.
T. trecut. Fostul luvătoriu.	nu este

După forma acestui verb, *a dorea, doreare,* se apleacă tóte Verburile ceale nefăţeşti cărora numai ce se prepun Pronumele: *mi se, ţi se, i se, ni se, vi se, li se,* precum:

Modul arătătoriu.

Timpul de acum: Mi se pare, ţi se pare, i se pare.
Timpul trecut: Mi se părea, ţi se părea, i se părea.
Timpul trecut adăogat: Mi s-au părut, ţi s-au părut, ş. a.

G. DE SUPIN 130

Supinul este timp de chepetenie, de la care timpurile ceale trecute dinpreună cu participul Verburilor pătimitóre îşi trag forma sa. Deci:

1. Verburile de la întîia cujugare fac supinul în *atu.* P: e: *laud, lăudatu; port, purtatu.*

Scanned with OKEN Scanner

2. Verburile de la a dóao cujugare fac supinul în *utu* precum: *tac, tăcutu; beau, beutu.*
De icea scóte Verburile ceale ce se sfîrşesc în *iu*, care iau Supinul în *atu* sau *iatu*. P. e: *încópciu, încopciatu; taiu, tăiatu.* Aşa merg: *mîngîiu, încovéiu, subţiiu* ş. a.
Iară *remîn* are supinul *remas; scriu*, are *scris, scriat* sau *script.*
3. Verburile de la a treia cujugare aduc supinul în *utu*, precum: *batu, bătutu; vîndu, vîndutu; crescu, crescutu.*
De icea scóte Verburile sfîrşitóre în g, că acestea fac supinul mutînd lităra cea de pe urmă în s. P. e: *Aleg, ales*, aşa merge: *culeg, direg, împung, mulg, curg, merg*, ş. a.
Asemenea scot Supinul în *s: ascund, rad, tund, aprind, cuprind, întind, scot, duc, zic, pun, apun, repun, depun*, ş. a.
Iară *sparg* are *spart; rump, rupt; frig, fript; sug, supt.*
4. Verburile de la a patra cujugare fac supinul în *itu*. P. e: *Dormu,* 131
dormitu; pîndesc, pînditu.
Scóte: *Ştiu*, că la supin are *ştiutu.*

Ia aminte spre strămutarea unor litere la supin, precum: Verburile de la a dóo cujugare ce se sfîrşesc în d şi în t, mută d, înaintea lui i, în z; iară, în ţ, P. e: Audu, auzitu; sămtu, sămţitu; mintu, minţitu.

D. DE URZIREA VERBURILOR.

Verburile căutînd la urzirea lor se deschilinesc:
1. *În Verburi de redăcină (radicale)*, care nici de la o parte a grăirii nu purced, fără de la redăcina sa s-au urzit. P. e: *văd, vedere; dorm, dormire.*
2. *În Verburi deduse (derivate)*; acestea de la sine nu stau, ci de la alte părţi ale grăirii se deduc.
a. De la Nume înfiinţetóre. P. e: *Părtinesc* de la *parte; curtenesc* de la *curte.*
v. De la Pronume. P. e: *Însuşesc*, de la *însuşi; ambin*, de la *ambi.*
g. De la Adverbii. P. e: *Întîrziez*, de la *tîrziu; repezesc*, de la *repede.*
d. De la Preposiţii. P. e: *Asupresc*, de la *asupra.*
e. De la Interjeţii. P. e: *Ohtez* de la *oh; mă vaet*, de la *vai.* 132

Insamnă: La aceste deduse se alătură şi Verburile adesetóre (frecventative) P. e: Dormitezu, lucrezu, cetezu: **care Verburi arată adeasă lucrare, precum: în loc de a zice:** adese cetești, **sau** mult cetești, **sau** tot cetești, **zic:** cetezi, lucrezi ş. a.

Scanned with OKEN Scanner

De creşterea limbii prin înmulţirea Verburilor.

Verburile precum ceale de redăcină aşa şi ceale deduse, au sînt simple, au compuse, Deci:

1. *Simple* se numesc cînd nu se împreună cu alt cuvînt, ori părticea. P. e: *Ar, bat, înfrînez, pun, uşurez* ş. a.

Insamnă: Mintea omenească pururea caută cuvinte, prin care să dea acel înţeles vreunei fiinţe, sau lucrări, care se cere după firea şi însuşirea fiinţei sau a lucrării: drept aceia la Verburile ceale simple, fie ele de redăcină, ori deduse, după stările împrejur se alătură neşte părticele, şi aşa li se mută înţelesul care l-au avut mai nainte. Intru urmarea acestor avem a grăi de Verburile

2. *Compuse (alcătuite)*, care cu alte cuvinte ori părticeale se alcătuesc, precum sînt Prepoşiţele ceale nedespărţite. P. e: *a, ad, de, des, ex,* sau *s, re, res, cu* sau *con, in,* sau *în, pro, sub, tra, stră,* sau *trans,* P. e: 133
Dorm, adorm.

a. Dórm, adorm; mestec, amestec; plec, aplec.

ad. Un, ad-un; umbrez, ad-umbrez; apă, ad-apez; amîn, ad-amîn.

de. Prind, deprind; pun, de-pun; lungesc, de-lungesc.

des. Leg, des-leg; bat, des-bat; armez, des-armez; încuiu, des-cuiu.

ex. sau *s.Pun, ex-pun;* sau *spun; torc, ex-torc* sau *storc.*

re. Sucesc, resucesc; torn, retorn; trag, re-trag.

res. Frîng res-frîng; cumpăr, res-cumpăr; bat, res-bat.

cu sau *con. Leg, con-leg* sau *cu-leg; prind, con-prind* sau *cuprind.*

in sau *în. Depărtez, in-depărtez* sau *în-depărtez; crunt, încrunt* sau *in-crunt; cununez, în-cununez* sau *in-cununez.*

pro. Lungesc, pro-lungesc; cetesc, procetesc; duc, pro-duc.

sub. Pun, sub-pun; trag, sub-trag; scriu, sub-scriu.

tra. Duc, tra-duc.

stră sau *trans. Mut, stră-mut* sau *trans-mut; pung, stră-pung* sau *trans-pung; fig, in-fig, stră-fig* sau *trans-fig.*

pre. Săr, pre-săr; încep, pre-cepu; zic, pre-zic; dau, pre-dau; pun, pre-pun.

Insamnă mai departe: Din aceste pînă aci puse vedem că limba romanească deşi multór întîmplări nenorocite şi ale barbariei fu supusă, totuş au păstrat unde şi unde părticealele aceale ce pot îmbogăţăţi limba, ca să o facem harnică de a putè cu ia orice învăţeturi şi ştiinţe înnalte, după înţelesul care se cere la fieştecare loc, a le cuprinde, ca aceia înţelegere tocmai să iasă, carea după cuprinsul şi puterea vreunei învăţeturi se cere. Deci: Ca să putem dreaptă întrebuinţare face din părticealele aceste spre diregerea limbii, trebue mai nainte să arătăm însuşirea şi puterea lor. 134

De însuşirea Proposiţelor nedespărţite.

Cînd Prepoşiţele acestea se alătură la cuvîntul cel simplu, atuncea se face alt cuvînt nou, care cu totul altă înţelegere capătă, de cum au avut cuvîntul cel de redăcină, precum:

Scanned with OKEN Scanner

a. A-creştere, a-lăgare: însemnează a lega la ceva.

ad. Ad-apare, ad-umbrare: însemnează a duce la apă sau la umbră, *ad-unare,* mai multe părţi întru una a aduce.

de. De-ponere: a pune din sus în jos; *de-scriere,* a scriia de pe una hartie pe alta; *de-tragere,* a trage în jos.

des. Des-chidere: arată lucrarea a fi în contra cuvîntului de redăcină, adecă, că nu stă închiderea; *des-rupt,* rump în părţi; *des-perat,* 135
depărtat de nedejde, adecă: superat sau fără sperinţă.

ex-s Excremare sau *scrumare,* a arde ceva pînă la temeiu; *ex-creştere,* a creşte în sus; *ex-portare,* a porta afară; *ex-ştergere,* a şterge sau a stinge de tot.

re. Re-culegere, a culege de isnou; *re-cure,* a face de isnou căutare; *re-dare,* a da în derept; *re-ducere,* a duce în derept; *re-facere,* iarăşi a face sau a îndrepta; *re-formare,* a da vreunui lucru altă formă.

res. Res-pundere, a da respuns; *res-pîndire,* a fi cu cugete resfirate; *res-plătire,* a plăti cuiva după faptele lui.

cu, con. Con-ducere, mai multe fiinţe la olaltă aduce; *con-facere,* a face la olaltă; *con-semnare,* mai multe lucruri împreună a le însemna.

in, în. În-clinare sau *închinare*; înnaintea cuiva a se apleca; *îngroşare,* a face să fie gros; *inculcare,* a culca la pămînt cu piciórele, sau a demănda cúiva de a face.

pre. Prevenire, a veni înnainte; *prezicere,* a zice sau a spune înnainte; *prevedere,* a vedea înnainte.

pro. Producere, a duce mai încolò; *propunere,* a pune céva la arătare;

prolongare, a lăsa mai îndelungat timp plătirea ori diregătoriia;

prorumpere, a străbate înnainte; *protragere,* a trage vreuna lucrare în timp mai îndelungat; *profacere,* a merge înnainte. 136

sub. Subducere, pe ascuns a se duce ca pintre pene; *sublegare,* a lega din jos; *subpunere,* a pune din jos, *subşedere,* a lesa jos la şedere.

Stră sau *trans. Transportare,* a porta de altă parte; *transplantesc,* dintr-un loc întru altul mut planta sau flórea; *străbatere,* a trece de ceialaltă parte.

tra. Traducere, a duce de pe un loc pe altul; *tramitere,* a trimite la cineva vreun lucru; *tradau,* dau céva óre cúiva spre bună păstrare; *traducere,* a duce de la altă parte céva.

Acum prin acestea pilde aci puse, învăţîndu-ne însuşirea fieştecăriia părticea, lesne vom putea din orice Verb simplu, prin alăturarea cînd a unei, cînd a altei părticea, să facem din unu mai multe Verburi, însă deschilinită înţeleagere avînd unu de altu. Apoi mai departe din atare Verburi alcătuite se pot multe plase de cuvinte deduce: precum Nume atrase, Adverbii şi Participii, de unde se póte vedea că dintr-un Verb de redăcină sau simplu se pot deduce alte cuvinte, aprópe

Scanned with OKEN Scanner

la o sută, care în chipul ramurilor şi a crengurelelor în multe laturi se deduc de la redăcina sa. Aceasta vom arăta aicea cu aceste următóre ; precum ; de la Verbul *stau, stătut, stare,* se deduc întru acest chip.

Stau. 137

staul, die Stallung. Locul unde se închid oile.

staví̆l-stabil, fest, standhaft, tare, statornic, de unde apoi se trage cuvîntul *stavilă,* cu care se opreşte apa să nu curgă pe jghiabul morii.

stavilitatea, Standhaftigkeit, Festigkeit ; statornice, tărie.

stavilire, befestigen, a face să stea cu tărie, întărire.

stadie-staţie, Laufbahn, cale de dóo ceasuri sau locul unde cíneva fiind orînduit stă în slujba sa.

Statut.

statuire, hinstellen, feststehen, a aşăza, a întări.

Státua, Bildsäule, chip făcut de lemn, de piatră au de metal.

Statul, Stand, starea sau statul cum cíneva stă, sau starea în carea cíneva se află.

Statu, státuri, die Stände, cei mai mari a unei Provinţii, de unde se zic Státurile şi Rănduríle Ţării (Status et Ordines Regni.).

statura, Leibes=Grösse, mărimea trupului.

statornic, standhaft. 138

Statútor, der Unordner, orîndîitoriul.

Statúţia, Errichtung, orînduire.

instituíre, machen das etwas steht, feststehen, a face ca să stea céva cu tărie.

Institut, Errichtung, Einrrichtung, întocmire.

destituire, Verfassen, unterfassen, a părăsi, a se lipsi de céva.

constituire, errichten, stiften, aşezare, a pune începutul la vreo orînduială.

Constituţia, Errichtung, Verordnung, aşezămîntul, orînduiala.

prostituire, entstellen, verkleinern, a micşora, a ruşina, pre cineva înnaintea altora.

prostituţia, Preissgebung, ruşinarea.

restituire, wieder herstellen, a întórce, a pune iară la locul cel de nainte.

substituire, unterlegen, substituiren, a pune din jos, sau a pune pe cíneva în locul său.

Substituţia, Substituirung, punerea unui lucru în locul altui lucru.

transtituire, hienübericten, de ceaia parte a orînduì.

Stare.

adstare, verstehen, a sta cuiva întru ajutoriu.

Adstátor, Versteher, ajutătoriul.

distare, abstehen, a sta îndepărtat.

Scanned with OKEN Scanner

distanţia, Abstand, Entfernung, îndepărtarea. 139
estare, hervorragen, a covîrşi, a sta afară.
estanţia, Hervorragung, covîrşirea.
esistere, da sein, a avea fiinţa, sau starea sa.
adastare, auftreten, verstehen, a sta pe céva, a sta cúiva întru ajutoriu.
resistare, widerstehen, a sta împrotiva cúiva.
instare, bitten, a ruga.
Instanţia, Bittschrift, carte de rugăciune.
constare, Zusammenstehen, oder aus etwas bestehen, a sta la olaltă, au a şti din céva cum stă vreun lucru.
Constanţia, Standhaftigkeit, statornicia.
restare, zurückbleiben, übrigbleiben, a remînea înderept.
Restanţia, zurückbleibende Summa, Restanz, suma carea au mai remas de a se plăti.
arestare, einsperren, a închide sau a pune să stea închis.
arestanţia, die Einsperrung, închisórea sau arésta.
arestant, der Eingesperrte, cel închis sau arestantul.
obstare, hindern, a împedeca, a sta împotriva cúiva.
obstáca, Hindernis, pedeca.
prestare, vorn oder vorausstehen, oder -geben, a sta, a da înnaintea 140
cúiva cu cucernicie.
prestanţia, Vorzüglichkeit, Vortrefflichkeit, deschilinirea, covîrşirea.
prostare, öffentlich da stehen, vorstehen da, a sta la vedere, sau mai înnainte.
substare, unterstehn, a sta din jos.
substanţia, das Wesen, Vermögen, averea cúiva preste tot, adecă tot ce are el se cheamă substanţie.
superstare, darüberstehen, a sta pe céva.
superstiţia, Aberglaube, credinţa deşartă.
circumstare, herumstehen, a sta împrejur.
circumstanţia, das Herumstehen, der Umstand, starea împrejur, sau împedecarea.
transtare, hinüberstehen, a sta de ceaia patre.

Verbul: Scrie, scris, script, scriére.

Scriu, scriére.
adscriu, aufschreiben
descriu, abschreiben
inscriu, hinschreiben
conscriu, zusammenschreiben.

Scanned with OKEN Scanner

proscriu, in übeln schlechten Ruf, in Verdacht dem Volke bringen, a aduce pre cíneva la popor în ură ; a-i vesti numele cel rău.

rescriu, zurückschreiben, a scrie îndărept ; atîta, cît a răspunde de 141
la scrisórea cea primită.

subscriu, unterschreiben, unterfertigen, a scrie sub céva sau a scrie din jos numele.

Scris.

Scrisórea, das Schreiben.

Script.

scriptul, das Geschriebene, aceaia ce este scris.

scriptura, die Schrift.

Prescriptul, Vorschrift, Regel, aceaia ce cúiva cu poruncă i se prescrie ce are de a face.

Rescriptul, die schriftliche Antwort, das Wiederschreiben, Respunsul în scris, sau aceaia ce de iznou se scrie.

Scripţía, das Schreiben, was man zur Übung schreibt, scriérea ce se scrie pentru îndeletnicire.

Prescripţia, das Vor- oder Voranschreiben, Vorschrift, scrisórea, ce cúiva se dă înnainte a urma după dînsa.

Rescripţia, Wiederschreiben, Antwort, scriérea înderept, respunsul.

Conscripţia, das Zusammenschreiben, scriérea a mai multor fiinţe 142
ver persóne la olaltă.

Subscripţia, Unterschrift, subscriérea.

Inscripţia, das Daraufschreiben, Umschrift, scriérea deasupra.

Transcripţia, hinüberschreiben, Scriérea ce se trimite de ceaia parte.

Domn. Domnie, Gewalt, Herrschaft über etwas, puteare de a stăpîni preste céva. Domnime, Herrschaft, mulţime de domni.

Nume înfiinţetóre. Domnicel, Domnuţ, Domnişor, Junger Herr. Domnitu, Überherrschaft. Dómna, die Frau. Domnicea, Domniţa, Ein Fräulein.

Însuşiroriu. Domnesc, herrschaftlich.

Verb. Eu domnescu, tu domneşti, Ich herrsche,

Verb. Eu domnescu, tu domneşti, Ich herrsche, du herrschest.

Adverbiu. Domneşte, herrschaftlich.

Întru urmarea acestii forme, luvînd mai departe orice cuvînt de redăcină, vom deduce alte cuvinte dintr-însul, ca şi neşte ramuri ce purced de la redecina sa ; care deschilinită înţeleagere cu sine purtînd, limba se îmbogăţeşte şi capătă puteare, aşa cît se face harnică, de a o putea întrebuinţa ori la ce învăţeturi, şi sciinţe înnalte. De unde limba 143
Romanească, carea acum este próstă şi scurtă, se póte face bogată şi învăţată.

Scanned with OKEN Scanner

Aicea în Gramatica numai ce am dat reguli cum trebue Învăţetoriul şi Învăţecelul limbii să apuce de la redăcină fieştecăruia cuvînt a păşi la alte cuvinte, de aci ca şi neşte ramuri deduse, apoi pentru orice fiinţă au lucrare, cuvînt amăsurat după firea lucrării ori a fiinţei să afle. Însă pentru aşa întocmire a limbii, pe lîngă Grammatică de lipsă este încă şi un Dicţionariu Etimologhicesc, care de la cuvintele ceale de redăcină, după rîndul Alfaviticesc puse, să ne arete tóte cuvintele ceale ce vor fi cu putinţă tot de la aceaiaşi redăcină a se deduce.

Aşa plasă de Dicţionariu, atare formă trebue să aibă, precum este această următóre, unde se arată cum se deduc cuvintele de la redăcina sa, şi în chipul ramurilor se întind în deschilinite laturi. Precum:

Arme, die Waffen.

Armentăríe-armentariu, Zeughaus, Poiata sau Magazina unde se ţin armele.

armez, armat, armare, bewaffnen.
inarmez, inarmat, inarmare, mit Waffen jemanden versehen.
intrarmez, Vorbereitung, sich gegen jemanden zu verteidigen.
desarmez, entwaffnen, a trage armele de la cíneva.
armátor, der Bewaffner.
armatu, der Bewaffnete.
armifér, Der Waffen-träger, purtătoriu de arme.
L'arme, der Lärm, serirea la arme.

Bun, gut.

bună, gut, gute.
bunătate, das Gute.
buneaţe, die Gute. 144
abún, abunát, abunáre, für gut finden.
abunamînt, gut haben, in voraus haben.
îmbun, at, are, gutheißen.
îmbunătăţesc, it, ire, verbessern.
resbun, at, are, wieder aufleben machen, erquicken.
desbun, at, are, jemanden mit Grund von einer Sache entfernen, die er mit Grund als gut anerkannt hatte.

Vin.

venit, venire, kommen.
venirea, das Kommen.
venitoriu, venitură, der zu uns kommt.
venitul, die Einkünfte.
advenire, herzukommen, ankommen.
adventu, Ankunft.

Scanned with OKEN Scanner

devenire, herabkommen.
evenire, herauskommen.
eventu, Ausgang, Zufall, Begebenheit.
revenire, wieder kommen, zurück kommen.
invenire, finden.
convenire, zusammen kommen.
Conventu, Versammlung, der Menschen.
Convenienţe sau cuviinţă,
obvenire, begegnen, verfallen.
pervenire, wohin kommen, ankommen.
provenire, hervorkommen.
Proventu, das Hervorkommen, hervorwachsen.
prevenire, vorher- oder zuvorkommen.

Şi aşa mai departe păşind după tóte Literile, şi adunînd cuvintele limbii într-o carte ce se zice Dicţionariu; prin manuducerea acestuia şi a Gramaticii vom aduce limba nóstră la întregime ca aceaia, cît limba cea Grammaticească sau învăţată să fie mai bine întocmită, de cît cea próstă; că acesta este scopul a tótă limba cu Grammatica sa.

CAP. al V-lea

DE PARTICIPIU.

Participul este cuvînt, care pórtă înţeleagerea Verbului în forma Numelui însuşitoriu, precum de la Verb se şi deduce, şi se apleacă la numeri şi în casuri înjugîndu-se cu Numele înfiinţetoriu, ca şi ceale însuşitóre.

Participul se deschilineşte de Numele însuşitóre, pentru că purcede de la Verb, şi arată persóna sau fiinţa cea lucrătóre sau pătimitóre, ba hotăreşte şi timpul lucrării. P. e: *Sepătoriu, fostul sepătoriu, fiitoriul sepătoriu,* mai pe urmă vedem că ia deplină parte din înţelesul Verbului, precum în loc de a zice: *cel ce iubeşte pre Dmnezeu,* cu Participu zicem: *iubitoriul de Dzeu.*

Vezi: Participiile deşi sînt de la Verburi purcese, la a căruia înţeles are parte, de unde se şi numesc Participii; totuşi pentru că scurtă şi înfrumuseţează zicerea, cu dreptul ca o deschilinită parte a grăirii se socotesc.

Formele Participiului.

Dóo numărăm: una lucrătóre, alta pătimitóre.

De forma Participiului cea lucrătóre.

Aceasta se sfîrşeşte pentru genul bărbătesc în *oriu*; iar pentru cel femeesc în *óre,* precum:

Exem. *Titul cel ce au sfărîmat cetatea şi Besearica Ierusalimului, tótă Iudea împărăţiei Romanilor au supus-o. Cu Part. Titul sfărîmătoriul cetăţii şi al Besearicii Ierusalimului, tótă Iudea împărăţiei Romanilor au supus-o.*

De forma Participiului cea pătimitóre.

Aceasta pururea se sfîrşeşte pentru genul mascurin în *tu*; iar pentru genul femen în *ta* şi vine de la Supinul fieştecăruia Verb; precum:

Exemp. *Sfărîmata de Titu cetate şi Besearică a Ierusalimului, niciodată nu s-au mai făcut.* 146

Ia aminte: că Participiile acestea, pentru mai cheară înţeleagere, iau înnaintea sa Pronumele arătătóre cel, cea. **P. e:** Cetatea şi Besearica Ierusalimului, cea de Titu sfărîmată, niciodată nu s-au mai făcut.

Mai multe exemple caută la Sintaxia Participiului, Fóia 190 – 193.

Scanned with OKEN Scanner

CAP. al VI-lea.

DE ADVERBII.

Adverbiile sînt cuvinte, care nu se apleacă, și se pun la Verburi, arătînd locul ori timpul, sau altă însușire a vreunei lucrări. Exemplu: Petru eri fiind aice mult au vorbit cu mine, despre învățeturile ceale sholasticești.

Împărțirea Adverbiilor.

Adverbiile sînt de redăcină au deduse.

1. Ceale de redăcină, sînt din firea sa și arată împrejurarea vreunui timp sau loc, precum: *astăzi, eri, ice, colò.*
2. Ceale deduse sînt unele

a) De la Numele înființetóre. P. e: *Domn, Înger, muere*; cărora prepunînd silava *esc* se mută în Nume însușitoare; Precum: *Domnesc, Îngeresc, mueresc*; acum acestea se schimbă în Adverbii, mutînd silava *esc*, în *ește*: *Domnește, Îngerește, muerește.* Cu acestea vorbind, se scurtă și se înfrumusețează graiul. P. e: În loc de a zice: *Petru se pórtă ca un Domn*; *Andrei cîntă ca un Înger*; *Miclău vorbește ca o muere*; mai bine zi: *Petru se pórtă domnește*; *Andrei cîntă îngerește. Miclău vorbește muerește.* 147

Insamnă: Numele înființetóre care însemnează materie nu se pot schimba în Adverbii. P. e: Lemn, fier, piatră ș. a.

b) De la Numele însușitóre bărbătești, care luîndu-se singure, sînt Adverbii. P. e: *Formos ai scris; subțire cîntați; înnalt cugeți.*

Scanned with OKEN Scanner

Aicea ia aminte: că **Adverbiile, de vor areta însuşirea vreunei lucrări numai, atuncea sînt Adverbii, iară de vor areta însuşirea vreunei persóne, sau fiinţă, atuncea sînt Nume însuşitóre. P. e:** Fiiul vecinului nostru vorbeşte spulberat; **sau,** fiiul vecinului nostru este spulberat la vorbă. **Acum cuvîntul** spulberat **în zicerea întîia este Adverbiiu, că arată însuşirea Verbului. adecă cum iaste fiiul vecinului la vorbă. De unde cu dreptul putem încheia, cum că tóte Numele însuşitóre trag urzirea sa de la Adverbii.**
Mai departe vezi: că Adverbiile, ca şi Numele însuşitóre se pot pre tóte trei 148
trepte ale cumpănării a se purta şi a se apleca. P. e: Alaltăeri formos, eri mai formos, astăzi şi mai formos ai scris.

DE ADVERBIILE CEALE DEDUSE DE AMĂRUNTUL.

ADVERBIILE TIMPULUI:

Acu, acum, acnu; îndată, adinoarea, curund, repede, tîrziu, de loc, astăzi, astă dimineaţă, astă sară, astară, îndeseară, în murgit, sub seară, astă nópte, apoi, mai apoi, mîne, dimineaţă, mîne dimineaţă, mîne zi, mîne nópte, mîne seară, dis de dimineaţă, în revărsat de zori, în reserit de sóre, poimîne, eri dimineaţă, eri la amează̆zi, eri seară, eri nópte, alaltăeri, deunăzi, de zi în zi, odată, mai nainte, cîndva, odinióră, oarecînd, de demult, în timpul vechiu, timpurie, încet, mireu, pedecite, ades, adese, de multe ori, totdeauna, pururea, ne-ncetat, necurmat, neprerumpt, fiecînd, într-aceia, pînă cînd, rar, arare ori, mai niciodată, pe urmă ***în veac.***

ADVERBIILE LOCULUI:

La întrebare: *unde?*

Aici, ice, colé, acolò, dincolò, înlăuntru, deasupra, afară, de desupt, sus, jos, în preajmă, înnainte, înderept, înapoi, pretutindea, fieşteunde, fieunde, niciunde, undeva, în vreun loc, airea, aliurea, sau ainderea, departe, aprópe, nicăirea, mai departe.

La întrebare: *încătrò?* 149

Încóce, încoló, într-acolò, drept, curmeziş, deasupra, înlăuntru, oareunde, afară, costiş, preţipiş ţepiş.

La întrebare: *pe unde?*

Pe ici, pe colò, pe díncolo, pe dinafră, pe dinjos, pe dinainte, pe dinderept, pe dinapoi, pe fieunde, pe culme, pe de departe, pe deaprópe, pe de laturi.

Scanned with OKEN Scanner

La întrebare : *de unde?*

De aici, de ici, dincóce, de acolò, dinafară, din lăuntru, din sus, din jos, deasupra, de departe, de prelutindinea, de nicăirea, orideunde.

ADVERBIILE CANTITĂŢII ;
adecă care *arată multul sau puţinul.*

O ţiră, puţin, puţintel, de tot puţin, mult, mai mult, destul, de prisosit, de ajuns, de jumătate, prea mult, mai, încă, cu mult mai tare, cu mult mai puţin, nimic, întreg, de lipsă, atîta, mai atîta, cu redicata, numai, nicicît, tocmai atîta, numai atîta, atîta cît, de atîtea ori.

ADVERBIILE CVALITĂŢII ; 150
care arată cum e, şi ce însuşire are vreuna fiinţă.

Bine, bucuros, voios, dinadins, rău, turburat, altmintrilea, de mijloc, fluşturat, vînturos, nedrept, mai vîrtos, înscris, statorniceaşte, cu greu, adevăr, încă, lesne, cu socotinţă, înderept, de abea, chitinel, înfiorat, aşa, mai bine, cît mai puţin.

ADVERBIILE DE ÎNTREBARE:

Ce? cum? pentru ce? de ce? căci? cît? unde? încătrò? drept ce? cu cît? pînă cînd? dar cum? pănă unde? cît de mare? de cîte ori? de cînd? aşa dară? cît departe? de unde? pentru ce nu? cum să nu? oare cum?

ADVERBIILE DE ADEVERIT:

Aşa, aşijderea, asemenea, cu adevăr, bine, fórte bine, negreşit, fără îndoială, de bună seamă, fórte, tocma, pre credinţa mea, zeu.

ADVERBIILE DE TĂGĂDUIT.

Nu, nu aşa, nimic, nici cum, nici de cum, nici cît, nici cînd, cu greu, anevoe, încă nu, ba nu.

ADVERBIILE ARĂTĂRII.

Iacă, iată, iacă vezi.

Scanned with OKEN Scanner

Oarecumva, doară, póte fi, mai că, fiincă, precum, la o întîmplare, pe nesciute,[24]) *deşi, cu putinţă, ca cînd, mai ales, în zădar, în deşert.*

ALTE FORME DE ADVERBII.

Într-una, împreună, asemenea, scale, chear, prea, în dar, precum, încai, încalete, ci, totuşi.

CAP. al VII-lea.

DE PREPOSIŢE.

Preposiţele sînt cuvinte, care nu se apleacă, ci numai se pun înnaintea Numelor şi altor cuvinte, hotărîndu-le şi arătîndu-le mai chiar.

Exemplu: *Petru s-au dus Besearică*: aicea nu are înţeles; ci: *Petru s-au dus la Besearică.* Acum este Numele *Besearică* prin Preposiţa *la* hotărît şi înţelegerea întreagă.

Preposiţele se împart în dóo clase, adecă:
în despărţite şi în nedespărţite.

1. De Preposiţele ceale despărţite.

Preposiţele despărţite, dechilin pot sta neîmpreunîndu-se cu Numele, de care se ţine şi totdeauna se încordează cu vreun caz, 152
adecă: unele cu Datív, altele cu Acusatív, iar altele cu Ablatív.

Scanned with OKEN Scanner

Cu Datív se încordează aceste următóre:

a) *Asupra, deasupra, în preajma, înnaintea, în contra, împotriva.*
b) *Îm ponciș, de desubt, în lăuntru, în derept.*

Insemnă că ceale șase Prepositie de nainte, cerîndu-se să se pună cu Pronumele fățești, în locul lui Datív la persóna întiia și a dóo, iau pre Nominatívul cel femeesc a Pronumelor stăpînitóre. P. e: Asupra mea, ta, sa, nóstră, vóstră. **Iară ceste patru de pre urmă remîn lîngă neamul bărbătesc tot aceloraşi Pronume stăpînitóre. P. e:** În lăuntrul meu, tău, său, nostru, vostru.

Pre Acusativ cer acestea.

În sau *in, la, pre, după, pentru, lîngă, preste, sub, către, prin, între, spre.*

Iar acestea înjugă pre Ablativ.

Cu, de la, de, din.

Ia aminte că acestea următóre Prepositiei iau după sine încă Prepositia de, zicînd: Afară de, departe de, aprópe de, dincóce de, dincolò de. **Insă Prepozitia fără póte cu și fără Prepositia de să se pună. P. e:** Om fără cuget, **sau:** Om fără de cuget.

2. De. Prepositiele ceale nedespărțite: 153

Acestea de sine însuşi niciodată nu fac cuvînt înțeles, fără numai cît altór cuvînte se prepun, cu care apoi întocmesc cuvînt compus, sau alcătuit, precum sînt aceste următóre.

a, ad, de, des, ex, e, re, res, cu, con, in, în, pre, pro, sub, stră, trans, tra. P. e: *pun, apun, umplu, adumplu; rog, derog; fac, desfac; lucesc, exlucesc, elucesc; port, export; port, report; torn, restorn; tind, contind, întind* sau *intind; scriu, inscriu; trag, protrag; duc, subduc; leg, preleg; văd, prevăd; mut, transmut; fum, transfum* sau *străfum.*

Despre mai largă arătare a însuşirii acestór Prepositie, caută la Verburi, Fóia 134.

Scanned with OKEN Scanner

CAP. al VIII-lea

DE CUJUGȚII.

Cujugțele sînt cuvinte care nu se declină, fără numai cît leagă alte părți ale grăirii, reducînd înțelegerea carea o are una parte a zicerii cătră alta. Deci Cujugțele leagă cuvinte, închieturi și perioduri întregi. Cujugțele sînt de mai multe plase, precum iaste și înțelegerea lor, cea reduse între cuvinte, ori închieturi. Așa sînt: 154

1. **Legătóre sau copulative:**
Și, ca și, în forma, în chipul, iară, iarăși, încă și, precum, precum și. Aceste următoare sînt, care leagă părțile periodurilor mai mari: *Precum-așa; cine cum-așa; nu numai-ci și; cît-atît; întru cît-întru atît; Deórece-dar; Deși-totuși; Deși-nimic mai puțin; parte-parte; céva-céva; așa-cît; cînd-atunci.*

2. **Despreunătóre sau disiunctive:**
Nu, ba nu; nici-nici că; nici cum; nici decum; nici unul-nici altul; sau-sau; au-au.

3. **Condiționătóre.**
De, dar de, de nu, pînă nu, deacă numai, cînd nu, numai de nu, cînd, altmintrelea, la întîmplare.

4. **Causetóre sau pricinuitóre.**
Că, căci că, pentru că, iară, căci, ca, ca să, cît nu, ca să nu, puțin, de nu, cît, pentru aceaia.

5. **Orînduitóre sau ordinative:** 155
Întîiu, a dóo, a tria, a patra, ș. a.

Insamnă: mai bine prin aceste cuvinte se orînduesc Părțile vreunei ziceri decît prin Numeri.

Dintîiu, apoi, atunci, afară de aceaia, după aceaia, mai departe, mai încolò, preste aceasta, asemenea, apoi atuncea, în urmă, atunci, încă după aceaia, la închiere.

6. **Închietóre sau conclusive:**
Așa dară, acum dară, de aceaia, drept aceaia, deci, de aici, pentru aceaia,

7. **Explicătóre sau tălmăcitóre:**
Adecă, așa, deci.

Scanned with OKEN Scanner

8. **Împoncitóre sau adversative:**
Ci, însă, ma, dar, iar, tot, totuşi, de cumva, de nu.

9. **Timpurie sau temporanee.**
Cînd, de cînd, după ce, ca cum, ca cînd, pînă ce, împreună, deoarece, altădată, de atunci, cît de mult, îndelung, mult.
Acestea se încórdă cu Cujugtiv.
Să, că, deacă aş, de va fi să nu, de s-ar, să rea, cînd se rea[25]), *pînă va, numai de nu.*

CAP. al IX-lea

156

DE INTERJEŢE.

Interjeţa este cuvînt care nu se apleacă, ci numai între alte părţi ale grăirii se pune, de a vădi simţirea şi starea inimii cea din lăuntrul nostru, precum: Bucuria, mîniia, şi a.

IMPĂRŢIREA INTERJEŢELOR.

Precum simţirile unele sînt din lăuntrul, iar altele dinafară, aşa şi Interjeţele, prin care se vădesc simţirile se împart:
1. În Interjeţele sau vădirile simţirilor din lăuntrul, care arată simţirea ca o adevărată simţire, precum:
a, **Interjeţele bucuriei:** *ha! ha! ha! ha! Iuhu! hu, hu!* P. e: *Fiţi cu bucurie! Vivat! Amin!*
b, **Interjeţele mîhnirii:** *Oh! vai! amar!* P. e: *Oh! ticălosul de mine! Vai! amărîta de mine, cum mă lipsiiu de dulcele mieu fiiu!*
v, **Interjeţele rugării** şi ale poftirii: *O de! Hai de! O! de m-ai ajuta să scap de răul acesta! Hai de! În oară bună!*
157
g, **Interjeţele de mirare:** *O! iacă! a! ei! no! mă!* P. e: *O omule! încătrò ai apucat? Iacă! ce s-au sculat acestea asupra nóstră. E! cum aşa? No! această minune încă n-am mai văzut. Mă! că îndrezneţi s-or*[26]) *făcut.*

Scanned with OKEN Scanner

d, **Interjețele urîciunii**: *Hoa! Fui!* P. e: *Hoa! că tinos este. Fui! cum au putut atîta să tórne în sine?*

e, **Interjețele strigătóre**: *Hei! Auzi, hei! Petre mă! vină acasă. Hei frate mă! arată-te că eşti Român. Auziţi! seriţi că e la arme.*

Interjețele mulțemitóre: *O! a! bine! fórte bine!* P. e: *Ba bine! au fost, din destul am avut laudă lui Dumnezeu!*

2. Interjețele sau vădirile simţirilor din afară, ceale ce arată voința nóstră după carea silim pe alţii să urmeză:

a, **A tăcerii**: *St, cit, taci, conteneşte, înneacă-te!*

b, **A gonirii**: *Hai! du-te! fă loc! dă-te în laturi! Hai de aici! Cară-te mai încolò! surpă-te de aci!*

Sfîrşitul Etimologhiei.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A PATRA
de
SINTAXĂ

158

Sintaxa este aceaia parte a Grammaticii, carea ne învață cuvintele ceale chiline ale grăirii prin reguli după firea limbii așa a le lega, ca deplină și întreagă înțeleagere să aducă.

Fieștecarea închietură avînd deplinul său înțeles din acestea părți se cuprinde: adecă din **Sujet, Prezicat** și **Ojet.**

Sujet, se numește persóna sau ființa aceaia, de carea orece se zice, *Prezicat,* se numește aceaia ce se zice de Sujet; iară *Ojet,* este ființa sau orice vine în lucrarea Sujetului. P. e: *Dmnezeu au făcut lumea.* Aicea *D͡zeu* este Sujet; *au făcut* este Prezicat; *lumea* este Ojet.

Această zicere: *D͡zeu au făcut lumea,* este din cuvinte chiline alcătuită, precum: *D͡zeu, facere, lume,* care cuvinte vin la înțeleasă legătură după acestea întrebări: *Cine? ce?* P. e: *cine? D͡zeu; ce zice de dînsul? au făcut; ce au făcut? lumea.* 159

Aicea se póte întreba și spre ce scop au făcut, și alte adaosuri se pot face a stărilor împrejur și a urmărilor, precum: *Dzeu, ca un preaputearnic și prea înțelept mai nainte de tóte veacurile au făcut lumea cu tóte văzutele și nevăzutele făpturi din nimic, pentru fericirea neamului omenesc și pentru proslăvirea numeiui său.* De icea se vede că la tótă zicerea se pot face aceste întrebări: *Cine? ce? spre ce scop? unde? cînd?*

De urmarea cuvintelor.

Cuvintele în patru forme se orînduesc.

1. În forma povestitóre. P. e: *Gheorghe merge la Shólă.*
2. În forma demăndătóre. P. e: *Mergi Gheorghe la Shólă?*

Scanned with OKEN Scanner

3. În forma întrebătóre. P. e : *Merge Gheorghe la Shólă ?*

4. În forma legătóre. P. e : *Pentru că Gheorghe merge la Shólă, multe sciinţe vieţii sale folositóre îşi va căştiga.*

În forma povestitóre începem cu Sujetul, în cea demăndătóre şi întrebătóre cu Prezicatu, iară în cea legătóre cu Cujugţa.

Afară de această pătrată formă a orînduelii cuvintelor, mai una luare de seamă avem despre aşezămăntul unor cuvinte în zicere. Cum că cuvintele acelea la a căróra înţeleagere Vorbitoriul ori Scriitoriul vrea pre ascultătorii şi cetitorii sei, mai pătrunzetori să-i facă, unele ca acelea sau le punem la început, ca cu întîia vedere ori 160
auzire să le pătrundă, au de se vor afla şi cătră mijloc cu mai înnalt ton respundem, iară uneori cu litere mai mari le însemnăm. Pentru că în fieştecare închietură se află unele cuvinte mai de chepetenie, care pórtă puterea înţelesului ; de unde urmează ca ori în vorbă, ori în cetanie, ori în căntare la atare cuvinte să fim cu luare de seamă şi respunsul lor să fie mai putearnic. Aşa feliu de cuvinte sînt Numele proprii, şi alte înfiinţetóre, timpurile demăndătóre a Verbului, aşijderea Adverbiilor tăgăduitóre, Cujugţele despreunătóre, şi tóte cuvintele ori închieturile întrebătóre.

De întrebări şi respunsuri.

1. În socotinţa Numelor propii, a cetăţilor, oraşelor, satelor, şi ale Provinţiilor.

La întrebare : *încotro ? unde ?* se pune Acusativ cu Preposiţa *la.* P. e : *Gheorghe s-au dus la Pesta. Antonie au plecat la Vienna.*

Iară la întrebare : *unde este el în loc ?* atuncea punem Acusativ cu Preposiţa *în, in.* P. e : *Petru este acum în Bucureşti. Moise lăcueşte în Pojun.*

La întrebare : *de unde ?* se pune Ablativ cu Preposiţa *de la,* P. e : *Pavel vine de la Pesta ; Martin s-au întors de la Sibiiu.*

Iară cînd se face întrebare : *de unde din loc ?* atuncea se pune Preposiţa *din.* P. e : *Astă nópte am plecat din Timişóra. Eri dimineaţă am pornit din Lipova.*

Numele provinţiilor sau a ţerilor. 161

La întrebare : *unde ?* se pun în Acusativ cu Prepositia *în-in.* P. e : *Pavel au trecut în Ţara Romanească şi acum se află în Moldova.*

Iară la întrebare : *de unde ?* se pun în Acusativ cu Preposiţa *din.* P. e : *Doi Boeri au venit din Basarabia. Au sosit un sol din Rusia.*

Scanned with OKEN Scanner

De Numele casă.

Cuvîntul acestu *casă* au însemnează înlăuntrul lăcașului, au însuș lăcașul. Deci: La întîia întîmplare însemnînd în lăuntrul lăcașului, atuncea la întrebare *unde?* se pune în Acusativ cu Prepositța *în-in.* P. e: *Unde ai dus cartea? În casă.*
Iară la întrebare: *de unde?* se pune în Ablativ cu Prepositța *din.* P. e: *De unde ai scos urciorul? Din casă.*

La a dóoa întîmplare însemnînd cuvîntul acestu însuș lăcașul, atuncea la întrebare *unde?* se pune cu Prepositța *a.* P. e: *Unde ai fost eri? A casă. Unde s-au dus pruncul? A casă.*

Iară la întrebare *de unde?* punem înnaintea lui *a* încă Prepoziția *de* P. e: *De unde vini? De a casă,*

Întrebări și respunsuri în socotința timpului preste an.

La întrebare *cînd?* adecă în ce timp céva se face, de este timpul nehotărît, atuncea la respuns urmează Acusativ fără Prepositță. 162
P. e: *Cînd privighitorii mai vărtos iau seama de foc? Nóptea. Cînd vin vacile din cîmp? Seara. Cînd se face la voi târgul de septămînă? Marța și vinerea.*

La întrebare *cît de îndelungat,* numele timpului se pune în Acusativ cu sau fără Prepositță. P. e: *Cîți ani ai învățat la Pesta? Patru ani. În cîți ani ai sfîrșit tóte învățeturile? În zece ani.*

Cînd se știe timpul în care s-au sfîrșit vreun lucru, atuncea punem timpul cu Prepositța *în* sau *întru,* fără Articul. P. e: *În ce zi ai sosit din călătorie? Într-o luni. În cîtă vreme au zidit casa? Într-o vară. În cîte zile ajungi de la Arad pînă la Pesta? În patru zile.*

Numele zilelor, cînd adevărat se știe timpul, nu numai fără Articul, ci și fără Prepositță se iau. P. e: *Cînd plecați la Sibiiu? Mercuri. Dar cînd veți veni? Sămbătă.*

Numele timpului anului iau Prepositța *la,* de va fi vorba de vreo întîmplare viitóre. P. e: *La iarnă voiu ședea la Pesta. La primăvară voiu merge la băi.*

Pronumele arătătoriu *acest, această,* luîndu-se cu timpurile anului, se scurtă și se zice *est, astă.* P. e: *Est timp. Astă tómnă. Astă vară.* Iară de este timpul cu un an mai nainte, atuncea Pronumele *acest* scurtat de schimbă cu *an.* P. e: *An iarnă; an țerț.*

Întrebări și respunsuri în socotința Verbului ajutătoriu. 163

Cînd întrebăm de céva, atuncea Verbul ajutătoriu se pune după supin. P. e: *Dusu-s-au la Besearică? S-au dus. Venit-au de la țarină?*

Au venit. De se va face întrebarea cu Pronumele împreunătóre *mi, ţi, i, ni, vi, li* sau *mă, te, se, ne, vă, se,* atunci Numele înfiinţetoriu care vine la întrebare, au stă de faţă, au pe ascuns. Deci :

La întăia întîmplare Pronumele se pune înnaintea de Verbul ajutătoriu, şi înfiinţetoriul urmează. P. e : *Datu-ţe-au calul? Dat, sau mi l-au dat. Duce-te-va şi pe tine la vie? Duce,* sau *mă va duce.*

Iară la a dóoa întămplare, în locul înfiinţetoriului se pune numai Articulul înnaintea verbului ajutătoriu. P. e : *Calul ce este în stală da-ţi-l-va să-l călăreşti ? Mi-l va da. Duce-vă-va şi pre voi la vie? Ne va duce.*

CAP. I-iu de SINTAXA ARTICULULUI.

Înpreunarea Articulului cu Numele.

Articulul cu tóte părţile grăirii se împreună, iară mai vărtos cu Numele, vărsîndu-se într-un cuvînt cu dănsele. P. e : Fratele, bunul ; luminósa, steaoa.

Exemple: La împreunarea Articulului cu Numele. *Vîntul curăţă aerul. Plóia adapă pămîntul. Rooa învionează plantele.*

Articulul şi cealelalte părţi ale grăirii dintru aceaia întîmplare se încheaótără, că numîndu-se odată Numele întru închietura cea mai denainte şi cerîndu-se în următórele închieturi tot a aceiiaşi ziceri ca acel Nume să se repetească, atuncea în locul Numelui punem numai Articulul şi-l alăturăm la alte cuvinte, unde după înţelegere se cuvine. P. e : *Penicelul care ţi-l dărui unchiu-tău, să nu-l înstreinezi. Cartea cea împrumutată să m-o aduci.*

Scanned with OKEN Scanner

Aicea avem a lua seama, că Numele propii nu primesc Articulul, fără numai în casul Ghenitív şi Datív se pune Articulul înnainte de Nume. P. e: *Socrat filosoful.* Ghen. *a lui Socrat filosoful.*

Iară de va urma după acestea Nume proprii Pronumele stăpînitoriu: *meu, tău, nostru, vostru,* atuncea iau Articulul. P. e: *Martinul meu, Gheorghele vostru.* 165

După Nume propiu de va sta Nume însuşitoriu, atuncea însuşitoriul sau se ia cu Articulul, sau înnaintea lui se pune Pronumele arătătoriu *cel, cea.* P. e: *Ţiţero márele orátor,* sau *Ţiţero oràtorul cel mare.*

Cînd vrem să însemnăm nescari lucruri deschilinite, atuncea niciun Articul nu punem. P. e: *Fă casă de lemn, nu de piatră. Caută învăţetură, nu bani. Priveşte la dreptate, iară nu la mită.*

Împreunarea Articulului cu Pronumele.

Pronumele împreunătóre: *mi, ţi, i, ni, vi* se încheaotoră cu Articulul. P. e: *Calul cel sur mi-l dede;* sau *Caii cei suri mi-i dede. Viia cea mare m-o vindu;* sau, *Viile ceale mari mi le vindu.*

Împreunarea Articulului cu Verburi.

Articulul aicea au înnainte au după Verb se pune. Deci punîndu-se după întăia întămplare înnaintea Verbului, atuncea ia înnaintea sa litera *î*: P. e: *Eu îl bat;* fem: *eu o bat.*

Iară după a dóo întîmplare punîndu-se Articulul după Verb, atuncea nemijlocit se alătură Verbului. P. e: *Batu-l eu;* fem: *batu-o eu.*

În modul împreunătoriu şi poftitoriu mai vîrtos se leagă Articulul de Cujugţa *să* şi *aş.* P. e: *Eu să-l bat, eu l-aş bate* sau *bate-l-aş eu;* Fem: *eu s-o bat, eu o aş bate,* sau *bate-o-aş eu.*

În modul nehotărîtoriu se pune *a.* P. e: *A-l bate, a-l fi bătut;* Fem. *a o bate, a o fi fost bătut.* 166

La Supin, Gherundium şi Participu în urmă se pune. P. e: *Bătutul, bătîndu-l, bătătoriul;* Fem. *Bătuta, bătînd-o, bătătórea.*

Împreunarea Articulului cu părţile ceale nedeclinătóre ale grăirei.

Exemple.

1. Cu *Adverbii;* P. e: *Pămîntul niciun rod nu póte aduce de nu-l va umezi plóia. Pre tinărul cel ascultătoriu, lesne-l vei aduce la calea cea bună.*

Scanned with OKEN Scanner

2. *Cu Cujugţii;* P. e: *Pre omul cel înderetnic şi fără simţire, de-l vei învăţa cît, el cu cerbiciia sa tóte în vînt le aruncă. Nu te lăpăda a face bine celui lipsit, cîndu-l póte ajuta dreapta ta.*

3. *Cu Interjeţe.* P. e: *Vaiul şi ohtatul păcătosului neauzit remîne, pănă nu-ş va îndrepta faptele sale.*

CAP. al II-lea

de

SINTAXA NUMELUI.

Numele însuşitoriu, Pronumele şi Participul totdeauna întru acel gen, număr şi caz se pune cu înfiinţetoriul său. P. e: *Trandafirul acest formos şi bine mirositoriu este al meu. Viile aceste mari şi rodite sînt domneşti.*

De Nominatív.

1. Sujetul totdeauna se pune în Nominatív la întrebarea: *cine?* sau *ce?* care Nominativ sau stă la arătare sau pe ascuns. P. e: *Eu laud, tu defaimi, el judecă. Remas-am fără de tótă nădeajdea de a mai afla ce am perdut.*

2. De cúmva în vreo închietură vor fi mai mulţi Sujeţi, atuncea Prezicatul se pune în numărul multoratec. P. e: *Preotul şi Învăţetoriul sînt luminătorii cei dintîi ai neamului.*

3. De se află în vreo închietură mai multe Nume înfiinţetóre, tot la aceaiaşi persónă ori fiinţă reducîndu-şi înţelegerea sa, unele ca acelea tot într-un caz şi număr trebue să se pună. P.e: *Andrei păstoriul nostru, pururea bun şi credincios privighitoriu al turmei au fost. Licurg înţeleptul dătătoriul de leagi al spartanilor nemurire şi-au agonisit.*

4. Nominatív şi după aceste Verburi urmează : *Eu sînt, se face, se naşte, remîne, iasă, se chiiamă, se numeşte.* P. e : *Chedrul este arborul cel mai înnalt. Omul cel bun şi sărguitoriu pururea remîne vrednic de laudă.*

De Ghenitív.

Cazul ghenitiv se pune în întrebare : *a cui ?* P. e : *Lumina sórelui este mult folositóre. Tulipanul cel formos al grădinăriţei iubitóre de flori.*

Aicea totdeauna vin dóo Nume, care deschilinite fiinţe ori persóne însemnează, unde unu trebue să se pună în Ghenitiv. P. e : *Înnălţimea ceriului este neajunsă. Frumuseaţa tinărului este învăţetura şi purtarea bună.* Ghenitiv se pune şi după aceste cuvinte: *în chipul, forma, după măsura, în faţa.* P. e: *Moisi au văzut rugul arzînd în chipul focului. O fiară mi s-au arătat în vis în forma leului. Piiatra aceasta bate în faţa rubinului. După măsura faptelor lui se va pedepsi.*

Luare aminte: Acest Ghenitiv după atare cuvinte se póte muta cu Preposiţa de în Ablativ. P. e: În chipul focului sau în chip de foc. În forma leului, **sau** în formă de leu, În faţa rubinului ; **sau,** în faţă de rubin.

Preposiţa *de* se zice părtitóre, pentru că totdeauna arată una parte a întregului, şi pentru că aduce înţelesul lui Ghenitiv, cu dreptul se póte numai a lui Ghenitiv. P. e : *Iubitoriu de dreptate,* sau *iubitoriul dreptăţii ;* adecă părtaş dreptăţii. *Adă una scafă de apă :* aicea se înţeleage numai o parte a apei, iar nu tótă apa. 169

De Datív.

Datív se pune la întrebare : *cui ?* P. e: *Supuşii trebuie să se plece împăratului său.*

Datív stă :

1. După aceste însuşitóre Nume : asemenea, neasemenea. P. e : *Cornelie samănă tătîni-seu,* sau *este asemenea tătîni-seu. Baltazar niciunuia dintre fraţii sei nu samănă.* Sau *Baltazar nu-i asemenea fraţilor sei.*

2. La întrebare *cui ?* sau *pentru cine ?* se face céva spre folos sau spre scădere. P. e : *Scumpul altora adună avuţii nu şie. A plăcea lui Dz̃eu şi oamenilor mare vistierie este.*

3. După unele Verburi, precum sînt : *spun, zic, dau, supun, respund, inved* sau *pismuesc,* se pune Dativul persónei. P. e : *Du-te óspătule, spune spartanilor că noi vărsînd sângele nostru pentru Patrie, aicea ne-am dat viiaţa. De te vei supune legilor şi orânduelilor celor mai mari, niciun rău nu te va întimpina.*

Scanned with OKEN Scanner

4. După Verburile nefăţeşti : *se cuvine, se întîmplă, se vede, se împare, se crede.* P. e : *Nimănui nu se cuvine a grăi minciună. Mincinosului niciodată nu i se crede. Înţeleptului aşa se cuvine a vieţui precum şi grăeşte.* 170

Luare de samă : Aicea înţelesul lui Dativ uneori se sprijóne cu Preposiţa la, de la. **P. e :** Fórte cu greu este a face ceva ce ar placea la toţi oamenii, **în loc de :** ce ar plăcea tuturór oamenilor ; oricine au furat vecinului nostru doi cai ; **în loc de a zice :** oricine au furat de la vecinul nostru doi cai.

De Acusatív.

Acusatív totdeauna se pune la întrebare : *pe cine?* sau *ce?* şi arată Ojetul lucrării. P. e : *Chiamă pre Petru acasă. Multe neamuri cred în sóre ;* adecă : *pe cine să chiem ? În ce cred multe neamuri ?*

Acusativ mai vărtos se pune după Verburile lucrătóre şi după ceale de mijloc. P. e : *Fiiule ! ascultă sfaturile înţelepţilor şi urmează lor. Sezut-au Ingerul pe peatra mormîntului.*

Acusativ se pune şi după Preposiţele lui. P. e : *După plóe străluceşte sórele. Pămîntul aduce roduri pentru tóte făpturile ce vieţuesc pre dînsul.*

Luare de seamă : La Numele care însemnează fiinţe necuvîntătóre, în Acusatív nu se pune pre, **fără numai deacă va fi îndoială despre înţealegerea Numelui pătimitoriu din lucrătoriu. P. e :** Leagă boul ; **iară nu :** leagă pre boul. Dă-mi lemnul acelu ; **iară nu :** dă-mi pre lemnul acelu. **Insă : de va fi îndoită despre cunóşterea Numelui primitoriu din lucrătoriu, atuncea Preposiţa** pre **se pune şi la Numele fiinţelor necuvântătóre, P. e :** Vulpea au înşelat pre lup. Cînele au muşcat pre porc. 171

Iară de nu este îndoială despre Numele pătimitoriu, atuncea şi fără pre **se zice. P. e :** Albina aduce mneare. Muerea au muls vaca.

Însuşirile omului de la natură lui date se vădesc cu Preposiţa *la,* aşa : cît Numele întregului remîne lîngă însuşitoriul său, iară Numele părţii se pune cu Preposiţa *la.* P. e : *Omul înnalt la statură. June alb la faţă. Tinăr ager la minte. Flăcău tare la cerbice. Muere lungă la păr şi scurtă la minte.*

Iară de se măsură însuşirile omului, care el prin sirguinţa sa şi le-au căstigat şi care vădesc caracterul lui, atuncea Numele întregului se pune singur, iară Numele înfiinţetoriu ce însemnează caracterul lui se pune în Ablativ cu Preposiţa *cu,* iară însuşitoriul lui după dînsul se adaogă. P. e : *Om cu înţelepciune mare. Judecătoriu cu dreptate. Vecin cu pofte şi cu patimi reale.*

Scanned with OKEN Scanner

De Vocativ.

172

Numele în Vocativ se pun cînd întrebăm, cînd vorbim sau strigăm către cineva. P. e: *Adame! unde eşti? Fiiule! de vei urma sfaturilor meale, niciun rău nu te va întîmpina. Ierusalime! Ierusalime! de cîte ori te-am cercetat şi am căutat să adun pre fii tăi, ca cum adună cloţa puii sei.*

De Ablativ.

Ablativ se pune după aceste Preposiţe: *Cu, de, de la, din.*

Preposiţia *cu* se pune:

1. La înfiinţetórele Nume ale instrumentului (uneltei) şi ale modului, adecă, care arată cu ce unealtă sau în ce chip oarece s-au făcut. P. e: *Tae cu săcurea. Îndreaptă-l cu sfatul, iară arareori cu bătaia.*

2. La înfiinţetórele Nume ce însemnează măsură. P. e: *Giurgi cu un policariu este mai mare decît mine. Grădina nóstră cu doó dughere este mai mare decît a vóstră.*

Preposiţa *de* se încórdă:

1. Cu Numele însuşitóre ale mulţimei şi ale scăderii. P. e: *Plin de mînie, de răotate. Setul de pîne; lipsit de minte. Supărat de datorii multe.*

2. Cu însuşitórele măsurilor Preposiţa *de* întreit se pune, adecă, înnaintea numărului, înnaintea Numelui măsurătoriu, şi înnaintea însuşitoriului. P. e: *Un vas de dóozeci de acóve de mare.*

Iară de se va pune însuşitoriul înnainte, atuncea nu se ia cu Pre- 173
posiţia *de*. P. e: *Un vas mare de dóozeci de acóve,*

Aşijderea deacă numărul va fi mai în jos de dóozeci, atuncea nici înfiinţetoriul măsurii nu primeşte Prepoziţia *de*. P. e: *Una fântână de patru stănjeni afundă.*

3. Cu Numele înfiinţetóre, care arată numai una parte a unui întreg, sau feliu, ori însuşirea a unei persóne, sau caracterul cúiva. P. e: *O turmă de oi, una scafă de apă, o bunătate de om.*

4. Între dóo Nume înfiinţetóre, care laolaltă aduc înţeleagere. Nu compus, precum acestea în limba romanească ca şi în limba franţozască se fac legîndu-se cu Preposiţa *de*. P. e: *Domn de pămînt. Tăetoriu de lemne. Iubitoriu de oameni.*

5. După Numele, ce însemnează afectaţie sau poftă. P. e: *Voitoriu de bine. Grăitoriu de rău.*

6. Arătînd putinţa ver neputinţa de a face vreun lucru, P. e: *Muntele acesta e greu de suit. Casa aceasta e bună de lăcuit. Viia este acum de sapă, sau de săpat.*

7. Înnaintea Adverbilor şi a Numelor înfiinţetóre a timpului la întrebare: *de cînd este ceva?* P. e: *De cîţi ani este Besearica aceasta? De dóozeci de ani. De cînd eşti aicea? De alaltăeri.* 174

Scanned with OKEN Scanner

8. În locul lui Acusativ, schimbînd cu Prepositța *pentru,* precum: în loc de a zice: *Ascultă-mă pre mine. Ţine calul acesta. Gheorghe multe bune au grăit pentru tine;* putem zice: *Ascultă de mine. Ţine de calul acestu. Gheorghe multe bune au grăit de tine.*

9. După Întărjeţele: *Vai, amar, ferice;* aşijderea şi după aceste cuvinte: *rău, bine.* P. e: *Vai de călcătorii de leage. Amar de şerbul necredincios. Ferice de toţi drepţii. Rău de cei ce nu păzesc dreptatea.*

10. După Numele înfiinţetóre gătite spre órece scop. P. e: *Am cumpărat un cal de călărit. Am tocmit doi oameni de sepăt la grădină.*

Prepositele *de la* şi *din* se pun numai după Verburile care însemnează: depărtare ori deşertare. P. e: *Du-l de la mine. Scóte-l din casă.*

CAP. al III-lea

de

SINTAXA PRONUMELUI

DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELUI FĂŢESC.

Pronumele făţesc sau personal pururea se pune în loc de numele vreunei persóne. P. e: *Petru trecînd pe lîngă Besearică m-au întrebat de tine şi eu nu l-am fost cunoscut pre el, nici i-am dat lui respuns.*

Persóna a treia *el, ia,* venind în nescari ziceri de a se pune mai de multe ori, atuncea pentru eufonie se schimbă cu *dînsul, dînsa;* P. e: *La frate-meu pentru înţelepciunea lui mulţi vin a-l cerceta pre el, şi a cere sfat de la dînsul.*

Pune-se *dînsul,* de multe ori şi în loc de *el însuşi* şi *ia însaşi.* P. e: *Dînsul au fost la noi. Dînsa au vorbit cu mine.* În loc de: *el însuşi au fost la noi; ia însaşi au vorbit cu mine.*

Scanned with OKEN Scanner

DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELOR

Întorcătóre sau **reţiproce.**

Pronumele întorcătoriu negreşit să se pună cînd se ceare ca lucrarea să se înţeleagă pentru partea lucrătoriului. P. e: *Agonisit-au sieşi vistieriu cel ce în tinereţe învăţeturi formóse ai adunat. Împărţit-au vestmintele meale loruşi.* Adecă: Cel ce au adunat învăţeturi, pentru sine vistieriu au agonisit. Cei ce au împărţit vestmintele, pentru sine şi între sine le-au împărţit. Iară de voiu zice *împărţit-au vestmintele meale lor,* atuncea se înţeleage că cei ce au împărţit, pentru alţii sau altor, nu pentru sine au împărţit. 176

Exemple: *Fiiul vecinului nostru şi fiiul unchiu-meu se certau între sine şi supervenind într-aceaia vecinu-meu, bătu pre fiiul lui.* În aşa chip zic: *Fiiul cel bătut este al unchiu-meu;* deci ca să se înţeleagă, cum că fiiul este aceluia ce l-au bătut, trebue zis: *Vecinu-meu au bătut pre fiiul său.* Iară nu *pre fiiul lui.*

Stăpînu-meu au întrebat pre sóră-sa: merge-va la Pesta. Aicea se înţelege a fi sora a stăpînului. Iară de va zice: *Stăpînu-meu au întrebat pre sora lui,* atuncea se înţelege sora a fi a altuia al treilea, iară nu a stăpînu-meu.

DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELUI ÎMPREUNĂTORIU SAU CUJUGTIV.

Prenumele împreunătóre, unele sînt care îmbracă înţeleagerea lui Dativ, iară altele a lui Acusativ.

1. De Pronumele lui Dativ *mi, ţi, i; ni, vi, li.* Aceste Pronume mai cu tóte părţile grăirii se însoţesc, iară mai vărtos cu Verburi punîndu-se cînd înnainte cînd după cuvîntul cu care are a se însoţi. 177

Deci:

a) Însoţirea cu Nume. P. e: *Fiiu-ţi este acestu, ori şerb? Ba fiiu. Mumă v-i această bătrînă? Mumă. Că albă-ţi este faţa? Bine ţi-i neagră pălăriia.*

b) Însoţirea cu alte Pronume. P. e: *Acestu-ţi va fi învăţetoriu. Aceasta n-i casa nóstră.*

v) Însoţirea acestui Pronume cu Verburi, unde au înnainte, au după Verb se pune; deci la întîia întîmplare ia înnaintea sa litera *î,* iară la a dooa întîmplare numai cît se adaogă cuvîntului unde se cuvine. P. e: *Eu îţi cred,* sau *credu-ţi. Eu îţi crezuiu,* sau *crezuiu-ţi. Eu ţi-am crezut,* sau *crezutu-ţi-am. Eu îţi voiu crede,* sau *crede-ţi-voiu.*

Luare aminte: Acest Pronume la timpurile ceale trecute totdeauna cu Verburile ajutătóre se varsă într-o silavă. P. e: Mi-au dat, **sau** mi-au dat cartea. Cunoscutu-ţi-am credinţa.

Scanned with OKEN Scanner

În modul arătătoriu şi poftitoriu numai de Cujugţele *să, de, aş* se ţine. P. e: *Să-ţi faci datorinţa. Eu atuncea mi-aşi vedea norocul cînd rea veni patronul meu. Unde mi-i bine, acolò mi-i patria.*

De multe ori Pronumele Dativului în unele închieturi îndoit se pune. P. e: *Au doară ţie nu-ţi pare rău că ai certat pre frate-tău.* 178

2. De Pronumele lui Acusativ: *mă, te, se; ne, vă, se.* Acest Pronume se întrebuinţează la Verburile pătimitóre, depunătóre şi întorcătóre, punîndu-se cînd înnaintea cînd după Verb. *Frate-tău se laudă de toţi că s-au făcut cu moralitate. Bucură-te că ai ajuns în starea cea poftită. Mîne mă voi duce la patronul meu să-i mulţemesc.*

Însă punîndu-se Pronumele acestu după Verb, de cúmva Verbul se sfărşaşte în nesunătóre, atuncea între Verb şi între Pronume se pune un *u*, care la timpurile ceale trecut totdeauna cu Verburile ajutătóre scurtîndu-se se împreună. P. e: *Spăimîntatu-s-au şi s-au cutremurat oştile îngereşti văzîndu-te pre lemn spînzurat Stăpîne.*

Aicea, P. e: *văzîndu-te* este alcătuit din *văzînd* şi din *te,* căróra întrepunîndu-se *u* se face *văzîndu-te.* Asemenea se zice: *Eu te bat sau batu-te eu; eu bat* sau *batu-vă eu; eu v-am fost bătut,* sau *fostu-v-am bătut eu.*

Pronumele Acusativului adeseori pentru mai pătrunzătóre înţeleagere îndoit se pune. P. e: *Îngerule bune apără-ne pre noi de tot cugetul rău. Omule, pentru făţerniciia ta nu te voiu primi pre tine să fii părtaş desfătărilor meale.*

G. DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELUI STĂPÎNITORIU SAU POSESIV. 179

Pronumele stăpînitoriu în numărul singuratec punîndu-se după înfiinţetórele făpturilor celor necuvîntătóre se zic fără Articul. P. e: *Unchiu-meu au dus eri fiiul vecinu-său la shólă. Soră-mea mi-au împlătit una păreche de călţuni.*

Însă de se va lua Pronumele stăpînitoriu după Numele propii, ori în numărul multoratec, atuncea Numele îşi ţine Articulul. P. e: *Petrul meu au fost eri la tine. Fraţii noştrii mult s-au bucurat de norocirea ta.*

D. DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELUI ARĂTĂTORIU SAU DEMONSTRATIV.

Pronumele arătătoriu în dóo forme se ia precum:

Bărbătesc	*Femeesc.*
Acest sau acestu	Această sau aceasta
acel — acelu	acea — aceaia

În forma dintăiu se ia cînd se pune cu Numele ; iară în forma a dooa stă fără de Nume. P. e : *Acest om ţi-au adus calul ? Acestu. Această muere au cules la vie ? Aceasta. Acel bărbat ţi-au adus vestă de venirea unchiu-tău ? Acelu. Întru acea casă fuseşi eri ? Întru aceaia.* Stă Pronumele *acestu, acelu ;aceasta, aceaia* şi cu Nume, însă atuncea 180
trebue să se pună după Nume. P. e : *Omul acestu mult bine mi-au făcut. Fecióra aceasta adese lucră la grădină.*

Între Pronumele arătătoriu *acestu* şi între *acelu,* aceaia deschilinire se află, că Pronumele *acestu* totdeauna arată un lucru mai de aprópe, iară *acelu* arată un lucru mai departe. P. e : *Gheorghe şi Dimitrie au purces la vie ; acestu pe cal, iară acelu pedestru. Marta şi Maria făcînd slujbă lui H̃s ; aceasta cu ascultarea învăţeturii, partea cea bună şi-au ales ; iară aceaia cu gătirea bucatelor de ceale trecătóre se grija.*

Pronumele *acelu* adease vine la respunderea Pronumelui *reducătoriu carele.* P. e : *Carele nu ascultă pre părinţii sei după cuviinţă ; acelu odinióră întru asemenea chip de la fii sei va lua resplătire.*

Cel, cea se pune cînd arătăm vreuna persónă, ori alta fiinţă deschilinindu-se între altele, de mai bună sau de mai rea. P. e : *Văzut-am noorul cel purtătoriu de lumină. Junghiiaţi viţelul cel gras. Steaoa cea mai luminósă se chiiamă luceafăr.*

Pune-se *cel* şi după Pronumele *acestu,* precum : *Acestu este fiiul meu cel iubit.*

Pronumele arătătoriu : *eu însumi, tu însuţi, el însuşi* şi *ia însaşi* : arătînd însaşi persóna cea lucrătóre, nu cúmva să se pună în locul 181
însuşitoruilui *singur,* că alta e a zice : *El însuşi au fost aicea,* şi alta, *el singur au fost aicea.* Că *el însuşi* se înţeleage cum că el în persóna sa, unde au putut şi alţii fi cu dînsul ; iară *el singur* se înţeleage, că nu era alţii cu dînsul.

Mai multe exemple : *Vindecă-te pre tine însuţi de eşti dohtor. Ia însaşi au ţesut această pînză. Înşivă prin necumpătata vóstră vieţuire v-aţi pricinuit vóo această neputinţă.*

E. DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELOR ÎNTREBĂTÓRE: care ? cine ? ce ?

Pronumele *cine ?* este comun, adecă se pune cînd întrebăm de persóne fie bărbăteşti ori femeeşti, şi totdeauna fără Nume stă. P. e: *Cine au fost aicea ?* iară nu zicem : *cine om au fost aicea ?* sau *cine muere au fost aicea.*

Însă Pronumele *care ?* se pune şi cu Nume şi fără de Nume căutînd genul Numelui. P. e : *Care om au aduc cartea ? Carea muere au aprins lumina ?*

Pronumele *ce* ? acesta la întrebare se póte pune cu şi fără de Nume ; iară însoţindu-se cu *cine?* nu sufără Nume lîngă sine. P : e : *Ce Domn ? Ce Prinţesă au sosit eri aicea ? Cine ce învaţă, aceaia şi ştie.* 182

Pronumele acestu *ce* ? mai ales se întrebuinţează la întrăbări de fiinţe necuvîntătóre. P : e : *Ce se vede acolò ? Ce lemn stă aci? Ce cal ai adus ?*

J. DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELOR REDUCĂTÓRE SAU RELATIVE :

carele, carea ; cel ce, ceaia ce şi ce.

Pronumele *carele, carea,* se pune în locul Numelui a vreunei persóne sau altei fiinţe, carea tot întru aceaiaşi zicere mai nainte s-au pus, la care acest Pronume îşi reduce înţeleagerea sa. P. e : *Fugi de sufletul nesăţios, carele caută tóte la sine să le apuce. Sănătatea şi învăţetura însoţite cu înţelepciunea sînt vistierii, care nu le póte repi furul, nici focul póte să le arză, nici apa să le înneace.*

Pronumele *cel ce, ceaia ce,* se pun în locul Pronumelor *acelu carele, aceaia carea.* P. e : *Da-vor odinioară respuns părinţii cei ce pentru lăcomie împedecă pre fii sei de la învăţetură.* În loc de a zice : *Părinţii aceaia da-vor odinióră respuns, carii pentru lăcomie împedecă pre fii sei de la învăţetură.*

Pronumele *ce,* pentru scurtare adease se pune în locul Pronumelor reducătóre *carele, carea ; cel ce, ceaia ce.* Precum : *Ostaşii străjuind* 183 *mormîntul lui H̃s au amorţit de strălucirea Îngerului, ce s-au arătat* sau *carele s-au arătat.*

G. DE ÎNTREBUINŢAREA PRONUMELOR NEHOTĂRĂTÓRE SAU INDEFINITE.

Promunele nehotărătóre se întrebuinţează, cînd vorbim de lucruri necunoscute, unde numai cât numim feliul, iar nu hotărăm persóna ver fiinţa : P. e : *Oarecarele prunc n-au venit la shólă. Neştine dintre vecini au întrat astă nópte în grădina nóstră. Fără învăţetură şi purtare bună nimenea nu se póte face norocos.*

Pronumele nehotărătoriu : *Unu, una* la mai multe întâmplări se întrebuinţează, precum :

1. Cînd arătăm ceva nehotărît. P. e : *Spun a fi întrat eri un taur în* ţarină, sau spun a fi intrat eri *oarece taur,* sau *oarecare taur,* în ţarină.

Scanned with OKEN Scanner

2. Cînd fórte înnălţăm au defăimăm pre cineva. P. e: *Un supus să zică aceasta la un Domnitoriu. La o întâmplare primejdióasă ca aceasta, au căzut alţi oameni, dară unul ca el să remînă nevătămat.*
3. Pune-se acest număr pronominat şi înnaintea Numelor propii, cînd acestea se întrebuinţează ca Nume comune. P. e: *Antonie este un Plato a veacului nostru.* Aicea va să zică: *Antonie este în timpul de acum ca şi oarecarele filosof mare a timpului vechiu, anume Plato.* Deci înţelesul vine acesta: *Antonie este mare filosof. Martin este un Ţiţero,* adecă: *mare orátor.* 184

CAP. al IV-lea

DE SINTAXA VERBURILOR

DE ALCĂTUIREA VERBULUI CU NUMELE.

Fieştecare Verb de chepetenie sau ocîrmuitoriu a Modului hotărît trebue să aibă un Nominativ, care sau la arătare sau pe ascuns stă, şi se încórdă cu Verbul în numere şi la persóne. Acest Nominativ se află cu întrebarea: *cine?* sau *ce?* P. e: *Dzeu tóte făpturile pentru întrebuinţarea oamenilor le-au făcut. Depărtează-te de la faptele ceale de ruşine.*

Verbul ocîrmuitoriu póte mai mulţi Nominativi avea, de cúmva aceşti tot la aceaiaşi persónă sau lucru îşi reduc înţeleagerea sa, precum sînt: *Se face, se naşte, remîne, iasă, se chiamă, se numeşte, se zice,* şi *eu sînt.* P. e: *Hristos cu cereasca sa învăţetură luminătoriu nóo s-au făcut. Nimenea nu s-au născut învăţat; Stealele ceale mari nóo se împar a fi mici. Cel ce folositóre lucruri învaţă, va eşi om procopsit. Steaoa cea mai luminósă se numeşte Venus.* 185

La întrebare mai aspră punem Verbul înnainte de Nominativ. P. e: *Unde este fratele tău Avel?*

Scanned with OKEN Scanner

După Verburile acestea: *a fire milă, aducere aminte,* urmează Ghenitiv cu Preposita *de.* P. e: *Fie-ți milă de mine. Adu-ți aminte de fii tăi.*

Tóte Verburile care însemnează: teamere, bucurie, mirare sau vreo lucrare a minții trag după sine Numele cu Preposita *de.* P. e: *S-au înfiorat și au amorțit de frică, văzînd valurile mării. Părinții se bucură de fii cei buni. Cugetat-am de frate-meu și l-am dorit.*

După tóte Verburile care arată dare sau aducere, afară de Acusativ și Dativul persónei, se pune. P. e: *Dă-mi apă să beau. Adu-mi cartea să cetesc.* Așa plasă de Verburi sînt și aceste următóre: *ajut, arăt, duc, voesc, dăruesc, demînd, zic, ert, pismuesc, inved, comînd, recomînd, cuceresc, cred, mă lingușesc, mulțemesc, opresc, plătesc, poftesc, părtinesc, răpesc, spun, supun, trag, trimit, făgăduesc, îmbunez, împărtășesc, împart, împrumut, împutez* ș. a. P. e: *Împărtășește-mi și mie* 186
ce ai învățat. Să nu crezi mincinosului. Supune-te legilor, și vei petrece viiața ta în pace.

Tóte Verburile lucrătóre și ceale de mijloc se în (. . .) pcesc[27]) cu Acusativ, arărînd Ojetul lucrării, care Acusativ se află cu întrebarea: *pe cine?* sau *ce?* P. e: *Tinărule, împlinește demăndăciunile mai marilor tăi. Caută dreptatea și grăește adevărul.*

Multe Verburi dintre acestea îndoit pun Acusativul, precum: *Ajută-ne pre noi întru năcazurile nóstre Dómne.*

Cînd stă Verbul în Modul demăndătoriu; atuncea totdeauna se pune Vocativ, sau înnainte sau după Verb; P. e: *Tinărule, înfrînă-ți poftele tale.*

Cînd vorbim cu cineva, ori întrebăm de céva, după așa Verburi iară Vocativ se pune. P. e: *Învățetoriule! ce voi face ca să mă mîntuesc? Petre, cînd erai mai tinăr singur te încingeai.*

Verburile pătimitóre trag pe Ablativ cu Preposita *de la,* la întrebare *de la cine?* sau *de cine?* P. e: *Frate-meu pentru purtarea sa cea bună de la toți oamenii este lăudat. Eu niciun cuvînt rău de dînsul pînă acum n-am auzit.*

Verburile care însemnează *cearere, căutare, oprire, depărtare,* primesc Ablativ cu Preposita *de la.* P. e: *Înfrînă-te de la pofte reale. Ia învățetură de la cei înțelepți. Tae-te de la soțietatea celor îndereptnici. Trage-ți limba de la vorbe necuvióse.*

Verburile care însemnează scótere din lăuntru sau deșertare, 187
înjugă pre Ablativ cu Preposita *din.* P. e: *Varsă apă din vasul acesta. Scóte oile din țarc. Mătură pre aducătoriul de minciuni din casa ta.*

Scanned with OKEN Scanner

DE LEGĂTURA VERBURILOR CU VERBURI.

De vor veni într-o închietură dóo Verburi, atuncea mai multe întîmplări avem : că Verbul al doilea uneori se pune în Modul nehotărîtoriu, alteori în Gherundiu. Aşijderea cîte odată se ia în Supin, altădată în Participul lucrătoriu ori pătimitoriu. Deci :

DE MODUL NEHOTĂRÎTORIU SAU INFINITIV.

OMISIA SAU LĂSAREA CUJUGŢII *să.*

Aflîndu-se dóo Verburi întru închietură, atunci timpul ce vine cu Cujugţa *să* se pune în Modul nehotărîtoriu, iară Cujugţa se lasă afară. P. e : *Trupul trebue dădat să rabde frigul şi căldura.* Fără Cujugţă : *Trupul trebue dădat a rebda frigul şi căldura. Caută totdeauna cu cei mai înţelepţi decît tine să te însoţeşti* ; au *a te însoţi.*

OMISIA SAU LĂSAREA CUJUGŢII *că.*

Verbul cel cu Cujugţa *că,* se pune în Modul nehotărîtoriu, în timpul la care au fost la Modul cel hotărît, iară Cujugţa remîne afară. Sujetul din Nominativ se strămută în Ablativ cu Preposiţa *de.* P. e : *Eu socoteam că el ne va face dreptate.* Fără Cujugţă : *Eu socoteam de el a ne face dreptate. Se vorbeşte că fratele vecinului meu ar fi căpătat mare diregătorie.* Sau : *Se vorbeşte de fratele vecinu-meu a fi căpătat mare diregătorie.* 188

Aşa plase de Verburi după care Cujugţa *că* se lasă afară sînt şi aceste următóre : *aud, văd, judec, cred, pricep, spun, ştiu, mă mir, mă bucur, mă turbur, se vede, se vorbeşte, se aude, se împare, se căeşte.*

Luare aminte : De cumva Verbul strămutătoriu va avea Acusativul său, atuncea Acusativul nicio schimbare nu pătimeşte. P. e : Eu am văzut pre frate-tău, că au sepat viia ; **sau :** Eu am văzut pre frate-tău a fi sepat viia.

DE ÎNTREBUINŢAREA GHERUNDIULUI.

DE GHERUNDIUL ÎN *ind.*

Întru acest Gherundiu se pun Verburile acelea, care arată vreuna lucrare ca o mijlocitóre a altei lucrări următóre. P. e : *Cetind cărţi multe ne facem învăţaţi. Urşii din Polonia seltînd îşi căştigă pînea sa.*

DE GHENITIVUL GHERUNDIULUI CU PREPOSIŢA *de.*

În Ghenitivul Gherundiului se pun Verburile acelea care urmează după Nume înfiinţetóriu, la întrebare *ce feliu ?* P. e : *Dzeu ne-au dat dreptate de a stăpîni şi a întrebuinţa dobitócele. Ce feliu de dreptate? De a stăpîni. Dintre tóte măestriile, măestriia de a scriia este cea mai preţuită.* 189

Scanned with OKEN Scanner

DE ACUSATIV GHERUNDIULUI CU PREPOSIŢA PENTRU.

Acelea Verburi se pun în Acusativul Gherundiului, care urmează după întrebare *pentru ce?* P. e: *Ne cumpărăm cărţi pentru a ne învăţa dintr-însele. Pentru a păzi sănătatea mult aduce curăţeniia.*

Luare aminte: Preposiţa pentru **uneori se póte schimba cu** de, **fără scădearea înţelesului. P. e:** Apa şi vîntul întorc morile pentru a măcina grîu; **sau:** de a măcina grîu.

DE ÎNTREBUINŢAREA SUPINULUI.

Supinul mai vîrtos se pune după aceste Nume însuşitóre luate cu Preposiţa *de*, precum: *uşor, lesne, bun, rău, nimic, céva, mult, puţin.* P. e: *Sarcina aceasta este uşóră de purtat. Muntele acesta este greu de suit.*

Pune-se Supinul şi după Verbul *trebue* şi *eu sînt*, păzind, numărul şi genul Numelui. P. e: *Cîmpul acestu trebue lucrat;* în loc de: *trebue să se lucre. Încălţemintele sînt făcute.*

Luare aminte: De vor urma mai mulţi Sujeţi unu după altul, care nemijlocit avînd Prezicatul său în forma Supinului, atuncea fără de a avea vreo privinţă la număr ori la gen, Verbul acesta numai odată trebue pus la închietura cea dintîiu. P. e: Vacile trebue mulse, viţeii mînaţi în cîmp, pruncii îmbrăcaţi, galiţile hrănite. **În loc de:** Vacile trebue să se mulgă, viţeii să se mîne în cîmp **ş. a.**

Luvîndu-se Supinul după Verbul ajutătoriu *eu sînt*: atuncea Supinului se prepune Preposiţa *de*. P. e: *Casa aceasta este de vindut. Boul acestu este de junghiiat.*

DE FACEREA ÎNCHIETURILOR PĂTIMITÓRE DIN LUCRĂTÓRE.

Aicea după aceste reguli păşim:

1. Verbul cel de chepetenie din lucrătoriu se face pătimitoriu; 2. Acusativul se pune în Nominativ; 3. Nominativul se stremută în Ablativ cu Preposiţa *de* sau *de la*. P. e: *D̃zeu au făcut pre Adam din pămînt.* Pătimitore: *Adam de la D̃zeu din pămînt s-au făcut. Sórele încălzeşte pămîntul. Pămîntul se încălzeaşte de la sóre.*

Luare aminte: Forma cea pătimitóre din lucrătóre nu se face totdeauna numai prin Pronumele mă, te, se; **ci şi prin Verbul ajutătoriu** eu sînt, **iară mai vîrtos la timpurile ceale trecute şi viitoriu. P. e:** Tată-meu au arat ţarina; **sau** ţarina de tată-meu este arată.

DE ÎNTREBUINȚAREA PARTICIPULUI.

1. *În forma cea lucrătóre.*

Aflîndu-se în vreo Închietură Pronumele reducătoriu *carele, carea, cel ce, ceaia ce,* atuncea Verbul acela de care se ține atare Pronume se 191
strămută în Participu după aceste reguli păşind:
1. Timpu cel hotărît se stremută în Participu timpului în care au fost la Modul hotărît. 2. Reducătoriul Pronume remîne afară. 3. Acusativ se stremută în Ablativ cu Prepositța *de,* sau în Ghenitiv.

Exemple în Timpul de acum.

Caută la inima aceluia ce dă darul, iară nu la preţul darului.
Tinărul, carele nu-şi înfrînă poftele sale, acelu cu întristare îşi va sfîrşi viiaţa sa.

Caută la inima dătătoriului de dar, iară nu la preţul darului.
Tinărul neînfrînătoriu poftelor sale, cu întristare îşi va sfîrşi viiaţa sa.

Exemple în Timpul trecut.

Împăratul Ţiru au prins pre Crezu Craiul Lidiei, carele multe ceteţi biruise.
Pre Traian Împăratul, carele din Italia au adus pre Români în părţile acestea, Istoria mult îl laudă.

Împăratul Ţiru au prins pre Crezu Craiul Lidiei fostul biruitoriu a multor cetăţi.
Pre Traian Împăratul aducătoriul sau Duca Românilor din Italia în părţile acestea, Istoria mult îl laudă.

Exemple în Timpul viitoriu.

Tata au dat fiiului viiaţă, carea va peri.
Eu am văzut astăzi pre Petru, carele va fi la noi Învăţetoriu.

Tata au dat fiiului viiaţă peritóre.
Eu am văzut astăzi pre Petru fiitoriul nostru Învăţetoriu. 192

Luare aminte: De va urma să se stremute Verbul în Participu, după aceste cuvinte: cînd, după ce, pentru că, deoarece, **atuncea se pune Participu în** -înd.

Eri am văzut pre frate-tău, cînd trecea pe icea.
Noe, după ce au întrat cu familia sa în corabie au scăpat de primejdia valurilor.
Serxe, pentru că au vrut să sfarme Ţara grecească, mare număr de ostaşi au redicat.

Eri am văzut pre frate-tău trecînd pe icea.
Noe întrînd cu familia sa în corabie au scăpat de primejdia valurilor.
Serxe vrînd să sfărame ţara grecească, mare număr de ostaşi au redicat.

Scanned with OKEN Scanner

Luare aminte mai departe: Participul acestu în înd se schimba cu Nume deduse de la Verb. P. e:

Noe întrînd cu familia sa în corabie de potop scăpă.	*Noe după întrarea cu familia sa în corabie, de potop scăpă.*

2. Participul în forma cea pătimitóre.

Verbul în Participul pătimitoriu se stremută mai ca şi în cel lucrătoriu, adecă: Timpul Modului hotărît se stremută în Participul său. Pronumele se lasă afară, iară celelalte cuvinte remîn neschimbate. P. e:

Cu primejdie este a sta înnaintea tiranului, carele s-au înfocat de mînie. *Cîmpul carele s-au arat şi s-au sămănat caută umezală.*	*Cu primejdie este a sta înnaintea tiranului înfocat de mînie.* *Cîmpul arat şi sămănat caută umezală.*

1. Luare aminte: Participul acest pătimitoriu, de va sta după Nume, primeşte înnaintea sa Pronumele arătătoriu cel, cea, precum:

Nu aştepta înţelepciune de la omul carele e nestrăcurat la minte. *Taina carea este mie împărtăşită nimănui nu o voiu spune.*	*Nu aştepta înţelepciune de la omul cel nestrecurat la minte.* *Taina cea împărtăşită mie, nimănui nu o voiu spune.*

Iară de se va pune Participul înnainte de Înfiinţetoriul său, atuncea ia la sine Articul, şi Pronumele remîne afară. P. e: *Înfocatul de mînie tiran. Semănata ţarină.*

2. Luare aminte: Participul pătimitoriu de multe ori vine după lăsarea acestor Părticeale: cînd, pentru că, după ce, deacă, **în care întîmplare înnaintea Participului se pune cuvîntul** fiind. **P. e:**

Leul după ce s-au săturat şi s-au odihnit, nimănui nu face rău.	*Leul fiind săturat şi odihnit, nimănui nu face rău.*
Hristos, deacă s-au făcut seară, întru una de simbete au înviiat.	*Hristos fiind seara întru una de simbete au înviiat.*
Irod, pentru că s-au mîniiat pe Ioann, drept Irodiada i-au tăiat capul.	*Irod fiind mînios pe Ioann,* ş. a.
Cînd au venit tătarii în părţile acestea, pe unde ajungeau, [28] *toate cu foc şi cu sabie le prăpădea.*	*Venind tătarii în părţile acestea, pe unde ajungeau,* ş. a.

CAP. al V-lea

194

DE SINTAXA ADVERBIILOR.

Adverbiile totdeuna stau lîngă Verburi arătînd cînd, unde şi cum este făcută vreo lucrare. P. e: Petru prînzind eri aicea, despre multe lucruri înţelepţeşte au grăit.

Tóte însuşitórele Nume se pot ca Adverbii întrebuinţa, ba încă, însuşitóre de rădăcina sa, nici că sînt alta, decît Adverbii, fără numai atuncea se fac însuşitóre cînd se pun lîngă Nume înfiinţetoriu, aretînd însuşirea vreunei persóne. P. e: *Drept au judecat; formos au scris; tare au legat.* Acum: Adverbiile *drept, formos, tare* se fac însuşitóre, P. e: *Judecătoriul drept; scrisórea formósă; legătura tare.*

Voind a face pre altul ca vreo lucrare să o ia mai bine aminte, atuncea înnainte de Adverbiu mai punem Prepositţa *de,* precum: *Auzi cum cîntă de subţire. Vezi cum de bine au judecat.*

Multe Adverbii a locului trag pre Ablativ cu Prepositţa *de.* P. e: *Mai mulţi Romani lăcuesc dincóce decît dincolo de Dunăre. El este din sus de Viena născut.*

Însamnă: Adverbiile se pot schimba în Nume înfiinţetóre, de li se va alătura Articulul sau altă Părticea. P. e: *Binele ce mi l-ai făcut neuitat va fi.* În loc de a zice: *Pentru că mi-ai făcut bine nu te voi uita. Pănura aceasta are asprime,* sau: *pănura aceasta este aspră.* 195

Tóte Adverbiile mai pe înţeles stau punîndu-se înnainte, decît după Verb. P. e: *El curund au venit la mine,* e mai pe înţeles zis decît: *el au venit la mine curund.*

Adverbiul *ba nu* îl respunde Românul atuncea cînd vrea să arate că aşa va face lucrarea precum zice, şi să asamănă cu cel latinesc *Omnino non.* P. e: *Merge-vei cu mine la ţarină? ba nu voiu merge,* adecă: *cu totul să fii încredinţat că nicidecum nu voiu merge.*

La închieturile tăgăduitóre limba romanească bucuros mai primeşte una părticea tăgăduitóre. P. e: *Eu nimica nu i-am dat.*

Luare aminte: că deacă se va pune Pătriceaoa nu înnaintea Părticealei ceialalte tăgăduitóre, atuncea însemnează adeverire, iar nu tăgăduire. P. e: Eu nu nimica i-am dat; **însemnează că i-am dat, încă mult.**

CAP. al VI-lea

DE SINTAXA PREPOSIŢELOR.

Din Preposiţele care pururea se pun înnaintea Numelor, arătînd starea vreunei persóne, sau a vreunnui loc, mai vîrtos vom lua 196
în socotinţă aceste următóre:

1. Dintre ale lui Dativ: *asupra, deasupra, în preajma, dinaintea, în contra,* care cerîndu-se să se pună cu Pronumele făţeşti, în locul lui Dativ la persóna întîia şi a dóoa, iau Nominativul cel femeesc a Pronumelor stăpînitóre. P. e: *Mulţi osteani s-au sculat asupra nóstră.* Însă Preposiţele *în ponciş, dedesubt, în lăuntru, înderept* remîn lîngă Neamul bărbătesc tot aceloraşi Pronomene stepînitóre. P. e: *Nimenea nu va putea pătrunde la ascunsurile de lăuntru meu.*

2. Dintre Preposiţele lui Acusativ ia aminte: Preposiţa *în* sau *in* de va merge înnaintea vreunui Nume care se începe cu sunătóre, atuncea se schimbă cu *întru.* P. e: *Fariseii şi Creştinii cred întru învierea morţilor; Fereşte-te întru adunări a slobozi limba ta să alerge.*

Preposiţa *pre* numai cu Numele fiinţelor cuvîntătóre se pune. P. e: *Chiamă pre frate-tău.* Iar cu fiinţele ceale necuvîntătóre niciodată nu se întrebuinţează această Preposiţă, precum: *Leagă boul la car,* iar nu *leagă pre bou la car.*

Însă: la întîmplare unde pătimitoriul Nume nu se póte deschilini de cel lucrătoriu, atuncea pătimitoriul primeşte *pre.* P. e: *Cînele au muşcat mîţa.* Aicea ca să se ştie care pe care au muşcat, trebue pusă Preposiţa *pre.* P. e: *Cînele au muşcat pre mîţă.* Iară unde nu este îndoială de a cunóşte pre cel pătimitoriu din lucrătoriu, fără Preposiţa se zice, precum: *Viţelul au supt laptele, muerea mulge vaca.* 197

Preposiţa *la* se pune 1. arătînd apropiere. P. e: *Petru merge la Besearică.* 2. arătînd întrebuinţarea unei părţi a întregului. P. e: *Gheorghie mînîncă la pîne.* 3, în locul lui Dativ. P. e: *Dă fîn la cai;* adecă *cui? Cailor.*

De întrebuinţarea Preposiţelor lui Ablativ *de, de la, din.* Caută la Sintaxa Numelor (fóia 167). Aşijderea de întrebuinţarea Preposiţelor nedespărţite stă în Etimologhie la Verburi (fóia 134).

Scanned with OKEN Scanner

CAP. al VII-lea

DE SINTAXA CUJUGȚELOR.

Acest feliu de cuvinte leagă Cuvinte, Închieturi, încă și Perioduri. Aicea ia aminte: că

1. Legătoriul cuvînt *și*, leagă Nume înființetóre și Verburi, întru asemenea căderi, numeri și timpuri. P. e: *Sănătatea și învățetura sînt darurile ceale mai bune ale omului.* Însamnă: 198

a) De cumva vreuna parte dintre ceale ce se leagă va însemna alt feliu de lucruri, atuncea nu trebue să vină întru asemenea număr. P. e: *Trupul și mădulările sînt unealtele, prin care lucrează sufletul.*

b) Venind mai multe cuvinte să se leage unul cu altul, atuncea numai cel de pre urmă ia legătura *și*. P. e: *Dragostea, dreptatea și înțelepciunea pun pre om în starea cea fericită.*

2. După vreo închietură negătóre de va urma mai multe închieturi negătóre, neprerupt una după alta, atunci unele ca acelea iau părticeaoa negătóre *nici*. P. e: *Fariseii și cărturarii nicidecum nu vrea să creadă că H̃s este Mesia, nici ascultau învățătura lui, nici vrea să-și îndrepte faptele sale. Samarineanii cu jidovii treind în urîciune îndelungat timp, în nimic nu vrea să se ajute, nici vrea să se mestece, nici să se însoțească unii cu alții.*

3. Multe Cujugții pun Verbul în Modul împreunării și al poftirii; precum:

a) După vreo rugăciune, poftire, sau nedejde urmează Modul împreunării. P. e: *Împăratul Avgust aceasta mai tare poftea, ca tuturor să le fie ajutoriu. De mult am dorit să văd pre frate-tău.*

b) După Verburile de îndoire totdeauna urmează Modul poftirii. P. e: *Omul fățarnic se preface cum n-ar cunóște pre prietenul său cel sărăcit. De vei fi întrebat unde sînt, spune-i că sînt în grădină.* 199

DE ÎNTREBUINȚAREA PĂRTICEALELOR ÎNSOȚITÓRE.

Acest feliu de Cujugții merg tot păreche, așa cît una se pune la întîia parte a unei ziceri, purtînd închieturile ceale înnainte mergătóre, iară alta se ia la a dooa parte a zicerii, cu închieturile ceale urmă-

tóre, care tot la un înţeles trag, precum vine în perioduri ; Unde însamnă acestea următóre :

Precum	— *aşa*	*Deşi*	— *nimic mai puţin*
cine cum	— *aşa*	*parte*	— *parte sau*
nu numai	— *ci şi*	*de o parte*	— *iară de altă parte*
cît	— *atît*	*ceva*	— *ceva*
întrucît	— *întru atît*	*aşa*	— *cît*
deoarece	— *dar*	*cînd*	— *atunci*
deşi	— *totuşi*	*au*	— *au*
care	— *acela*	*sau*	— *sau*

Măestria de a pune cugetele sale în formă periodicească se cuprinde în buna orînduire acestor Părticeale, de la care înţelesul periodului atîrnă. Că Părticeaoa carea se pune la începutul periodului este reducătóre, adecă: reduce înţelegerea sa la altă părticea, carea la a dooa parte a periodului are de a se pune. Carea de nu va urma, înţelesul stă spînzurat şi nedeplinit.

CAP. al VIII-lea

200

DE SINTAXA INTERJEŢELOR.

Interjeţele, care la Etimologhie le-am numărat, se întrebuinţează de după statul inimii, precum cineva ori este bucuros, ori trist, aşijderea avînd dragoste, ori urîciune, ori mirare ş. a. Deci :

Cînd ne bucurăm atuncea strigăm : *Ha! ha! ha! ha! iu, hu! hu! Bucuraţi-vă oaspeţii mei prea iubiţi. Aşa frate al meu dorit, vivat!*

Cînd sîntem întristaţi, ne văetăm zicînd : *Oh! vai! amar!* P. e : *Oh! cum putu cu atîta reotate să se redice asupra mea. Amar! că schimbătóre este sórtea omenească.*

Cînd stăm mirîndu-ne zicem : *o! iacă! mă!* ş. a. *O! Părinţilor! o! rătăciţilor! strîngeţi avuţii, iară pre fii voştrii, cărora veţi lăsa avuţiile, nu-i creşteţi cu sfătuiri şi cu învăţeturi luminătóre.*

Cînd arătăm pofta nóstră sau ne rugăm de cineva, întrebuinţăm : *o de! Hai de!* P. e : *Hai! hai! De ar veni numai frate-meu tóte le-aş avea ca învinse. O! de mi-ai împrumuta cartea aceasta, mult mă reaş folosi dintr-însa.*

Cînd arătăm îndestularea nóstră ca nişte mulţemitori, întrebuinţem aceste cuvinte : *bine! tocmai destul! ba bine e! fórte bine! afer!* sau *aferim!* P. e : *Bine am avut cît trebue, tocmai destul! Ţine Dómne tot aşa!*

Cînd strigăm, zicem : *Hei! auzi! mă!* precum : *Mă Martine! unde mergi? Auzi! vină încoace.*

Sfîrşitul Sintaxii.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A CINCEA
PROSODIA (MĂSURA TONULUI)

201

A. **ARĂTARE: Prosodia sau măsura tonului ne arată învăţetura redicării şi apăserii tonului la silave, la cuvinte încă şi la ziceri întregi.**

Aicea trebue să ştim cum că neplăcut ar cădea la auzit cuvintele grăirii nóstre cînd tot pe un ton le-am zice, adecă cînd tóte silavele cuvîntului asemenea lung, sau asemenea scurt le-am respunde. Pentru aceasta este de lipsă ca la cuvintele care se cuprind din mai multe silave, una silavă să se respundă cu oarece redicătură, iară alte silave cu oarece aspăsătură a tonului; aşijderea şi la ziceri întregi se cere, ca un cuvînt să se respundă mai înnalt, iară alt cuvînt mai apăsat. Deci:

Redicarea aceasta se face în cuvinte la aceaia silavă, în carea cade puterea cuvîntului, carea silavă se respunde cu ton înnălţat. Iară în ziceri redicarea aceasta se face la acela cuvînt, care pórtă vîrtutea a tótă zicerea, adecă ce arată Sujetul sau Ojetul, de care şi drept care se face zicerea.

B. **DE REDICAREA TONULUI LA CUVINTE.** 202

Cuvintele în socotinţa silavelor sînt de una silavă, de dóo, au de mai multe silave; mai departe cuvintele în socotinţa urzirii lor, au sînt simple, au alcătuite. Deci:

De schimbarea tonului la silavele cuvintelor.

1. *Redicarea tonului la cuvintele de una şi de dóo silave.*

Cuvintele de una silavă niciodată nu au ton înnălţat, pentru că nu este altă silavă înnaintea căriia ar avea să se înnalţe tonul. P. e: *Om, arc, bun, cînt, văd, eri, prin, la.* Iară cuvintele de mai multe silave, Tonul seu dau aşa: că vor fi cuvintele de dóo silave unele redică Tonul la a-ntîia silavă, iară altele la a dóo silavă.

a) La a-nteia silavă redică tonul.

Tóte Numele înfiinţetóre şi însuşitóre ceale de dóo silave. P. e: *Domnul, pórta, scara; negru, albu, verde.*

b) Numele acelea, care putearea cuvîntului o dă la a dóo silavă sînt: Ceale bărbăteşti: *Bătrîn, vecin, venin, serin.* Aşijderea şi acealea Nume, care se sfîrşesc în *it.* P. e: *negrit, albit, roşit, pălit, smintit* ş. a. Precum şi ceale ce se sfîrşesc în *or.* P. e: *Urcior, mosor, porşor, topor,* ş. a. Ceale femeeşti: Acestea sînt Numele ce se sfîrşesc 203
în *ea,* precum: *curea, surcea, mărgea, turtea.* Şi cealelalte de vor fi şi de mai multe silave, tóte capătă respundere aspăsată la sfîrşit, precum: *Turturea, micutea,* ş. a.

2. *De la cuvintele ceale de trei şi de mai multe silave.*

Aicea se socotesc mai vîrtos cuvintele ceale ce iau adăogămînt. Acest adăogămînt, au se pune la începutul, au la sfîrşiftul cuvintelor.

a. De cuvintele ce iau adăogămîntul la început.

De va sta adăogămîntul la începutul cuvîntului, atuncea cuvîntul este alcătuit şi tonul merge după cum îl are cuvîntul la redăcina sa, precum: *resturnat;* vine de la *res* şi de la *turnat:* deci putearea cuvîntului cade la *nat,* că *turnat* e Supin. În cuvîntul *desprinderea* putearea cadă în *prin,* că vine de la *prinde* care este Timpul present a Modului nehotărîtoriu. Despre cuvintele care vin de la Verb mai jos vom lucra mai pe larg.

b. De cuvintele ce iau adăogămînt la sfîrşit.

Cuvintele care la sfîrşit iau adăogămînt, putearea sa o dă la adău- 204
gămînt precum sînt ceale ce se sfîrşesc în: *an, ian, esc, et, iu, ie, os, el, uţ, ime, oiu, oc, ăt, eaţă, tate, ciune, atu, ură, oriu, înt;* precum: *Moldovan, cîmpean, domnesc, măreţ, albiciu, cîmpie, nodoros, vionea, mîndruţ, cerime, căloiu, omăt, negreaţă, sănătate, ţamărîciune, vărsatu, fertură, săpătoriu, jurămînt* ş. a.

3. Pronumele: *ele, nostru, care, cine, celu, ceaia, neşte, nime.*

Adaosul la aceste Pronume fie la început, sau la sfîrşit totdeauna e scurt. P. e: *Carele,* în cuvîntul acesta *le* e scurt. *Acelora, a* şi *lora* e scurt.

Scanned with OKEN Scanner

4. Timpurile şi personele Verburilor se redică la aceaia silavă, după timpurile de chepetenie, de la care se formează. Acum timpurile de chepetenie sînt :

La Cujugarea	I laud	—	lăudat	—	lăuda	sau	lăudare
— —	II văd	—	văzut	—	vedea	—	vedeare
— —	IV aud	—	auzit	—	auzi	—	auzire.

Deci *laud, lauzi, laudă*, iau redicarea în *la*, că se trag de la *laud*, ci *lăudarăm, lăudarăţi, lăudară* iau redicătura în *da*, că aceste persone se formează de la *lăuda*, aşa se zice : *lăudaiu, lăudasăm, lăudare, lăudatul.* Aşijderea vom afla şi la Verburile de la a II şi de la a IV cujugare : *Văd, vezi, vede*, se rădică silava *ve*, iară în cuvintele : *vedem, vedeţi* se rădică *de* de la *vede* sau *vedea. Văzusem, văzuseţi :* se redică la *zu* că vin de la *văzut.*

Aud, auzi, aude : se redică la *u*, însă *auzim, auziţi, auziră, auzisăm* 205
se redică la *zi*, că vin de la *auzit.*

Însă la Verburile de la a III. cujugare redicarea tonului se face aşa : că zicînd *bat, baţi, bate, batem, bateţi, batu*, cade putearea cuvîntului în *ba*, iară în cealelalte timpuri redicăm tonul tot la aceale silave precum am arătat şi la cealelalte cujugări, precum : *băteam, băteaţi, băteai, bătea ; bătusem, băturăm, bătae*, cade putearea cuvîntului în sunătórea ce urmează după *t.* Gherundele şi Participii aruncă putearea în silava cea mai de pre urmă *înd, oriu*, precum : *mergînd, mergătoriu.*

V. DE REDICAREA TONULUI LA ZICERI.

Precum în cuvintele ceale de mai multe silave nu am respuns tóte silavele cu asemenea ton, aşa într-o zicere întreagă, nu tote cuvintele tot cu o redicătură a tonului trebue să le respundem, pentru că tonul în zicere întreagă nu se leagă tot de unele cuvinte, ci se pórtă la acelea cuvinte, după cum poftește scopul, stările împrejur şi tótă cuprinderea aceiiaşi ziceri. În zicerea aceasta : *Eu am chiemat eri pe Petru la şcólă*, se póte tonul în cinci forme schimba. Cel ce vorbeşte ori la care cuvînt póte să dea ton, precum el poftește de a face pe ascultători a pătrunde mai tare înţelesul unui au altui cuvînt ; deci acela cuvînt se respunde cu mai înnalt ton. Prin tonul acesta în ziceri, facem altora simţirile şi cugetele nóstre cunoscute.

Cînd strigăm pe cineva, redicăm tonul cătră început şi-l slobozim 206
cătră sfîrşit ; cînd întrăbăm, redicăm tonul cătră sfîrşitul zicerii. Cînd arătăm simţirile dragostii, grăim cu ton umilit plăcut ; din bucurie cu ton deşteptat şi vionel. Iară de avem patimi mari a mîniei, urîciunii

Scanned with OKEN Scanner

ș. a., atunci vorbim cu ton putearnic și înfocat. Apoi întru acest chip avînd privință spre schimbarea tonului limba mai înțeleasă și mai cumplită se face.

Luare de seamă: Aceste reguli aicea puse pot fi de ajuns, de a ști cumpăta tonul în cuvinte și în ziceri întregi, ca să vină înțelesul mai deplinit. Deoarece scopul nostru nu au fost aicea a arăta reguli despre măsura tonului, pentru ca să învăț pe cineva cum se fac Versuri, că pentru aceasta este altă învățetură mai cu măestrie carea se cheamă Măestria Poezii, aceasta mai încolo se va da la Tip. Deci noi aicea am arătat reguli cum și unde se redică tonul la cuvinte și în zicerile Limbii romanești, despre care am mai grăit și în Partea a nteia a Grammaticii la Cap. al treilea arătînd cetirea dreaptă și acolo am arătat și semnele, care le întrebuințăm prin cărțile ceale tipărite, iară ce se atinge de a păzi măsura tonului în grăire: mai departe a da îndreptare las pe mame, ca ele dimpreună cu laptele să învețe pruncii drept a respunde cuvintele, precum au făcut și pînă acuma.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

[1]. *Fundus* „fond, capital"; cf. şi lat. *fundus, i* „proprietate, domeniu", ger. *der Fonds* „capital"; *D. A.* îl dă ca latinism: „teren, pămînt" (Sincai, Hr., III, 2969/28);

[2]. *Ţini* „tu ţii". Fonetism dialectal bănăţean. Acceptat de autor (împreună cu *remîni*, pag, 100, *vini*, pag. 161) probabil şi pentru că este mai apropiat fonetic de etimonul latin.

[3]. Alternanţa *aş/aşi* apare frecvent în text (ca şi *totuş/totuşi*).

[4]. În mai multe rînduri, pronumele demonstrativ cu formă feminină (*acestea*) se referă la substantive de genul masculin.

[5]. Vezi nota 4.

[6]. *Chilin* „distinct, deosebit"; împreună cu *a deschilini* "a deosebi" şi *de chilin* „deosebit" (adv.) apare la scriitorii ardeleni Ţichindeal, P. Maior etc. (cf. mg. *külänitni* „a deosebi, a distinge, a separa") (D. A.)

[7]. Adversative; la pag. 155, autorul însuşi numeşte aceste conjuncţii „Împoncitóre sau Adversative".

[8]. *A scriia:* forma bănăţenească a verbului *a scrie.*

[9]. Parantez ele în care sînt redate sunetele în caractere chirilice ne aparţin, atît în această pagină cît şi în cele următore.

[10]. *Condorere:* calc; „compătimire" (cf. şi lat. *condoleo, ēre* „suferi"); mai întîlnim în text: *înnainte mergătoriu* „precedent, premergător", *stare împrejur* „circumstanţă", *manuducere* „iniţiere, conducere" (vezi şi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1962.)

[11]. *Opreaşte/opreşte.* Alternenţa *ea/e* (ѣ/е) este frecventă în text. Cf. pentru amănunte *Prefaţa.*

[12]. Semnul ѧ transcrie un *î* nazal, redat, după caz, *îm*, sau *în.*

[13]. Deşi, conform ortografiei latinizante, autorul preferă forma *romani*, apare însă şi grafia *români* pe alocuri.

[14]. *Aindirea* „aiurea"; *aliubi*, la care s-au adăugat finalele adverbiale *-ne*, *-re*, *-a*. (D. A., referindu-se, printre alţii, chiar la C. D. Loga).

[15]. *Genul mascurin* „genul masculin"; cf. şi băn. *mascur* „vier" (DLR.)

[16]. Avem a face cu o eroare; cuvintele date ca exemplu nu sînt derivate cu *-eţ*.

[17]. *-óne* reproduce sufixul augmentativ, feminin *-oáńe* (=*-oáţe*), întîlnit în subdialectul bănăţean.

[18]. *Neaga*; cf. H. Tiktin, *Dicţionar român-german*: von einem trotzigen, böswilligen Menschen: Trotzkopf m, (böser) Drache ... lat. *negat* „er verneinent."

[19]. Cel mai adesea diftongul *oa* este redat în textul *Grammaticii* prin *ó*; uneori, însă, apare şi grafia *oa*.

[20]. *Hiarălor* „fiarelor"; unicul exemplu de palatalizare a labialei *f* întîlnit în textul cărţii; împreună cu forma *mneare* „miere" (pag. 171) reprezintă, de altfel, singurele cuvinte care atestă fenomenul. Prezenţa labialelor palatalizate s-ar putea explica fie prin influenţa graiurilor ardeleneşti (în Banat fenomenul nu este cunoscut) fie (mai ales în ce priveşte prima formă) prin înrîuriera unui stadiu mai vechi al limbii literare, care acceptase, cel puţin în anumite cazuri, evoluţia *f*>*h*. (cf. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, E.P.L., Bucureşti, 1968, pag. 509 şi urm.)

[21]. Alături de *ó* şi *oa* (mai rar), diftongul *oa* este redat de autor uneori (la iniţială) şi prin ώ.

[22]. Prescurtare din lipsă de spaţiu.

[23]. *Timpul trecut ajutat* (=perfectul compus); este numit astfel, probabil, fiindcă se construieşte cu sprijinul verbelor ajutătoare.

[24]. *Pe nesciute;* formă care atestă fenomenul africatizării dentalelor, specific subdialectului bănăţean (cf. şi *şciinţă*, pag. 15).

[25]. *Cînd se rea ..., să rea ...*; la fel, *mă reaş folosi* (pag. 200); forme ale optativului din graiurile bănăţene (cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1961).

[26]. *S-or făcut* „s-au făcut"; exceptînd acest exemplu, autorul evită formele regionale ale perfectului compus.

[27]. *în pcesc*; n-am putut reconstitui cuvîntul, datorită faptului că unele litere au fost omise printr-o greşeală de tipar.

[28]. *Ajungeau*; forma literară modernă a persoanei a treia plural de la imperfect, care apare, sporadic la C. Diaconovici Loga (cf. *Prefaţa*).

Scanned with OKEN Scanner

GLOSAR

adăugămînt – afix, particulă ;
aducătoare – ghilimele ;
alcătuit (nume) – compus (nume) ;
alcătuite (litere) – diftongi, vocale lungi (*îndoite sunătoare îmbinate*) și vocale duble (*îndoite sunătoare desbinate*) ;
apăsătură (a tonului) – coborîre (a tonului) ;
aplecare – declinare ;
arătătoriu (pronume) – demonstrativ ;
arătătoriu (mod) – indicativ ;
arătătoare – asterisc ;

buzoase (litere) – labiale (sunete) ;

causetoare sau pricinuitoare (*cujugţe*) – cojuncţii subordonatoare cauzale ;
cădere – caz ;
chiemătoare sau minunătoare – semnul exclamării ;
colon – două puncte ;
covîrşitoare (treaptă) – gradul superlativ ;
cumpănare – comparaţie ;
cumpănătoare (treaptă) – gradul comparativ ;
crescămînt (la nume) – derivare cu sufixe augmentative ;
crescute (nume) – augmentative ;
cuprinzătoare sau parentez – paranteză ;
curmate (cuvinte) – prescurtate ;

dasia – spirit aspru ;
de adeverit (adverbiu) – adverb de afirmaţie ;
de tăgăduit (adverbiu) – adverb de negaţie ;
deducere (a cuvintelor) – morfologie ;
deduse sau izvodite (nume) – derivate ;
demăndătoriu (mod) – imperativ ;
depunător (verb) – deponent ;
deschilinire – deosebire ;
despreunătoare (cujugţă) – disjunctivă (conjuncţie) ;
dinţoase (litere) – dentale (sunete) ;

etimologhie – morfologie ;

făţeşti (pronume) – personale ;
femen (gen) – feminin ;

Scanned with OKEN Scanner

gîtoase (litere) – velare (sunete);
gramaticească (limbă) – literară;
grea (respundere) – accentuată (pronunțare);

împărțitori (numeri) – fracționare (numerale);
împoncitoare (cujugță) – adversativă (conjuncție);
împreunătoare – liniuță de unire, cratimă;
împreunătoriu (mod) – conjunctiv;
împreunătoriu (pronume) – personal conjunct;
înainte mergătoare (literă) – premergător (sunet);
închietoare (cujugță) – conclusivă (conjuncție);
închietură – propoziție;
încorda (a se) – a se acorda;
înduplecători (numeri) – multiplicative (numerale);
înființetoare (nume) – substantive;
înmulțitori (numeri) – fracționare (numerale);
însoțitoare (părticeale) – elemente corelative;
însușitoare (nume) – adjective;
întorcătoriu (verb) – verb la diateza reflexivă;
întorcătoare (pronume) – reflexive;
întrebătoare (pronume) – interogative;
învățată (limbă) – literară;

legătoare (*cujugță*) – copulativă (conjuncție);
limboase (*litere*) – linguale (sunete);
literă – sunet;
lucrătoare (*verbe*) – active;

Mai de mult trecut (*timp*) – mai mult ca perfect;
mascurin (*gen*) – masculin;
micșotarece sau micșurătoare (*n ume*) – diminutive;
multoratec (*număr*) – plural;

neam – gen;
nedespărțită (prepositță) – prefix;
nefățești (verbe) – impersonale;
nehotărîtoriu (mod) – infinitiv;
nesevîrșit (timp) – imperfect;
nesoase (litere) – nazale (sunete);
nesunătoare (literă) – consoană;

odihnitoare – liniuța care indică pauză;
ojet – obiect (complement);
opritoare sau comă – virgulă;

Scanned with OKEN Scanner

opritoare puntată sau semicolon – punct și virgulă ;
orînduitori (numeri) – cardinale (numerale) ;
oxia – accent ascuțit ;

părticeaoă – afix, prepoziție, conjuncție, particulă ;
pătimitoriu (verb) – verb la diateza pasivă ;
period – frază ;
plasă – fel, categorie ;
poftitoriu (mod) – optativ ;
prezicat – predicat ;
proaste (nume) – simple ;
putearea (cuvîntului) – accent ;

reducătoare (pronume) – relative ;
respunderea (literilor) – pronunțarea (sunetelor) ;
ridicătură (a tonului) – ridicare ;

scăzămînt (al numelor) – derivate cu sufixe diminutivale ;
semnul linserii – apostrof ;
singuratec (număr) – singular ;
slovnire sau *silavire* – silabisire
stepînitoare (pronume) – posesive ;
stremutare (a literilor) – alternanță (a sunetelor) ;
sujet – subiect ;
sunătoare (literă) – vocală ;

șezătoare (treaptă) – gradul pozitiv ;

timpurie (cujugță) – conjuncție subordonatoare de timp ;
titla – tilda ;
treaptă – grad de comparație ;
trecut adăogat (timp) – perfect compus ;
trecut ajutat (timp) – perfect compus ;
trecut simplu (timp) – perfect simplu ;

urzirea (numelor) – proveniență, formare, derivare ;

varia – accent grav ;
vîrîtă (închietură) – propoziție intercalată ;

zicere – cuvînt, sintagmă, propoziție. *)

---

* **Am alcătuit un glosar selectiv de termeni, urmînd modelul unor ediții recente : Dimitrie Eustatievici Brașoveanul,** Gramatica Rumânească, **Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, 1970 ; Ion Budai Deleanu,** Scrieri lingvistice, **Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu, Introducere și note de Ion Gheție, București, 1970 etc.**

inv. 182469

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : AL. JEBELEANU
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Apărut 1973. Format 16/61×86. Coli tipar: 11,25.
Tiraj: 3700+140 exemplare.

Intreprinderea Poligrafică „Banat"
Timișoara, Calea Aradului nr. 1/A,
Republica Socialistă România.
Comanda 502.

Scanned with OKEN Scanner

л порȣнчитóрію саȣ Демъндътóрію
Дáсїа
Граматіка
ромѫнѣскъ
Сингȣратек
вȣ вѫзȣсем
тȣ вѫзȣсешй
Ел, ю вѫзȣсе
Симплȣл Пресент
Везй
Лей 9
Ном:
Ген:
Дат:
Акȣс:
Сингȣратет
Lei 9